

HELSINGIN YLIOPISTO

# Sotilastulkki kriisinhallintatehtävässä

Jari Kähärä  
Pro gradu -tutkielma  
Venäjän kääntäminen  
Humanistinen tiedekunta  
Helsingin yliopisto  
Toukokuu 2019



Tiedekunta/Osasto – Fakultet/Sektion – Faculty Humanistinen tiedekunta		Laitos – Institution – Department Kielten osasto	
Tekijä – Författare – Author Jari Kähärä			
Työn nimi – Arbetets titel – Title Sotilastulkki kriisinhallintatehtävässä			
Oppiaine – Läroämne – Subject Venäjän kääntäminen			
Työn laji – Arbetets art – Level Pro gradu -tutkielma		Aika – Datum – Month and year Toukokuu 2019	Sivumäärä– Sidoantal – Number of pages 60 sivua + venäjänkielinen lyhennelmä (8 sivua)
Tiivistelmä – Referat – Abstract			
<p>Sotilaallisella ja siviilikriisinhallinnalla pyritään luomaan vakautta, vähentämään inhimillistä hättää ja luomaan edellytyksiä kriisialueiden kehitykselle. Uusien toiminta-alueiden mukana tulevat uudet kielialueet ja uudet kulttuurit haastavat puolustusvoimien kyvyn hankkia osaavia tulkkeja joukkojen tarpeisiin. Tällä tutkimuksella pyrin luomaan perusteita uudistaa ajattelua sotilastulkkien kouluttamisen suhteen. Uutta ajattelua tarvitaan myös pohdittaessa mahdollisuuksia luoda sotilastulkeille omat eettiset säännöt sen sijaan, että pyritään soveltamaan muiden tulkkausalojen luomia tulkin eettisiä sääntöjä.</p> <p>Tutkimuksessa tarkastelen tutkimusaineistoksi luovutettua puolustusvoimien koulutusmateriaalia. Aineistona käytän kahdeksaa koulutusmateriaalipakettia, joiden sivumäärä on yhteensä 156 sivua. Tätä tutkimusta varten olen tehnyt 6 henkilöhaastattelua sekä saanut 6 kirjallista kuvausta tulkkien kanssa toimimisesta eri tehtävätasolla toimineilta sotilailta. Osa ajatteluuni vaikuttavasta aineistosta on kansainvälisestä harjoituksesta, jossa toimin itse tulkkit tehtävässä. Tarkastelen tulkin toimintaa koskevaa ohjeistusta ja vertaan koulutusmateriaalia suullisten ja kirjallisten haastattelujen perusteella muodostuneeseen kuvaan käytännön tulkkit tehtävästä.</p> <p>Tutkimukseni osoittaa ensinnäkin, että koulutusmateriaali olisi syytä yhtenäistää ja myös toiminta-alueiden yleiskuvaukset päivittää. Samassa yhteydessä tulisi kiinnittää huomiota siihen, miten tapaamiseen valmistauduttaessa tilanne selvitetään tulkkinä toimivalle henkilölle.</p> <p>Toiseksi käytännön kielitaidon saavuttaminen vie vuosia, joten tulkkien käyttäminen on välttämätöntä silloin, kun viestinnässä käytetään harvinaisempia kieliä kuten arabiaa, daria tai paštoa. Turvallisuussyistä tulkeiksi voitaneen kouluttaa suomalaisen yhteiskuntaan integroituneita maahanmuuttajataustaisia henkilöitä, joilla on äidinkieltensä lisäksi riittävä suomen ja englannin kielien taito. Suomessa suoritettu varusmiespalvelus parantaa tulkin toimintaedellytyksiä. Naistulkkien määrää on pyrittävä lisäämään.</p> <p>Kolmanneksi sotilastulkkaus edellyttää tavanomaisesta tulkkauksesta poikkeavaa toimintatapaa. Sotilastulkki ei voi olla täysin puolueeton eikä neutraali toimija. Tulkin toimintaa helpottamaan olisi laadittava sotilastulkin omat eettiset ohjeet.</p>			
Avainsanat – Nyckelord – Keywords Tulkkaus, sotilastulkkaus, kriisinhallinta			
Säilytyspaikka – Förvaringställe – Where deposited Helsingin yliopiston e-thesis-tietokanta ( <a href="https://ethesis.helsinki.fi/">https://ethesis.helsinki.fi/</a> )			
Muita tietoja – Övriga uppgifter – Additional information			

## Sisällys

1.	Johdanto .....	1
1.1.	Aiheen valinnan perustelu .....	1
1.2.	Tutkimuksen tavoite .....	2
1.3.	Tutkimusongelma .....	2
1.4.	Tutkimusmenetelmä .....	2
1.5.	Tutkimusmateriaali .....	2
1.6.	Tutkimuksen dispositio .....	3
2.	Suomalainen kriisinhallinta– ja rauhanturvatoiminta .....	4
2.1.	Kriisinhallinnan kokonaisuus .....	4
2.2.	Suomen osallistuminen rauhanturva- ja kriisinhallintaoperaatioihin .....	5
2.3.	Sotilas- ja siviilikriisinhallinnan organisointi .....	7
2.4.	Tulevaisuuden toiminta-alueet ja tehtävät .....	8
3.	Monikulttuurinen maailma .....	9
3.1.	Kulttuuri käsitteenä .....	9
3.2.	Kulttuurin näkyminen arjessa .....	10
3.3.	Alhaisen ja korkean kontekstin kulttuurit .....	11
3.4.	Kouluttaminen kulttuurierojen ymmärtämiseen .....	13
3.5.	Paikallisen kulttuurin ja uskonnon vaikutus tulkin toimintaan .....	14
4.	Kommunikoinnin yleiset onnistumisehdot .....	16
4.1.	Kommunikointi käytännön vuorovaikutustilanteessa .....	18
4.2.	Kriisinhallintaoperaatiossa tarvittava kommunikatiivinen kielitaito .....	20
4.3.	Tulkin työkielet .....	23
4.4.	Kielitaidon arviointi .....	24
5.	Tulkkauksen menetelmät, lajit ja kielisuunnat .....	24
5.1.	Tulkkausmenetelmät kriisinhallintatehtävässä .....	24

5.2.	Tulkkauksen lajit .....	25
6.	Tulkkaus toimintana .....	26
6.1.	Maallikon tulkkauskäsitys ja tulkkaus käytännössä.....	26
6.2.	Puheen kulttuurisidonnainen aines tulkkauksessa.....	28
6.3.	Tulkaustehtävä paineen alaisena .....	30
7.	Tulkin rooli, tehtävät ja luotettavuus .....	31
7.1.	Rooli käsitteenä .....	31
7.2.	Tulkin roolit.....	32
7.3.	Tulkki ja kieliavustaja .....	35
7.4.	Tulkin tehtävät.....	36
7.5.	Tulkin luotettavuus.....	39
8.	Tulkin käyttäjä .....	40
8.1.	Valmistautuminen tulkkaustehtävään.....	40
8.2.	Tulkaustehtävässä.....	41
8.3.	Palaute tehtävän jälkeen .....	43
9.	Koulutusmateriaalin tarkastelu .....	44
9.1.	Aineiston yleiskuvaus.....	44
9.2.	UNMEN Negotiator's checklist .....	45
9.3.	Cultural Awareness Practical Approach in UN PSO .....	47
9.4.	Cultural and meeting training.....	49
9.5.	Tapaamiskoulutus.....	52
9.6.	Key Leader Engagement -toiminta.....	52
9.7.	Käyttäytymismallien analysointi .....	53
9.8.	Tapaamis- ja kulttuurikoulutus, Libanonin tasavalta .....	54
9.9.	Aineiston tarkastelun tulokset .....	55
10.	Johtopäätökset.....	58

11. Lähdeluettelo .....	61
Liite: Автореферат: Переводчик в миссиях по урегулированию кризисов.....	67

## Kuvaluettelo

Kuva 1 Kokonaisvaltaisen kriisinhallinnan jaksotus .....	4
Kuva 2 Kriisinhallinnan maailmankartta .....	6
Kuva 3 Kommunikointi käytännön vuorovaikutustilanteessa .....	18
Kuva 4 Tulkin toiminnan osa-alueet tulkkaustehtävässä. ....	31
Kuva 5 Paikalta palkattu tulkki .....	36
Kuva 6 Suomesta palkattu sotilastulkki .....	37
Kuva 7 Tapaamisen rakenne .....	43

## 1. Johdanto

### 1.1. Aiheen valinnan perustelu

Kriisinhallinnalla pyritään luomaan vakautta, vähentämään inhimillistä hätää ja luomaan edellytyksiä kriisialueiden kehitykselle. Samalla pyritään ehkäisemään konfliktin laajeneminen. Kriisinhallintaan liittyvää toimintaa tarvittaneen aiempaa enemmän jo perinteisiksi muodostuneiden Lähi-idän ja Etelä-Aasian operaatioiden lisäksi myös Euroopassa, kuten kiristynyt tilanne Balkanilla ja Ukrainassa osoittaa.

Uusien toiminta-alueiden mukana tulevat uudet kielialueet ja uudet kulttuurit haastavat puolustusvoimain kyvyn hankkia osaavia tulkkeja joukkojen tarpeisiin. Tällä tutkimuksella pyrin luomaan perusteita uudistaa ajattelua tulkkien kouluttamisen suhteen. Uutta ajattelua tarvitaan myös pohdittaessa eri alojen luomia tulkin eettisiä sääntöjä, joita pyritään soveltamaan myös sotilastulkkeihin.

Palvelusurallani puolustusvoimissa olin joitain kertoja sekä Suomessa että Venäjällä erilaisissa tulkin ja siihen ajoittain yhdistyneessä asianhoitajan tehtävässä. Teknisen alan ammattilaisten tehdessä konkreettisia, kummallekin osapuolelle tuttuja asioista tulkki tuli tarpeeseen vasta, kun keskustelu siirtyi abstrakteihin ja töistä irrallaan oleviin asioihin. Asianhoitajarooli korostui tapauksissa, joissa tulkin käyttäjä ei tiennyt juuri mitään vierailukohteen kulttuurista, eikä omannut paikallisen kielen taitoa. Tällöin tulkille kerrottiin agenda ja tulkki sopi paikallisten kanssa järjestelyasiat. Näistä tilanteista on itselleni jäänyt aivan erityisiä muistoja, jotka liittyvät tulkkaustehtävään valmistautumisen ja tilannetietoisuuden tärkeyteen.

Virkauran jälkeen työskentelin joitain vuosia Suomen Pietarin pääkonsulaatissa maahantuloasioiden parissa sekä erilaisissa kouluttajatehtävissä. Tuona aikana sain arvokasta kokemusta arkipäivän toimista vieraassa kulttuurissa, keskusteluista viisuminhakijoiden kanssa ja yleensäkin elämästä ja toiminnasta toista kieltä puhuvien ihmisten kanssa.

Palattuani Suomeen jatkoin kesken olleita opintojani Helsingin yliopistossa. Tein opiskeluun liittyviä haastatteluja Maanpuolustuskorkeakoulun Kielikeskuksen henkilöille ja keskustelin samoissa yhteyksissä opintoihini liittyvistä tutkimuksen tarpeista, jotka osaltaan olivat viitoittamassa tietä tutkimusaiheen valintaan.

### 1.2. Tutkimuksen tavoite

Tutkimuksen fokuksena on tarkastella kieltä ja kulttuuria osana kriisinhallintatehtävän toimintaympäristöä, jossa toimiminen edellyttää tietoisesti hankittuja valmiuksia. Näihin hankittaviin valmiuksiin liittyy ainakin kielen ja kulttuurin keskinäisen riippuvuuden ymmärtäminen, sanojen ja merkitysten eron havaitseminen, tulkkaus tapahtumana, tulkin tehtävässään kohtaamat haasteet ja tulkkia käyttävän henkilön vastuu tulkkauksen onnistumisessa.

### 1.3. Tutkimusongelma

Tutkimuskysymys voidaan muotoilla seuraavasti: minkälaisia tietoja ja taitoja tarvitsevat tulkiksi palkattu henkilö ja tulkkia palvelustehtävissä käyttävä henkilö, jotta tulkkauksen laatu vastaisi haluttua tasoa. Tässä tutkimuksessa tarkastelen monikulttuurista viestintää, kieltä ja siihen kiinnittynyttä kulttuuria sekä kriisinhallintaan koulutettavalle joukolle ja erityisesti sotilastulkeille annettavaa koulutusta ulkopuolisen tarkkailijan roolissa.

### 1.4. Tutkimusmenetelmä

Tutkimuksessa tarkastelen tutkimusaineistoksi annettua puolustusvoimien koulutusmateriaalia pyrkien havaitsemaan erityisesti kieleen ja kulttuuriin liittyvästä aineistosta tulkin toimintaa koskevaa ohjeistusta sekä tarkastelen käytännön tulkkit tehtävää tekemieni suullisten ja kirjallisten haastattelujen perusteella. Tutkimusmenetelmä on osin etnografinen, koska olen itse palvellut puolustusvoimissa ja myös opiskellut tulkkaamista ja toiminut tulkkit tehtävissä.

### 1.5. Tutkimusmateriaali

Tätä tutkimusta varten olen tehnyt suullisia ja kirjallisia henkilöhaastatteluja eri tehtävätasoilla toimineille kantahenkilökuntaan kuuluville henkilöille. Rauhanturvaaja-lehdessä olleen kirjoituspyynnön perusteella sain kaksi kertomusta toiminnasta tulkin kanssa. Osa tutkimukseen vaikuttavasta aineistosta on UNMEM-harjoituksesta, jonka



kouluttajilta sain edellä mainittujen haastattelujen lisäksi käyttöni koulutusmateriaalia. Rauhanturva- ja kriisinhallintatehtävään liittyvistä Maanpuolustuskorkeakoulun ja muiden oppilaitosten tulkkaustoimintaan liittyvistä opinnäytetöistä pyrin löytämään konkreettisia perusteita koulutuksen kehittämiseksi. Ulkoministeriön julkinen aineisto on keskeisessä osassa tarkasteltaessa kriisinhallinnan tarpeellisuutta ja merkitystä Suomen oman yhteiskunnan kehittämisen kannalta. Muiden viranomaisten, kuten Maahanmuuttoviraston julkinen materiaali taustoittaa tutkimusta.

### 1.6. Tutkimuksen dispositio

Tutkimuksen aluksi tarkastelen suomalaisen kriisinhallinta- ja rauhanturvatoiminnan perusteita sekä suomalaisten osallistumista eri tehtäviin ja kriisinhallinnan organisointumista. Kolmannessa luvussa havainnoin kulttuuria käsitteenä, tarkastelen kulttuurin näkymistä ja kulttuurin huomioon ottamista kriisinhallintatehtävässä. Neljännessä luvussa pohdin kaksisuuntaista viestintää eli kommunikointia, kriisinhallintatehtävässä tarvittavaa kielitaitoa ja sen arviointimenetelmiä. Viidennessä luvussa luon lyhyen katsauksen tulkkauksen perusteisiin; tulkkausmenetelmiin, lajeihin ja tulkin kielisuuntiin. Kuudennessa luvussa paneudun tulkin ja paikalta palkatun kieliavustajan eroihin ja yhtäläisyyksiin, maallikon kielikäsitteeseen ja tulkkauksen todellisuuteen. Seitsemännessä luvussa tarkastelen tulkin roolia, hänelle annettavia tehtäviä ja hänen luotettavuuttaan. Kahdeksas luku käsittelee tulkkia käyttävän henkilön osuutta tulkkauksen onnistumisessa. Yhdeksännessä luvussa tarkastellaan tutkimuskäyttöön osoitettua koulutusmateriaalia ja esitän siitä yhteenvedon. Luvussa kymmenen teen kokonaisarvion tutkimuksesta ja esitän jatkotutkimuksen kohteita.

## 2. Suomalainen kriisinhallinta– ja rauhanturvatoiminta

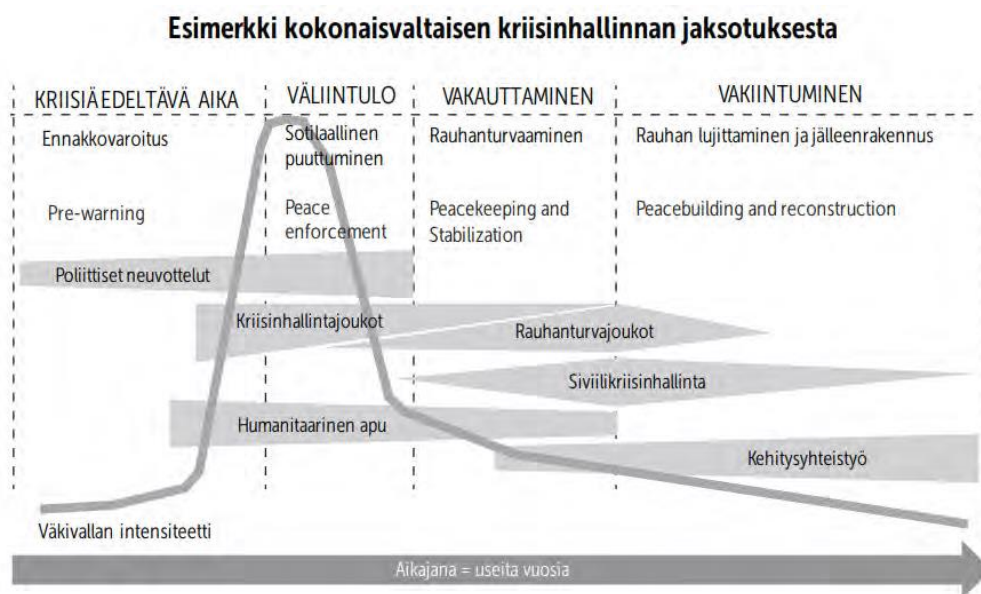
### 2.1. Kriisinhallinnan kokonaisuus

Kriisinhallinnan kokonaisuus rakentuu kolmesta pääosiosta, jotka ovat:

- 1) sotilaallinen väliintulo turvallisuuden ylläpitämiseksi
- 2) tilanteen vakauttaminen, joka mahdollistaa oikeusjärjestyksen ja hallinnon järjestämisen
- 3) tilanteen vakiinnuttaminen, jälleenrakennus ja yhteiskunnan kehitys.

Näiden eri toimintojen ajoitus ja se, toteuttavatko näitä tehtäviä kansainväliset organisaatiot vai kansalliset toimijat, vaihtelevat tapauskohtaisesti ja on harkittava aina erikseen. (Apo 2018; Manninen-Visuri 2007.)

Kuvassa kriisinhallinnan jaksotuksesta voidaan erottaa kriisinhallinnan eri toimijoiden ajallinen sijoittuminen useiden vuosien mittaiselle aikajanelle.



Kuva 1 Kokonaisvaltaisen kriisinhallinnan jaksotus

Kuvan mukaisesti kriisinhallinta voi olla ennaltaehkäisevää poliittista toimintaa, syntyneen kriisitilanteen hallintaa väkivallan lopettamiseksi aluksi kriisinhallinnan- ja myöhemmin rauhanturvaoperaation toimin, samanaikaisesti rauhanvälittämistä, jälleenrakennusta ja siviilikriisinhallintaa ja edelleen kehitysyhteistyötä. Kriisinhallinta

voidaan nähdä erilaisten toimien jatkumona tai valikoimana. Kokonaisvaltaisen kriisinhallinnan tavoitteena on eri toimijoiden välisen koordinaation, tiedonvaihdon ja yhteistyön parantaminen ja paikallisten toimijoiden sitouttaminen yhteiseen päämäärään. (Apo 2018.)

Kriisinhallinnalla pyritään luomaan vakautta, vähentämään inhimillistä hätää ja luomaan edellytyksiä kriisialueiden kehitykselle. Samalla pyritään ehkäisemään konfliktin laajeneminen. Maailmassa, jossa valtiot ovat voimakkaasti riippuvaisia toisistaan, kriisien vaikutus ulottuu laajalle. (Ulkoministeriö 2019.)

## 2.2. Suomen osallistuminen rauhanturva- ja kriisinhallintaoperaatioihin

Suomen osallistumisesta kansainväliseen sotilaalliseen kriisinhallintaan säädetään laissa sotilaallisesta kriisinhallinnasta. Suomi voi osallistua kansainvälistä rauhaa ja turvallisuutta ylläpitävään tai palauttavaan sekä humanitaariseen ja siviiliväestön suojaamiseen tähtäävään sotilaalliseen kriisinhallintaan. Osallistuminen edellyttää pääsääntöisesti YK:n turvallisuusneuvoston valtuutusta YK:n peruskirjan lukujen VI ja VII mukaisesti (YK 1945). Suomi on osallistunut YK:n rauhanturvaamiseen ja sotilaalliseen kriisinhallintaan vuodesta 1956 alkaen (Puolustusvoimat 2019). Tuona aikana kymmenet tuhannet suomalaiset ovat palvelleet rauhanturvaajina ympäri maailman.

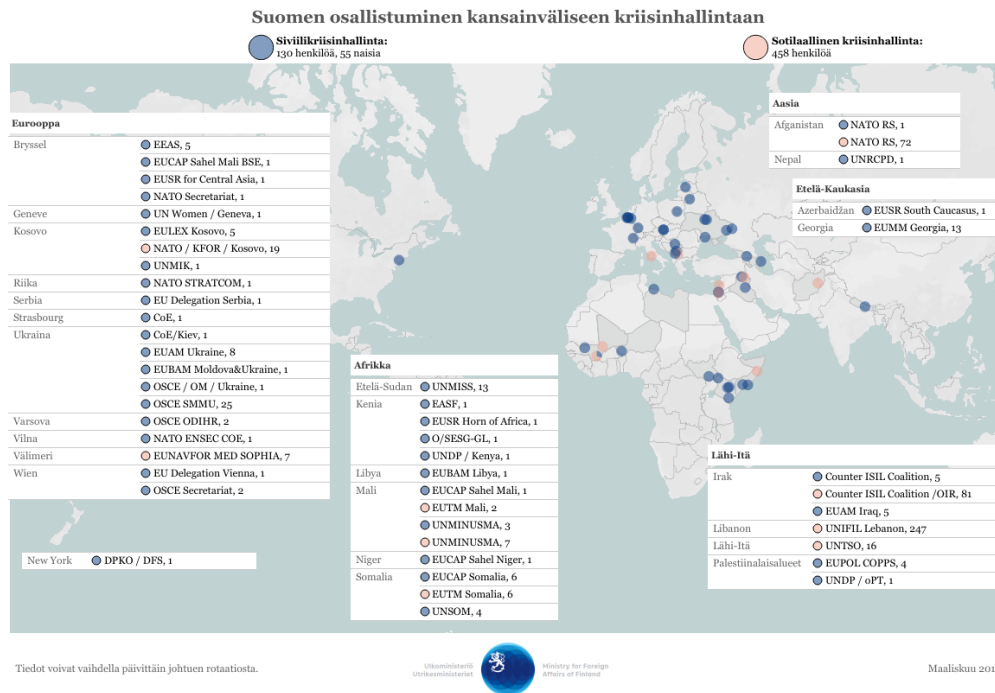
Sotilaallinen kriisinhallinta on Suomelle tärkeää ulko-, turvallisuus- ja puolustuspoliittisista syistä. Operaatioihin osallistumista punnitaan näiden muodostamasta kokonaisuudesta. Tuloksellinen kriisinhallinta parantaa Suomen ja suomalaisten turvallisuutta ja ehkäisee uhkia omassa maassamme. Samalla kriisinhallinnalla voidaan parantaa kohdemaiden yhteiskuntien toimivuutta ja ihmisten elämää. Kriisinhallinnassa yhdistyvät sekä Suomen oma etu että pyrkimys oikeudenmukaisemman maailman rakentamiseen. (Ulkoministeriö 2017.)

Pitemmän aikavälin linjaus osallistumisesta kansainväliseen kriisinhallintaan tehdään Ulko- ja turvallisuuspoliittisessa selonteossa (Apo 2018) ja poliittinen linjaus osallistumiselle tehdään hallitusohjelmassa (Apo 2018). Osallistumisen intensiteettiin vaikuttavat vuotuiset budjettikeskustelut. Suomen tavoitetaso on saada sotilaalliseen kriisinhallintaan 500 henkilöä ja siviilikriisinhallintaan 120 henkilöä vuosittain (Apo

2018). Kriisinhallintatehtäviin koulutettavista henkilöistä hieman yli puolet on aiemmin palvelleita ja hieman alle puolet ensikertalaisia (PORPR Henk-os 2017). Suomi on viime vuosina lähettänyt sotilaallisen kriisinhallinnan tehtäviin suuren joukon sijasta raivaamisen, suojelun ja koulutuksen tehtäviin erikoiskoulutettua väkeä (Koskela 2018).

Kriisinhallintatehtäviin liittyy yhteiskunnan toimintojen turvaaminen. Kriisialueilla eletään jonkinasteisissa poikkeusoloissa ja alueilta saatujen kokemusten voidaan nähdä palvelevan kotimaista poikkeusolosuunnittelua ja -valmistautumista. (CMC Finland.)

Kuukausittain päivitettävä tilannekartta Suomen osallistumisesta kansainväliseen kriisinhallintaan on nähtävissä Ulkoministeriön verkkosivulta<sup>1</sup>.



Kuva 2 Kriisinhallinnan maailmankartta

<sup>1</sup> <https://um.fi/kriisinhallinta>.

### 2.3. Sotilas- ja siviilikriisinhallinnan organisoituminen

Nykyisin erilaiset kriisit ovat pääosin valtioiden sisäisiä ja konfliktien luonne on aiheuttanut muutoksia myös rauhanturvatoimintaan. Koska useissa tapauksissa toiminta-alueelta puuttuu rauha, jota voisi turvata, toiminnan luonne on muuttunut kriisinhallintapainotteisemmaksi. Operaatioalueiden inhimillisen ja sosiaalisen ulottuvuuden merkitys korostuu pienissä, sotaa alempiasteisissa konflikteissa, joista kriisinhallintaoperaatioissa usein on kyse. Tällaisia selkkauksia ei voi ratkaista asevoimalla, vaan operaatioiden painopiste suuntautuu paikalliseen yhteiskuntaan ja sen jäseniin. Ihmiskeskeinen lähestymistapa kiistoissa korostaa kommunikaation ja kulttuuriosaimisen merkitystä operaation menestystekijöinä.

Puolustusvoimien kansainvälinen keskus (PVKVK nykyisin FINCENT) ja Kriisinhallintakeskus (CMC Finland) perustivat Kokonaisvaltaisen kriisinhallinnan osaamiskeskuksen marraskuussa 2008. Osaamiskeskuksen tehtävänä on edistää ymmärrystä kriisinhallinnan kokonaisvaltaisuudesta niin kriisinhallintaoperaatioissa kuin niihin valmistautumisessa sekä luoda selkeät toimintaperiaatteet PVKVK:n ja Kriisinhallintakeskuksen jo käynnistyneelle yhteistoiminnalle. Kokonaisvaltaisen kriisinhallinnan osaamiskeskus perustuu kahden keskuksen väliseen yhteistyöhön, jossa Puolustusvoimien kansainvälinen keskus ja Kriisinhallintakeskus muodostavat osaamiskeskuksen ytimen, mutta jatkavat toimintaansa itsenäisinä organisaatioina. Osaamiskeskus kehittää yhteistä kriisinhallintakoulutusta sekä edistää ymmärrystä kokonaisvaltaisesta kriisinhallinnasta. Koulutuksen lisäksi tehtäviin kuuluvat tutkimus sekä julkaisu- ja seminaaritoiminta.

Kansainvälisen pelastustoiminnan muodostelmien ja asiantuntijoiden koulutus, rekrytointi, logistiikka sekä käynnissä olevat projektit siirtyivät vuoden 2019 alussa Kriisinhallintakeskuksesta Pelastusopistolle (CMC 2018). Osana siviilikriisinhallintalain kokonaistarkastelua on jo käynnistetty Kriisinhallintakeskuksen hallinnollinen siirto Pelastusopistolta erillisyyksiköksi sisäministeriön yhteyteen, minkä tarkoituksena on vahvistaa Kriisinhallintakeskuksen itsenäistä asemaa (Sisäministeriö 2018).

#### 2.4. Tulevaisuuden toiminta-alueet ja tehtävät

Kriisinhallintatoiminta keskittyy edelleenkin perinteisille toiminta-alueilla Lähi-Itään ja Afrikkaan mutta Euroopan kriisialueita, Balkania ja Ukrainaa ei voida sivuuttaa valmisteluissa. Eri operaatioihin osallistumisesta päätettäessä on Suomen kannalta oleellista avoinna olevien tehtävien sisältö. Suomen kansallisia vahvuuksia siviilikriisinhallinnan kentässä ovat rauhanvälitys ja gender-asiat. Hankalasti suomennettava käsite *gender* tarkoittaa sosiaalista sukupuolta, joka sisältää sukupuolelle ominaiset roolit, oikeudet ja velvollisuudet, jotka opitaan yhteisössä ja joiden perusteella käyttäytymismallit määräytyvät. Sosiaalinen sukupuoli on erilainen eri kulttuureissa ja myös eri aikakausina. (Kouri 2015, 19.) Edellä mainittujen vahvuuksien lisäksi Suomessa katsotaan olevan erittäin vahva rooli poliisi- ja syyttäjyhteistyön kehittämässä. Siviilikriisinhallinnalla voidaan puuttua hallitsemattoman muuttoliikkeen, pakolaisuuden ja radikalisaation perussyihin. (Kolmikanta 2017.)

Kriisinhallintatehtävät suuntautuvat nykyisellään maihin, joiden uskonnollinen, kulttuurinen ja erityisesti patriarkaalinen perinne johtavat usein asioiden hoitamisessa miesten monopoliin. Erityisesti islamilaisissa maissa keskeisen roolin antaminen naisille voisi aiheuttaa konfliktitilanteen. On kuitenkin huomattava, että lähes kaikkialla maailmassa naisia on yli 50 % väestöstä ja he vaikuttavat yhteisöissään usein näkyvämmässä. Kriisinhallintaorganisaatio menettää kosketuksensa puoleen väestöstä, ellei naisiin kohdistuvaa vaikuttamista oteta huomioon. Näin erityisesti sukupuolieroja korostavissa kulttuureissa, joissa miehen on vähintään yhtä vaikea lähestyä naisia kuin naisen lähestyä miehiä. YK:n tavoitteena on, että jo lähitulevaisuudessa vähintään 15 prosenttia rauhanturvaajista olisi naisia. YK:n asettaman tavoitteen syy on se, että naisten on todettu lisäävän operaatioiden suorituskykyä (Schroderus 2018). Naisupseereiden ja naistulkkien määrää lisäämällä saataisiin toiminta-alueen ajankohtaisiin kysymyksiin toinenkin näkökulma ja mahdollisesti voitaisi vaikuttaa yhteiskunnallisiin asioihin useamman vaikutuskanavan kautta samanaikaisesti.

Yhteisön avainhenkilöihin vaikuttaminen, eli KLE-toiminta<sup>2</sup>, on toimintaa, joka kuuluu kaikille kriisinhallintajoukon toimijoille. Toimittaessa eri tasoilla paikallisten

---

<sup>2</sup> Key Leader Engagement

avainhenkilöiden ja vaikuttajien kautta voidaan saada haluttu viesti levitettyä kohdistetummin ja vaikuttavammin halutulle vastaanottajajoukolle. (Sandström 2015, 9.) Riittävän pitkä rotaatio eli palvelusjakso antaa mahdollisuuden sopeutua paikallisiin oloihin ja solmia myös KLE-tehtävän kannalta oleellisia suhteita paikalliseen asujaimistoon. Haastattelujen perusteella yli puolitoista vuotta kestävä palvelusjakso voidaan pitää liian pitkänä, tällöin tutustutaan paikallisiin toimihenkilöihin liian hyvin ja keskustelut saattavat muuttua liian henkilökohtaisiksi (Immonen 2016).

### 3. Monikulttuurinen maailma

#### 3.1. Kulttuuri käsitteenä

*Kulttuuri*-sanalle voidaan antaa erilaisia merkityksiä keskusteluyhteydestä riippuen mutta tässä kirjoituksessa sovelletaan ajatusta, jonka mukaan *kulttuuri* tarkoittaa sitä yhteistä tietoa ja niitä merkityksiä, jotka jaetaan muiden kanssa. Ryhmän tavat ja arvot opitaan elämällä ryhmässä, eli sosiaalistumalla elinpiirin kulttuuriin.

Noudattamalla ryhmän sääntöjä ja toimimalla sosiokulttuurisen järjestelmän tapojen mukaisesti, ryhmän jäsen saa oikeutuksen kulttuurille tyypilliseen käyttäytymiseen. Tämä oikeutus puolestaan vahvistaa ryhmän, heimon tai kansan omaksumia arvoja ja asenteita. Kyseessä on eräänlainen kiertoliike, jolla voidaan havainnollistaa syitä tapa- ja toimintakulttuurien hitaisiin muutoksiin. Kulttuuria siis opitaan ja ylläpidetään kommunikoinnin välityksellä ja siihen myös vaikutetaan viestinnän kautta. Yhteiskunnassa noudatettavat tavat vaikuttavat ihmisten tapaan ajatella ja havainnoida maailmaa ja näiden tapojen voidaan havaita vähitellen vaikuttavan myös käytettävään kieleen. Mainituista syistä saattaa maahanmuuttajataustaisen henkilön oman äidinkielen kielitaito olla yllättävän heikko asioissa, joita ei käsitellä tällä kielellä arkipäivän toimissa. Haastattelussa Bassel Badawieh kertoi havainneensa kyseisen ilmiön omalla kohdallaan toimiessaan turvapaikanhakijoiden avustajana ja joutuneensa opettelemaan nyky-päivän arabian arkikieltä erilaisten internet-lähteiden avulla (Badawieh 2017).

Yleisellä tasolla voidaan puhua kollektiivisesta älykkyydestä, jolloin kaikkien ihmisen älyllisten saavutusten voidaan katsoa perustuvan aikaisempien sukupolvien luoman kokemuksen ja tiedon kulttuurin kautta uusille sukupolville siirtyneeseen tietoon. Ihmisen älykkäänä pidetty toiminta on siis pikemminkin kulttuurin tuottamien käsitteellisten ja materiaalistien työvälineiden kautta välittyntä kuin suoraa reagointia ympä-

ristön tarjoamiin ärsykkeisiin tai tiedon objekteihin. (Hakkarainen 2006, 386.) Ihminen valitsee viestinnän ja havaintojen tulkinnan toimintamallit itselleen omasta ideologiskulttuurisesta järjestelmästä.

Kulttuuri, jossa elämme vaikuttaa havaintoihimme ja siihen, mihin kiinnitämme huomiota ja miten tulkitsemme havaintojamme. Kulttuurit ovat dynaamisia ja ne muuttuvat jatkuvasti keskinäisessä vuorovaikutuksessa, myös globaalisti. (Okker, 2017; Sipari 2013.) Kuten Hakkarainen edellä toteaa, dynaamisuuden vaikutuksesta voitaneen olettaa kielen ja vastaavan kulttuurin käytäntöjen muokkaavan ja muuntavan ihmisen älyllistä järjestelmää niin, että ihmisen psyykkisten prosessien voidaan nähdä olevan luonteeltaan kulttuurisesti välittyneitä (Hakkarainen 2006, 389). Toisin sanoen yhteiskunnassa vallalla oleva kulttuuri vaikuttaa kommunikointitapaan ja näiden ulkoisten vaikutusten kautta muuttunut kommunikointitapa muokkaa ajan mittaan kulttuuria. Muutos on kuitenkin hidaskäyttö. Muutos saattaa näkyä pintarakenteessa mutta syvemmällä ihmisten toimintaan vaikuttavat edelleen aiemmat kulttuuriset käytännöt.

### 3.2. Kulttuurin näkyminen arjessa

Keskustelussa *kulttuurin* käsitteestä käytetään usein Edward T. Hallin vuodelta 1976 peräisin olevaa esitystä kulttuurijäävuoresta, jossa oikean jäävuoren tapaan näkyvillä on vain murto-osa kokonaisuudesta. Ulospäin näkyvä kulttuuri on Hallin mukaan vain noin 10 % kulttuurin kokonaisuudesta lopun 90 % jäädessä näkymättömiin. Kulttuuri voidaan nähdä myös eräänlaisena sipulina, jossa kulttuurin kerrokset peittävät toisiaan niin, että vain uloin kerros on havaittavissa. Sisemmät kerrokset ovat näkymättömissä ja niiden vaikutus on useimmiten tiedostamaton. (Okker 2017.)

Esitettävistä riippumatta yhteisön toimintakulttuurin pinnalla näkyvä osa peilaa yhteisön *tapaa tehdä asioita*. Tähän kaikille näkyvään osaan liittyvät käyttäytyminen, rituaalit, traditiot, pukeutuminen ja myös ruoka. Pinnan alla olevat osat esittävät yhteisön *tapaa ajatella*. Ulkopuoliselle katselijalle näkymättömissä ovat yhteisön asenteet, oletukset ja vielä syvemmällä ovat yhteisön *tavat olla olemassa*. Tähän syvimpään kerrokseen kuuluvat uskomukset, arvot ja koko maailmankuva. Toista kulttuuria on hyvin hankalaa, ellei mahdotonta tosiasiallisesti ymmärtää, ilman näiden vaikeasti havainnoitavien kulttuurin juurien tuntemusta. Kulttuurin sisemmät kerrokset ovat näkymättömiä ja niiden vaikutus on alitajuista (Okker 2017); tässä mielessä ajatus kulttuurien tiedostamattomista kerroksista vastaa Hakkaraisen edellä esitettyä näkemystä



älyllisten prosessien olevan ennemminkin käsitteellisten ja materiaalistien artefaktien kautta välittynyttä kuin suoraa reagoitua ympäristön tarjoamiin ärsykkeisiin tai tiedon objekteihin. Ihminen toimii siis lähtökohtaisesti oppimallaan tavalla riippumatta siitä, mikä on ympäröivä todellisuus. Kulttuuristen käytänteiden ja ajattelutavan vaikutus voitaneen yhdistää jopa vuosia länsimaissa asuneiden maahanmuuttajataustaisten henkilöiden tekemiin kunniamurhiin, niiden yrityksiin ja muihin vastaaviin väkivallanteokoihin, joiden perustelut eivät kuulu länsimaisen yksilönvapaus-ajattelun piiriin.

Oma kulttuurimme toimii normina, jota vastaan muita kulttuureja arvioidaan. Tämän etnosentrismien voi jokainen todeta omalla kohdallaan kohdatessaan toisen kulttuurin edustajia ja arvioidessaan heitä arjessa (Okker 2017).

### 3.3. Alhaisen ja korkean kontekstin kulttuurit

Yleisellä tasolla voidaan eri kulttuurit jakaa alhaisen ja korkean kontekstin kulttuureihin. Alhaisen kontekstin kulttuurit ovat asiakeskeisiä, niissä suurin osa tiedosta välittyy kielellisessä viestissä ja vain pieni osa kontekstissa tai osallistujissa itsessään. Tyypillisiä alhaisen kontekstin maita ovat Pohjoismaat, Saksa ja Pohjois-Amerikka. Näissä maissa mennään suoraan asiaan ja tarkoitukset ilmaistaan suoraan. Samoissa maissa ei lähtökohtaisesti hyväksytä epätasa-arvoista vallanjakoa instituutiossa eikä organisaatioissa.

Korkean kontekstin kulttuurit ovat suhdekeskeisiä ja suurin osa sanomasta on olemassa fyysisessä ympäristössä ja kontekstissa, samalla kun varsinaisesti sanoihin ja puhutun kielen kirjaimelliseen merkitykseen tukeudutaan vähemmän. Korkean kontekstin kulttuureita edustajia ovat esimerkiksi arabit, japanilaiset ja thaimaalaiset. Korkean kontekstin kulttuureissa hyväksytään ihmisten eriarvoisuus luonnollisena olotilana. Viestintä on epäsuoraa; viestejä välitettäessä sanoihin ja puhutun kirjaimelliseen merkitykseen tukeudutaan vähemmän kuin sanattomaan viestintään. Viestinnän päälimmäinen tavoite on ylläpitää harmoniaa ja olla menettämättä omia kasvojaan tai saatamatta toista osapuolta tilanteeseen, jossa tämä on vaarassa menettää kasvonsa.

Eri kontekstisten kulttuurien kohdatessa saattavat kuvitellutkin loukkaukset johtaa konfliktiin. Kulttuurien välisessä kommunikoinnissa ratkaisevaa ei ole se, mitä kirjaimellisesti sanotaan vaan se, miten se tulkitaan. Kieltä on osattava käyttää sosiaalisesti ja kulttuurisesti oikealla tavalla. Oikeaan tapaan liittyy myös keskustelutilanteen non-

verbaalinen viestintä, jonka on tuettava verbaalista ilmaisua. Eri tilanteissa keskustelukumppanit muuttavat helposti käyttäytymistään helpottaakseen keskinäistä ymmärtämistä (Kääntä 2011, 11).

Jesse Mäkirinne kertoo pro gradu -tutkielmassaan *Tulkin rooli diplomaattitulkkaudessa: tulkattavien näkökulmia tulkin rooliin* (Mäkirinne 2016, 18) tilanteesta, jossa tulkista tuli puheen tekijä sen esittäjän sijaan. Japanilainen tulkki tulkkasi ministeritapaamista, joka sujui rauhallisissa merkeissä siihen saakka, kunnes japanilainen ministeri puhui niin sanotusti "tanka wo kiru" -tapaan, joka Mäkirinteen mukaan tarkoittaa hyvin aggressiiviseen sävyyn puhumista tai jopa uhkavaatimuksen julistamista. Aggressiivista puhetta edeltävä keskustelu oli ollut niin ystävällistä ja toverillista, että tulkki päätti olla kääntämättä kyseistä ultimaatumia ja käytti sen sijaan pehmeämpää ilmaisua. Myöhemmin oli käynyt ilmi, että ministeri de facto tarkoitti tanka wo kirua ja oli pettynyt siihen, että tulkki oli pehmentänyt sanomaa. Virheiden välttämiseksi tällaiset keskustelun sävyyn liittyvät seikat tulisi saattaa myös tulkin tietoon jo tapaamisen valmistelussa.

Vastaavasti Mustajoki kirjoittaa teoksessa *Diplomaattinen viestintä* suoran puheen olevan kaikkein varmin tapa saada asiansa ymmärretyksi. Tässä on tietenkin huomioitava se, että eri henkilöt kestävät suoraa puhetta eri tavoin. Puheen vaikutusta on siis monitoroitava, jotta löydetään sopiva balanssi suoruuden ja diplomatian välille. (Mustajoki 2018, 61.)

Kriittisessä tilanteessa puhujan ja siksi myös tulkin on käytettävä tarkoituksella suoria ilmauksia, jotka voivat olla jopa tarkoituksellisen karkeita, jotta puhujan tarkoitus ja tarkoituksen vakavuus varmasti ymmärretään (Saunamäki 2016). Saunamäki kertoo tapauksesta, jossa Balkanin kriisin aikaan erään keskustelun toinen osapuoli ei ollut ottanut rauhaturvajoukon esittämiä kommentteja vakavasti ennen kuin kielenkäytössä siirryttiin toisen osapuolen ymmärtämälle tasolle, edellä esitetyn diplomaattitulkkaus-esimerkin tapaan.

Edellä kuvattujen esimerkkien valossa voitaneen todeta, että tulkin tietoisuus tilanteesta on ensiarvoisen tärkeää adekvaatin tulkkauksen kannalta. Tulkin käyttäjän on mahdollisuuksien mukaan kerrottava tulkille hyvissä ajoin tulevan keskustelun tarkoitus ja sävy valmistautumisen helpottamiseksi.

### 3.4. Kouluttaminen kulttuurierojen ymmärtämiseen

Kriisinhallintatehtävässä olevan joukon tulee tietää ja ymmärtää käytännön tasolla toisen osapuolen kulttuuriset konventiot, ja koska keskustelut käydään tavallisesti tulkin välityksellä, myös tulkin on tiedettävä kummankin keskustelun osapuolen keskusteluun kulkuun liittyvät kulttuuriset tavat. Osalla Suomesta sotilastulkeiksi palkatuilla on ollut puutteita kielitaidon lisäksi myös kulttuuriosaamisessa (Immonen 2016).

Kulttuurien monimuotoisuus on huomioitava ja samalla viestintätilanteessa on osattava välttää stereotyyppistä suhtautumista. Stereotyyppinen suhtautuminen on yleistys, jonka mukaan jokin ryhmä ja sen jäsenet jakavat jonkin arvon, ominaisuuden tai jopa persoonallisuuspiirteen ja siksi käyttäytyvät ennakoitavasti. Stereotyyppinen jako kohdistuu myös itseemme ja liittyy identifioitumiseen *meihin* ja *muihin*. Okkerin mukaan (2017) stereotypiat ovat epätarkkoja ja harhaanjohtavia. Stereotypiat voivat olla hyödyllisiä silloin, kun ne auttavat orientoitumaan kohdekulttuuriin minimaalisella energian käytöllä. Stereotypiat ovat kuitenkin aina yleistyksiä, jotka olemme omaksuneet joissain yhteisökäyttäytymisen tilanteissa. Ne eivät ole absoluuttisia totuuksia eikä niillä voi kuvata edes samoja henkilöitä kaikissa tilanteissa. (edupoli.fi 2011.)

Puolustusvoimissa sekä varusmiesten ja reserviläisten kriisinhallintakoulutuksessa että UNMEM<sup>3</sup>-kurssilla opetetaan perustietoja kulttuurien kohtaamisesta (Sipari 2013; PORPR 2015). Selkeänä haasteena on nähdäkseni se, miten saadaan muutaman oppitunnin aikana vaikutettua nuoreen varusmieheen niin, että koko aiemman elämän aikana muodostetut käsitykset toisista kulttuureista saadaan vastaamaan todellista tilannetta. Toinen haaste on saada koulutettua varsin vähäisen elämänkokemuksen omaavat varusmiesikäiset nuoret toimimaan oikein oloissa, jotka ovat kulttuurisesti, uskonnollisesti ja poliittisesti monimutkaisia.

Lähtökohtaisesti voitaneen ajatella, että kriisinhallintakoulutukseen hakeutunut varusmies tai reserviläinen on halukas saamaan uusia kokemuksia ja oppimaan uutta niiden kautta. Kuten edellä on esitetty, jokainen meistä on omaksunut omassa sosiokulttuurisessa prosessissaan oman kasvukulttuurinsa mukaisen maailmankuvan. Koulutettaessa ihmisiä toimimaan toisessa kulttuurissa, on ensin reflektoitava kriittisesti aiemmin opittuja ennako-oletuksia. Tässä kriittisessä reflektoinnissa käytettävät aikuis-

---

<sup>3</sup> United Nations Military Experts on Mission

kasvatuksen menetelmät, kuten keskustelu, haastavat kouluttajan ammattitaidon ja tietoperustan sekä hänen omat asenteensa. (Jokinen & Tukkiniemi 2008, 5.) Tässä kuvulla reflektiolla tarkoitetaan uskomuksiin ja myös stereotyyppioihin sisältyvien impliittisten oletusten arvioimista. Käytännön tasolla reflektiolla tarkoitetaan myös omien toimintojen suuntaamisessa ja ongelmanratkaisussa käytettävien menettelytapojen uudelleen arviointia. (Jokinen & Tukkiniemi, 2008.) Tätä taustaa vasten olisi myös huolehdittava koko koulutusmateriaalin ajantasaisuudesta; ei ainoastaan oppitunnin pitäjän tekemästä päivityksestä vaan laajemman kokonaisuuden saattamisesta vastaamaan ajantasaista tilannetta. Tähän tutkimukseen saadun koulutusmateriaalin perusteet on metatietojen perusteella laadittu useita vuosia sitten.

Kriisinhallintatehtäviin koulututtaville varusmiehille pidetään uskonnon ja kulttuurin oppitunteja kriisinhallinnan näkökulmasta. Tuntien pääpaino on siinä, millainen on kunkin henkilön oma suhtautuminen uskonnollisuuteen ja spiritualiteettiin ilmiönä, sekä sen vaikutus omassa ja muiden ihmisten käyttäytymisessä. Varsinaisen tapakulttuurin opettaminen ei kuulu näiden oppituntien tavoitteisiin vaan tarkoituksena on herättää lähtevä rauhanturvaaja tarkastelemaan asennoitumistaan kulttuurisiin ja uskonnollisiin eroavaisuuksiin. (Katila 2017.) Kuten aiemmin on todettu, henkilön oma kasvuympäristö, koulutus ja kulttuuritausta, yleisemminkin koko oma historia, vaikuttaa omaan suhtautumiseemme muihin ihmisiin. Kulttuurimme toimii normina, jota vastaan muita kulttuureja arvioidaan.

Kaikille kriisinhallintatehtäviin lähteville annettavassa koulutuksessa on rajallisen ajan puitteissa käyty läpi sotilaallisen peruskoulutuksen lisäksi esimerkiksi toimialuetietoisuutta, alueen muita toimijoita ja heidän rooliaan, uskontoon ja kulttuuriin liittyviä tekijöitä sekä sukupuolten tasa-arvoon liittyviä kysymyksiä (Koskela 2007, 5.)

### 3.5. Paikallisen kulttuurin ja uskonnon vaikutus tulkin toimintaan

Kriisinhallintatehtäviä on pääosin alueilla, joissa harjoitetaan islamin uskoa. Islamin uskoon liittyy yleisellä tasolla uskonnon ja moraalin kiinteä suhde. Henkilöä, joka ei usko johonkin jumalaan, saatetaan pitää myös moraalittomana (Katila 2017; Badawieh 2017), ateisti ja eläin ovat hierarkiassa samalla tasolla (Akar 2017). Vaikka henkilökohtaisella tasolla jokainen voi olla haluamaansa mieltä omasta uskonnollisuudestaan, on ainakin vieraassa kulttuurissa käytävien keskustelujen alkuvaiheessa syytä ilmoit-

tautua jonkun uskonnon kannattajaksi (Badawieh 2017; Akar 2017). Islamilaisen ajattelun mukaan ateisti ei voi olla hyvä ihminen ja korkea moraaliltaan, koko jumalattomuuden ajatus on islaminuskaiselle hyvin vieras, koska moraalialta vartioiva korkeampi voima puuttuu. Suomalainen sotilastulkki herättää varmasti kiinnostusta ja sopiva peitetarina on rakennettava etukäteen ja tarinassa on pysyttävä (Badawieh 2017). Tähän kiinnitetään huomiota myös tutkimukseen luovutetussa koulutusmateriaalissa (PORPR 2015).

Kriisinhallintajoukon keskustelukumppanin henkilökohtaisesta taustasta riippuu se taso, jolla keskusteluissa tehtyjä virheitä suvaitaan. Laajemman maailmantiedon tason omaavat henkilöt tuntevat muita kulttuureja ja hyväksyvät helpommin tapakulttuuriin liittyviä kömmähdyksiä. (Badawieh 2017; Akar 2017.) Syrjäseuduilla tilanne saattaa olla toisin ja tällöin tuleekin ottaa huomioon käytettävän tulkin kulttuuriosaaminen. Toisen tai kolmannen polven maahanmuuttajataustainen tulkki ei välttämättä osaa kouluttamatta toimia tilanteeseen nähden oikein. Paikallisten olosuhteiden takia eri osissa laajaa islamilaista maailmaa toimitaan ja käyttäytyään toisistaan poikkeavilla tavoilla (Akar 2017), joten tiedot täytyy päivittää toimialueen mukaisiksi. Ilmeisiä virheitä on syytä välttää ja vieraan ei ole syytä toistaa kuulemiaan fraaseja ainakaan paikallisella kielellä, ellei tunne tarkoin niiden sisältöä (Akar 2017), varsinkaan jos fraaseihin sisältyy uskonnollisia viittauksia. Tällaiset tervehdykset tulisi antaa tulkin tehtäväksi, jos niiden käyttö ylipäätään nähdään tarpeelliseksi. Tavanomaiset tervehdykset on syytä osata paikallisella kielellä samoin kuin paikalliset tervehtimiseen ja keskustelun käynnistymiseen liittyvät tavat (PORPR 2015; Tiilikka 2014).

Arabikulttuureissa henkilön etninen alkuperä voidaan päätellä nimestä (Peltonen 2015) ja ainakin Afganistanissa lisäksi myös ulkonäöstä (Saunamäki 2016). Jos keskustelut käsittelevät paikallisen neuvottelijan kannalta epämieluisaa asiaa, tämä voi keskeyttää neuvottelun asettamalla tiettyä etnistä alkuperää olevan tulkin ammattitaito ja työmoraali kyseenalaiseksi tämän etnisen alkuperän perusteella. Suomalaista sotilaspukua kantavaan ei voitane suhtautua samalla tavalla.

Sylvia Akar kertoo haastattelussaan (Akar 2017), miten eräällä arabimaihin suuntauneella vierailulla presidentti Tarja Halosen tulkki lisäsi tarpeellisia kohteliaisuuksia tulkatessaan isännille ja puolestaan vähensi turhia korulauseita tulkatessaan suomeksi. Tällaiseen pystyy vain koulutettu tulkki, joka on erittäin hyvin perillä molemmista kulttuureista ja lisäksi vierailun substanssista.

#### 4. Kommunikoinnin yleiset onnistumisehdot

Yleensä viestinnällä tarkoitetaan sanoman siirtämistä puhujalta kuulijalle ja samassa yhteydessä tapahtuvaa merkityksen tuottamista. Vastavuoroisesta viestimisestä muodostuu tasa-arvoinen vuorovaikutustilanne. Viestitettäessä rajaamattomalle yleisölle, esimerkiksi teknisin keinoin tai yleisötilaisuudessa, vastaanottaja ei tavallisesti voi antaa palautetta tai palautetta ei voida ottaa vastaan samalla tavalla kuin välittömän vuorovaikutuksen tilanteessa. Tässä tutkimuksessa käytän käsitettä *kommunikaatio* kuvaamaan viestinnän vastavuoroista ja kahdensuuntaista muotoa, jossa kummankin osapuolen tavoitteena on olla vuorovaikutuksessa toisten ihmisten kanssa. Kommunikaatioon liittyvät oleellisena osana sekä sanallinen viestintä että sanaton viestintä. Sanatomaan eli non-verbaaliseen viestintään kuuluvat vuorovaikutuksen kaikki muut elementit paitsi puhuttu ja kirjoitettu kieli (Jyväskylän yliopisto 2019).

Viestin lähettäjän on otettava huomioon, ettei kuulija tai lukija mahdollisesti tulkitse saamansa viestiä siten, kuin se on alun perin tarkoitettu (Jänis 2006, 12). On siis tarkoin tiedettävä, mikä saattaa olla loukkaavaa kohdekulttuurissa ja vältettävä sellaisia toimia, jotka voidaan tulkita loukkaaviksi. Viesti on muotoiltava vähintäänkin niin, että vastaanottajan maailmankuvaa ei loukata. Sanojen lopullinen merkitys muotoutuu vuorovaikutustilanteessa. Yllättävien tilanteiden välttämiseksi on myös tulkki valmennettava tehtävänsä.

Kommunikointiin liittyy olennaisena osana keskustelun toisen osapuolen kielen ja kulttuurin tuntemus. Samoin on hyväksyttävä se tosiasia, että oma kasvuympäristö, koulutus ja kulttuuritausta eli koko oma historia, vaikuttaa omaan kommunikointitapaan ja suhtautumiseen muihin ihmisiin. Kommunikoinnissa tulee huomioida vastaanottajan yhteiskunnalliset kokemukset, kulttuuritausta ja persoonallisuus, jotka vaikuttavat siihen, miten sanoma tulkitaan. Jokaisessa tapaamisessa on omat rituaalinsa ja erilaisilla toiminnoilla omat etikettinsä. Joissain tapauksissa kommunikaation non-verbaaliset elementit voivat korvata puheen kokonaan. Keskustelutilanteessa tilan käyttö ja henkilöiden sijoittuminen tilaan voivat olla verbaalista viestiä tärkeämpi tapa ilmaista merkitystä.

Erving Goffman vertaa vuorovaikutusta näytelmään (Ahokas 2005). Havainnoidesamme poliittisten toimijoiden tapaamisia julkisuudessa, voimme todeta *näytelmä* -

vertauksen olevan varsin osuva. Poliitikkoja kuljettavat mustat autot ja neuvottelutilassa olevat valtioliput ovat näyttämön lavasteita, ja näiden kulissien edessä tehtävät kättelyt luovat näyttämölle yleisölle suunnatun esityksen. Näissä esityksissä on tärkeää, että jokainen näyttelijä suoriutuu omasta roolistaan moitteetta. Goffmanin mukaan tällaisessa julkisessa esiintymisessä kasvojen säilyttäminen on keskeisessä osassa ja sekä omien että keskustelukumppanien kasvoja on kunnioitettava. (Ahokas 2005.)

Suullisessa viestinnässä merkityksen välittymistä tuetaan erilaisin non-verbaalisin keinoin, kuten kinesikalla, eli ilmeillä, eleillä, liikkeillä ja asennoilla (Jänis 2006, 15). Erilaisilla tilankäyttöön liittyvillä seikoilla tai istumajärjestyksellä kokouspöytään voidaan viestiä poliittisista näkemyksistä (hs.fi 2018). Äänen käytön vaihtelu eli prosodia auttaa ymmärtämään puhuttujen sanojen todellista merkitystä. Vuorovaikutustilanteissa jokainen tapahtumaan osallistuja tulee huomata, että yleisö voi tulkita hänen käyttäytymisensä vähäisetkin viitteet merkeiksi joistakin oleellisista seikoista. Kriisinhallintajoukon tulkin täytyy kouluttaa tapahtumiin osallistuvat välttämään näitä ennakoitavia virhetoimintoja.

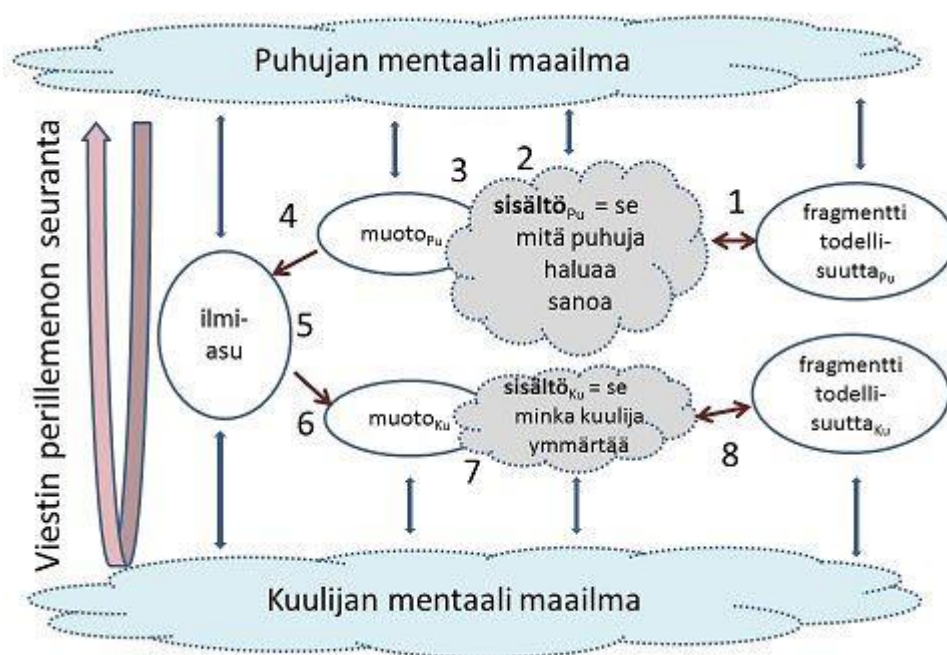
Keskustelijoilla on aina mielessään jokin intentio. Keskusteluunhan on ryhdytty jokin tavoite mielessä. Perusasetelman tulee olla se, että puhuja haluaa tulla ymmärretyksi ja kuulija haluaa ymmärtää. Puhutun kielen käyttö on osa sosiaalista kommunikaatiota. Puhuttujen sanojen merkitykseen vaikuttaa se kokonaiskonteksti, jossa keskustelu käydään. Sanotun merkitys muuttuu ilmeiden, eleiden ja prosodian perusteella. Keskustelussa tulee muistaa paikallinen keskustelukulttuuri ja hyvät tavat. Keskustelussa käytettävä *puherekisteri* määräytyy sen mukaan, miten institutionaalinen tai vapaa-muotoinen keskustelu on kyseessä.

Käytännön tulkkauksitilanteissa keskustelukumppanit saattavat olla kasvokkain tai yhteydessä vain äänyhteyden välityksellä. Katsekontaktin puuttuminen vaikuttaa merkittävästi ymmärtämiseen. Ilman kasvokkaiseen vuorovaikutukseen kuuluvaa oheisviestintää merkityksen ymmärtämiseen vaikuttavasta informaatiosta jopa puolet jää saamatta (Puolustusvoimat 2014). Simo Määttä osoittaa tutkimusaineistossaan tilanteita, joissa ymmärtämisvaikeudet johtuvat siitä, että tulkattava ja tulkki eivät ole nähneet toisiaan (Määttä 2016). Viestiyhteyden laatu vaikuttaa luonnollisesti merkittäväällä tavalla.

#### 4.1. Kommunikointi käytännön vuorovaikutustilanteessa

Professori Arto Mustajoki (2013) tarkastelee puhujan ja kuulijan välistä kommunikaatiota seuraavalla tavalla:

Puhuja on muodostanut maailmasta oman todellisuutensa. Hän lausuu jotain tähän todellisuuteen liittyvää, mutta lausuttujen sanojen muoto ja merkitys ei olekaan aivan sitä, mitä hän on ajatuksissaan tarkoittanut. Keskustelutilanne saattaa tapahtua paineen alaisena tai ulkoisten seikkojen takia puhetilanteessa on häiriöitä. Kuuluvuus ei ehkä ole optimaalinen.



Kuva 3 Kommunikointi käytännön vuorovaikutustilanteessa

Edellä mainituista häiriöistä johtuen kuulija ei saa kaikesta puhutusta selvää ja tästä syystä ymmärtää viestin väärin. Jokainen vastaanottaja tulkitsee puhujaa omista lähtökohdistaan ja yhdistää kuulemansa oman maailmankäsityksensä mukaiseen todellisuuteen. Puhujan ja kuulijan maailmakuvien erojen takia kuulijan tulkinta sanoman sisällöstä saattaa poiketa sanojan intentiosta eikä puhuja voi vaikuttaa tähän muuten kuin pyrkimällä selkeyteen. Ilman riittävää valmistautumista tilanteeseen, saattaa edellä esitetty tilanne tapahtua ensimmäisen kerran puhujan ja tulkin välillä ja seuraavaksi tulkin ja keskustelukumppanin välillä.



Ali Mättölä liittää artikkelissaan *Afganistan-operaatio kehittää Suomen sotilaallista suorituskykyä* (Mättölä 2012) kriisinhallintatehtävissä toimivien sotilaiden perustaitojen eli tulen, liikkeen ja lääkinnän joukkoon myös kommunikoinnin. Mättölä katsoo näiden taitojen automaatiotason hallinnan olevan perusedellytys sotilaan menestyksellä toiminnalle niin kriisinhallintatehtävässä kuin myös kansallisen puolustuksenkin tehtävissä. Edelleen Mättölä katsoo perustaitojen puutteellisen hallinnan muuttavan sotilaan turvallisuusriskiksi myös omalle joukolleen. (Mättölä 2012, 174.)

Yksi edellä esitetyistä perustaidoista on kommunikaatio, joka Mättölään artikkelissa määritellään tiedon jakamiseksi ja oikean tilannetietoisuuden ylläpidoksi. Kommunikoinnin periaatteet ovat edellisen perusteella jokaisen sotilaan hallittavia perustaitoja ja vastuu kommunikoinnista on kaikilla toimijoilla kunkin omalla toimintatasolla. Mättölään mielestä yhtenä tärkeänä kommunikoinnin osana on myös tiedonvaihto paikallisväestön kanssa tulkin välityksellä sekä yhteistoiminta muiden kansallisuuksien sotilaiden kanssa. (Mättölä 2012, 175.) Edellisen perustella taitoa tulkin välityksellä tapahtuvaan kommunikointiin eli kaksisuuntaiseen viestintään voidaan pitää osana sotilaan toimintakykyä.

Tulkin ja tulkin apua tarvitsevan henkilön on ennakolta valmistauduttava tulevaan keskusteluun. Tavoitteena tulee olla se, että tulkki ymmärtää puhujan tarkoituksen ja pysyy valmistautumaan ja keskittymään merkityksen välittämiseen.

Tulkin ja tulkkia käyttävän henkilön on syytä keskustella keskusteltavista asioista valmistautumisvaiheessa, varsinkin, jos tulkki on tulkkipoolin kautta tullut, eikä hänellä ole tietoa aiemmin käydyistä keskusteluista. Keskusteluissa käytettävä rekisteri eli tilanteessa käytettävä kielimuoto määräytyy tilanteen institutionaalisuuden mukaan. Epävirallisuus sallii epämuodollisen kielen, jopa arkisen sävytyksen. Huumorin käyttö on kuitenkin vaarallista, sillä universaalia huumoria ei välttämättä ole olemassakaan.

Maailmaa katsotaan eri tavoin ja maailmasta kerrotaan eri tavoin. Esimerkkinä kulttuurien välisen kääntämisen ja tulkkauksen hankaluudesta voidaan käyttää usein toistettua esimerkkiä värimaailmasta eri kielissä (Broditsky 2017) Englannin kielessä on vain yksi sana, jolla kuvataan sinistä väriä, *blue*. Haluttaessa puhua tummasta tai vaaleasta sinisestä liitetään mukaan adjektiivi *dark* tai *light*. Venäjänkielessä sinisiä on jo

lähtökohtaisesti kaksi; tummansininen *синий* [sini] ja vaaleansininen *голубой* [galuboj]. Venäläisillä ei ole ongelmaa jakaa värejä näihin kategorioihin, koska jakaminen on osa jokapäiväistä todellisuutta.

Monikulttuurisessa ja monikielisessä kommunikaatiossa viestijöiden kielitaito vaikuttaa ratkaisevasti siihen, miten hyvin keskinäinen ymmärrys onnistuu. Keskustelun ja kontekstin konkreettisuus tai abstraktisuus vaikuttaa kommunikoinnin sujumisen. Riittävä kielitaito on onnistumisen edellytys. Seuraavassa luvussa tarkastelen kriisinhallintaoperaatioissa tarvittavaa kielitaitoa tästä näkökulmasta.

#### 4.2. Kriisinhallintaoperaatioissa tarvittava kommunikatiivinen kielitaito

Ihmisten välinen kommunikaatio edellyttää riittävää yhteistä kielitaitoa. Eurooppalaista kielitaitoa säännöllisesti mittaavan Eurobarometrin<sup>4</sup> (EU Open Data Portal 2016) mukaan suomalaisten omalta kannaltaan hyödyllisimpinä pitämät kielet ovat englantia ja venäjä. Hieman yllättävänä voitaneen pitää tulosta, jonka mukaan 25 % suomalaisista ilmoittaa, ettei voi keskustella millään vieraalla kielellä; toisaalta sama taulukko osoittaa käänteisesti, että 75 % pystyy keskustelemaan ainakin yhdellä vieraalla kielellä. Kahdella kielellä voi keskustella noin 25 % suomalaisista ja kolmella kielellä 20 %. Yleisin osattava kieli on englantia, toisena saksa, sitten ranska, espanja ja venäjä. Ruotsin kieltä ei pidetä tässä tutkimuksessa vieraana kielenä. Lähteen mukaan suomalaisten kielitaito on selkeästi parempi kuin eurooppalaisten keskimäärin. Euroopan unionin 27 jäsenmaan kansalaisista lähes 40 % ilmoittaa, ettei pysty keskustelemaan yhdelläkään vieraalla kielellä. Barometrin vastaukset perustuvat vastaajan omaan arviointiin osaamisestaan.

Suomen jakauma lienee hieman toisenlainen kriisinhallintajoukkoihin varusmiespalvelukseen hakeutuneiden nuorten kohdalla mutta lienee varsin totuudenmukainen, jos ajatellaan kriisinhallintatehtävissä palvelevia kokonaisuutena silloin, kun tarkastelussa ovat mukana myös vanhemmat reserviläiset.

Edellä kuvatun Eurobarometrin tulosten perusteella lienee ilmeistä, että kielitaito keskittyy tavallisimpiin eurooppalaisiin kieliin ja harvinaisten kielten taito on käytännössä olematon. Henkilöiden kielitaito nähtävästi paranee mutta kielivalikoima ei lisääny.

---

<sup>4</sup> Special Eurobarometer 386: Europeans and their Languages: [https://data.europa.eu/euodp/data/dataset/S1049\\_77\\_1\\_EBS386](https://data.europa.eu/euodp/data/dataset/S1049_77_1_EBS386)

Näin ollen kriisinhallintatehtävissä tarvitaan kohdealueen kielillä tulkkauspalveluita ja myös yhteistoimintakumppaneiden kieliä on osattava.

Käännöspalvelujen ja tulkkien tehokas käyttö edellyttää sotilalta toiminnallista kielitaitoa, joka tarkoittaa käytännössä riittävää englannin kielen taitoa. Toiminnallista kielitaitoa määritellään asettamalla rajaksi eurooppalaisen viitekehyksen tason 3, (Tiilikka 2014, 23) joka kuvaa itsenäisen kielenkäyttäjän taitotasoa (HY, Kielikeskus). Ulkoministeriön kielikursseille hakevan on oltava opiskeltavassa kielessä vähintään tyydyttävällä taitotasolla (YKI 3/CEFR B1), mutta alemmalla kuin edistynyt taso (YKI 5-6 /CEFR C1-C2). Venäjän kielessä lähtötasona voi olla kielitaidon alkeiden hallinta tai kehittyvä alkeiskielitaito (A1-A2). Ulkoministeriön asteikko vastaa Puolustusvoiman käyttämää asteikkoa. Yhteenvetona voitaneen todeta, että henkilön kielitaidon on oltava varsin korkealla tasolla, jotta hänen on mahdollista toimia itsenäisesti aidossa kieliympäristössä ja oppia itseohjautuvasti uutta.

Kielten oppimisen, opettamisen ja arvioinnin yhteisen eurooppalaisen viitekehyksen täydentävä osa ja siihen liittyvät lisäkuvaimet esitellään Opetushallituksen tiivistelmässä (Opetushallitus 2018b). Asiakirjassa tarkennetaan joitain viitekehyksen keskeisiä käsitteitä, joiden avulla edistetään vieraan tai toisen kielen opetuksen ja oppimisen sekä monikielisen ja kulttuurienvälisen koulutuksen laadukkuutta. Jokaisessa vuorovaikutustilanteessa yleiset valmiudet yhdistyvät aina kielellisiin viestintätaitoihin ja -strategioihin tietyn tehtävän suorittamiseksi. Asiakirjan lopussa esitellään erikseen *Monikieliset ja monikulttuuriset taidot*. (Opetushallitus 2018b, 15.)

Edellä esitettyyn Euroopan neuvoston toimesta kehitettyyn *Kielten oppimisen, opettamisen ja arvioinnin yhteiseen eurooppalaiseen viitekehykseen* on laadittu Suomeen sovellettu kuvausasteikko, joka on kokonaisuudessaan nähtävissä Opetushallituksen sivuilla<sup>5</sup>. (Opetushallitus 2018c.)

Tiilikka esittää tutkimuksessaan (Tiilikka 2014, 50) , että kriisinhallintatehtävissä palvelleiden upseerien englannin kielitaito on korkeatasoista ja vastaa hyvin tehtävien edellyttämiä kielitaitovaatimuksia. Ranskan kielitaitovarantoa voidaan Tiilikan mukaan pitää riittämättömänä sellaisissa monikansallisissa operaatioissa, joiden johtovaltiokielenä on ranska. Tällaisia operaatioita on lähinnä Pohjois-Afrikassa. Toimittaessa

---

<sup>5</sup> [http://www.oph.fi/download/111628\\_kielitaidon\\_tasojen\\_kuvausasteikko.pdf](http://www.oph.fi/download/111628_kielitaidon_tasojen_kuvausasteikko.pdf)

kansainvälisessä esikunnassa on edullista osata myös muiden toimijoiden kieliä, vaikka yhteisenä kielenä käytetäänkin yleensä englantia. Paikalliskielten osalta riittävänä kielitaitona voitaneen pitää keskustelun avauksiin tarvittavien tervehdysten ja kohteliaisuuksien osaamista. Tässä tarkoitettuna paikalliskielenä Tiilikka pitää esimerkiksi arabiaa ja daria. Noin puolet Tiilikan tutkimuksessaan haastattelemista upseereista oli hankkinut itselleen yleisesti tarpeelliseksi koetun perussanontojen ja kohteliaisuuksien osaamistason. Tämä tarkoittaa sitä, että puolella operaatioihin osallistuneista upseereista ei ollut edes tätä kielitaidon tasoa, vaikka lähes kaikki olivat pitäneet taitoa tarpeellisena. Joka kymmenes tutkimukseen vastanneista ei pitänyt paikallisen kielen osaamista tarpeellisena (Tiilikka 2014, 31). Myös tarve puhuttujen tai kirjoitettujen arabian kielisten henkilöiden ja paikkojen nimien translitterointiin latinalaisiin kirjaimiin on ilmeinen, vaikkakin varsin haastava tehtävä.

Käytännössä sotilaallisen kriisinhallinnan tehtävässä olevan joukon on järjestettävä tulkkaus. Paikallisilla toimijoilla ei ole intressiä tai mahdollisuutta järjestää itselleen tulkkia, tosin joillakin paikallisilla toimijalla saattaa olla omaa kielitaitoa, jonka määrä ja laatu riippuu käsiteltävästä asiasta (Immonen 2016).

Kriisialueilla toimii samanaikaisesti sotilaallisen kriisinhallinnan kanssa useita siviilikriisinhallinnan ja kolmannen sektorin organisaatioita, jotka kaikki tarvitsevat toimintaansa tulkkia. Kilpailutilanne aiheuttaa palkkatason korotustarpeen, joka puolestaan houkuttelee alalle vajavaiset taidot omaavia henkilöitä toimimaan kieliasantuntijoina. Määriteltäessä operaatiossa tarvittavaa kielitaitoa on tarkasteltava tehtävää ja tarvittavaa kielitaitoa yhdessä. Eri tehtävätasolla kielitaidon tarve on erilainen. Tiedonkeruu- ja yhteysupseeritehtävissä toimivat tarvitsevat enemmän paikallisten kielten osaamista kuin esimerkiksi tukitehtävissä toimivat. Tiilikan tutkimuksen (Tiilikka 2014, 34) mukaan paremman kielitaidon tarpeen taustalla on siitä saatava hyöty luottamuksen rakentamisessa:

Tervehdykset ja kohteliaisuudet ovat välttämättömiä. Muu paikalliskielen taito ei ole välttämätöntä, mutta siitä on hyötyä luottamuksen rakentamisessa.

Pelkkä työkielen omaksuminen ei riitä viestinnälliseen tasa-arvoisuuteen, vaan siihen vaikuttaa myös kielen piilotettu kulttuurinen osaaminen (Okker 2017). Luottamuksen rakentaminen saattaa olla helpompaa, jos keskustelussa ei ole mukana paikallista tulkkaa, jonka intresseistä suomalaisen joukon keskustelukumppani ei voi olla täysin varma.

### 4.3. Tulkin työkielet

Ammattitulkilla voi olla kolmenlaisia työkieliä. A-kieli on hänen äidinkieltensä, jossa tulkki on hankkinut viestinnän ammattimaisen tason. B-kieli on hänen aktiivinen vieras kielensä, jota tulkki osaa niin hyvin, että pystyy käyttämään sitä lähdekielenä ja tulkkaustehtävän luonteen ja vaatimustason mukaisesti myös kohdekielenä. Se on tavallisesti vieras kieli, josta hän tulkkaa A-kielensä ja johon hän tulkkaa A-kielensä. C-kieli on hänen passiivinen työkielensä, jota hän käyttää vain lähtökielenä eli tulkkaa siitä A-työkieleensä päin. Tulkilla voi myös olla kaksi A-kieltä ja useita C-kieliä.

Toisen polven maahanmuuttajataustaisen henkilön A-kielen määrittely saattaa on hankalaa. Äidinkieli voidaan määrittellä monella eri tavalla. Äidinkieleksi voidaan määrittellä henkilön ensimmäisenä oppima kieli, jolloin puhutaan järjestyskriteeristä. Taitokriteerin perusteella äidinkielenä voidaan pitää kieltä, jota henkilö osaa parhaiten. Määräkkriteerin mukaisesti äidinkielenä pidetään kieltä, jota käytetään eniten ja identiteettikriteerin perusteella äidinkielenä voidaan pitää kieltä, josta henkilö pitää eniten ja jonka puhujiin hän tuntee kuuluvansa. (Nissilä 2016.) Määrittelyä hankaloittaa myös se, että usein eri kieliä käytetään erilaisissa tilanteissa. Tällöin esimerkiksi Suomen ruotsalaisen henkilön työkieli voi olla englanti, harrastuspiirissä puhutaan suomea ja perhe- ja tunne-elämän kielenä on ruotsi. Näissä tapauksissa vaikkapa työasioista puhuminen ruotsiksi tai suomeksi saattaa olla yllättävän hankalaa. Tapauksissa, joissa yksilön eri kielet palvelevat eri tarkoituksia, voidaan puhua plurilingvaalisuudesta ja plurikulttuurisuudesta (Harjanne, 2009). Kielten oppimisen, opettamisen ja arvioinnin yhteinen eurooppalainen viitekehys erottaa toisistaan multilingvaalisuuden eli monikielisuuden, joka tarkoittaa eri kielten läsnäolo yhteisön tai yksilön tasolla sekä plurilingvaalisuuden eli useakielisuuden, jolla tarkoitetaan yksittäisen kielenkäyttäjän dynaamista ja kehittyvää kielivarantoa (Opetushallitus 2018b).

Toiminta-alueelta tulkitehtävään palkatun henkilön kielitaito saattaa olla rajoittunut yleiskielen (LGP= language for general purposes) tasolle. Vasta koulutuksen tai pitkän kokemuksen myötä kielitaito kehittyy myös ammattikielien (LSP= language for special purposes) hallintaan. Mitä suuremmat ovat kulttuurien erot tulkattavien kielten välillä, sitä enemmän kulttuurien ymmärrystä ja osaamista tulkilta vaaditaan. (Tenhonen-Lightfoot 2018.) Tulkin pitäisi osata käyttää samanlaista kielen rekisteriä

kuin keskustelukumppanikin. Käytännössä siis pitää osata erottaa puhekieli ja huoliteltu yleiskieli toisistaan, kouluttamaton tulkki ei ehkä osaa ottaa tällaista asiaa huomioon. Hän yleensä myös tulkkaa tilanteesta riippumatta hän-muodossa, eli kertoo, mitä keskustelun osapuolet sanovat, oikean menettelyn ollessa tulkkauksen johdonmukaisessa minä-muodossa (Tenhonen-Lightfoot 2018). Tulkin pitäisi osata palautekeskustelussa kertoa jotain keskustelukumppanistaan tämän puhetyylin ja hänen käyttämänsä sanaston perusteella.

#### 4.4. Tulkin kielitaidon arviointi

Kielitaito riippuu siitä tilanteesta, jossa kieltä käytetään, ja siitä, mitä kielitaidon osa-aluetta käytetään. Kieltä ei käytetä tyhjiössä vaan aina jossain kontekstissa. Kahvipöytäkeskustelu saattaa sujua varsin hyvin mutta tekninen tai yhteiskunnallinen keskustelu saattaa olla liian vaikeaa tarvittavan erikoissanaston ja käsitteistön takia. Keskusteltaessa oman kokemuspäivän ulkopuolella olevista asioista, kontekstiin liittyvistä käsitteistä ei välttämättä olla perillä edes omalla äidinkielellä. Kieltä voidaan joutua käyttämään aktiivisesti tai passiivisesti, luettuna, puhuttuna tai kirjoitettuna.

Kielitaitoa voidaan arvioida käyttämällä apuna Kielitaidon eurooppalaista viitekehystä (Opetushallitus 2018c). Eurooppalaisen viitekehysten ydintavoite on tarjota yhteinen metakieli, jolla puhua kielitaidosta.

Jokaiseen vuorovaikutustilanteeseen liittyvinä valmiuksina pidetään yleistä maailmantietoa, sosiokulttuurista kompetenssia, kulttuurienvälinen kompetenssia ja mahdollista työkokemusta. Mainitut valmiudet yhdistyvät aina kielellisiin viestintätaitoihin, joita ovat kielelliset, sosiolingvistiset ja pragmaattiset tiedot ja taidot. (Opetushallitus 2018b, 6,7.)

## 5. Tulkkauksen menetelmät, lajit ja kielisuunnat

### 5.1. Tulkkauksen menetelmät kriisinhallintatehtävässä

Sotilastulkkauksessa tulkkauksen päämenetelmät ovat peräkkäis- eli konsekutiivitulkkauksen ja samanaikais- eli simultaanitulkkauksen. Konsekutiivitulkkauksessa tulkki on yleensä samassa tilassa keskustelijoiden kanssa, seuraa puhetta ja tekee mahdollisuuksien mukaan muistiinpanoja. Muistiinpanojen tarkoitus ei ole kopioida keskustelua

vaan pikemminkin tallentaa keskustelun rakenne. Koulutettu tulkki pystyy tulkkamaan useiden minuuttien pituisia puheen vuoroja (AIIC 2011) mutta tulkkauksjakso voi olla vain lauseen mittainen. Lyhyt tulkkauksjakso rytmittää keskustelua ja puhujan ilmeet ja eleet ovat paremmin kuulijan mielessä, kun tulkkaukset seuraa heti lauseen jälkeen.

Konsekutiivitulkkauksen erityistapauksia ovat radiolla, puhelimitse tai videoyhteyden välityksellä tapahtuva etätulkkaukset. Varsinkin radio- tai puhelintulkkaukset on erityisen haastavaa, koska pelkän puheen välityksellä informaatiosta välitetään vain osa. Kehon kielen ja eleiden kuljettama informaatio jää kokonaan pois. Teknisen yhteyden laadusta riippuu, miten etäyhteyden päässä olevan keskustelijan puheen prosodia välittyy tulkin kuuluville. Simo Määttä on pohtinut katseen merkitystä tulkkauksilanteissa (Määttä 2016) ja osoittaa tilanteita, joissa ymmärtämisvaikeus on johtunut siitä, etteivät tulkki ja tulkattava näe toisiaan.

Simultaanitulkkauksessa tulkilla on yleensä oma tila, jossa hän kuuntelee puhujaa teknisen laitteen välityksellä ja samanaikaisesti tuottaa käännöksen toisella kielellä. Kuulijat vastaanottavat tulkkeen teknisen laitteiston välityksellä (AIIC 2011). Tavallisimmin tulkki näkee puhujan ja voi hyödyntää puhujan non-verbaalista viestintää merkityksen välittämisessä. Simultaanitulkkauksessa tulkilla ei ole mahdollisuutta kysyä tarkentavia kysymyksiä, eikä pysäyttää puhujaa kesken puheen. Näin ollen tulkki ei pysty korjaamaan itseään, mikäli tulkkauksen aikana syntyy virheitä tai epätarkkuuksia. (Hietanen 2001, 286-287.) Kriisinhallintajoukon toiminta-alueella hallinnon järjestämissä tilaisuuksissa simultaanitulkkaus täytyy tehdä kuiskaustulkkauksena, koska teknisiä laitteistoja ei yleensä ole käytettävissä. Tällöin käytännön syistä ei pyritäkään tulkkamaan sanasta sanaan vaan kertomaan puheenvuoron asiasisältö mahdollisimman tarkkaan. (Immonen 2016.)

## 5.2. Tulkkauksen lajit

Yksi tulkkauksen alalaji on *dialogitulkkaukset*, jolla tarkoitetaan kahden osapuolen välisen keskustelun tulkkauksista. Yleisellä tasolla dialogitulkkauksen alalajeina voitaneen pitää esimerkiksi asioimis- ja neuvottelu-, diplomaatti-, oikeus- sekä kirjoitus- ja kuvailutulkkauksista ja *prima vista* -tulkkauksista. Sotilastulkkaukset kuuluvat ilmeisesti tähän samaan kategoriaan yhtenä dialogitulkkauksen lajina.

Yksityisten toimijoiden välillä tapahtuva dialogitulkkaus on *neuvottelutulkkausta*. Neuvottelevilla osapuolilla on yhtäläinen status, eli he ovat keskenään tasavertaisia, heillä on keskustelussa yhteinen päämäärä. Keskustelut ja niihin liittyvä tulkkaus tapahtuu yleensä kaupallisella ja poliittisella areenalla, jolloin asioita käsitellään hyvin abstraktilla tasolla. Siviilikriisinhallinnan tulkkaustehtävät sijoittunevat neuvottelutulkkauksen piiriin.

Jos keskustelu tapahtuu viranomaisen ja yksityisen henkilön kesken, tämän henkilön asian hoitamiseksi, kyseessä on *asioimistulkkaus*. Asioimistulkkausta käytetään hoitettaessa yksittäisen ihmisen tai perheen asioita konkreettisella tasolla lähinnä sosiaalialan ja terveydenhuollon sektoreilla. *Oikeustulkkaus*-nimitystä käytetään tulkattaessa erilaisissa oikeudellisissa viranomaisasioissa, joita ovat esimerkiksi tuomioistuinten, poliisin ja maahanmuuttoviraston prosessit.

Neuvoteltaessa valtioiden välisistä asioissa virallisella tasolla, tulkkauksesta käytetään nimitystä *diplomaattitulkkaus*. Diplomaattitulkkauksessa asioita käsitellään abstraktilla tasolla ja käsiteltävät asiat koskettavat suurimmaksi osaksi valtioiden välisiä suhteita ja usein jopa niiden asukkaita ja kansalaisia vähintäänkin välillisesti. Vastaavalla logiikalla kriisinhallintatehtävässä olevan sotilasjoukon tarvitsema tulkkaus, eli *sotilastulkkaus*, kuuluu samaa käsitteketjuun.

Prima vista -tulkkaus tarkoittaa kirjoitetun tekstin tulkkauksista puheeksi. Kriisinhallintatehtävässä tarve *prima vista* -tulkkaukseen saattaa tulla eteen esimerkiksi löydetäessä seinäkirjoituksia tai kirjallisia dokumentteja, joiden sisältö ja merkitys olisi selvitettävä nopeasti. Tutkimushaastattelujen perusteella näissä tilanteissa luetun tekstin ymmärtämistaito on ainakin arabian kielisillä alueilla sotilastulkeilla ollut jossain määrin puutteellinen (Immonen, 2016; Saunamäki, 2016).

## 6. Tulkkauksen toimintana

### 6.1. Maallikon tulkkauksen käsite ja tulkkauksen käytännössä

Maallikon tulkkauksen käsitteen mukaan tulkkauksella on puhutun kielen sanojen vaihtamista toisen kielen sanoiksi. Maallikon näkökulmasta tulkkauksella pidetään varsin yksinkertaisena ja jopa mekaanisena toimintana, jonka pystyy tekemään, jos osaa riittävän paljon kummankin kielen sanoja. Yleisesti maallikoilla onkin vaatimuksena sanasanainen



tulkkaus. Vaatimusta voidaan perustella sillä, että tulkki ei saa *tulkita* asiaa vaan hänen tulee kääntää juuri niin, kuin hänelle on sanottu (Hulkkonen 2016). Maallikon tulkkausäsitteen mukaan tulkki nähdään lähtökielen ja tulokielen välisenä mekanismina, joka antaa viesteille tarkkoja vastineita konemaisesti, automatisoidun sanakirjan tapaan (Pöchhacker 2004, 147).

Todellisuudessa tulkkaus on merkitysten välittämistä kielestä ja kulttuurista toiseen. Välitystapahtumassa on useita muuttujia, jotka vaikuttavat tehtäviin valintoihin. Arvioitaessa tulkkauksen laatua tai kommentoitaessa tehtyjä ratkaisuja pitää tutkittu tai sanottu suhteuttaa tulkkaustapahtumassa vallitseviin olosuhteisiin. Viestintätilanne on määriteltävä tarkoin, samoin kuin tilanteessa mukana olevat muuttujat. Tulkin tekemät valinnat arvioidaan hänen tekemänsä tilanteenarvioinnin perusteella. Valmistauduttaessa tulkkausta vaativaan tilanteeseen, on tulkin käyttäjän pyrittävä kartoittamaan olosuhdetekijät niin tarkasti kuin mahdollista, ja selitettävä tilanne tulkille hyvissä ajoin, sillä tulkin tekemät sanavalinnat riippuvat siitä, miten hän ymmärtää tilanteen.

Lausuman merkitys saattaa olla täysin toinen kuin pelkät sanat antaisivat ymmärtää. Äänen sävystä voimme päätellä puhujan tunnetiloja, tarkoitusperiä ja asenteita. (Mustajoki 2018, 51.) Sosiolingvistisen näkemyksen mukaan henkilön puhetapa heijastaa hänen persoonallisuuttaan, sosiaalista statustaan, sivistyneisyyttään ja luotettavuuttaan. Tulkkauksessa tapahtuvat puhujan puhutavan muutokset vaikuttavat merkittävästi kuuntelijan arvioon puhujan luotettavuudesta ja älykkyydestä (MIGRI 2018a, 22; Isolahti 2013, 26). Vaikka kertojana on tulkki, saattavat tulkin tekemät huonot sanavalinnat kohdistua varsinaiseen puhujaan negatiivisina. Tästä syystä on ainakin valmistelluissa tilanteissa tulkki pidettävä tarkoin tietoisena kontekstista.

Kielet ovat lähtökohtaisesti erilaisia ja kielten ilmaisukyky rakentuu eri tavoin. Suomalaisen kriisinhallinnan toimialueilla sanasanainen tulkkaus on pääsääntöisesti mahdollonta ainakin maallikon tarkoittamalla tavalla, jo näistä kielten teknisistä eroista johtuen. Edellä kuvattu konemaisen tulkkauksen vaatimus jättää huomioimatta eri kielten erilaiset tavat ilmaista asioita. Tulkki toimii tulkkaustilanteessa paineenalaisena ja monet hänen toiminnoistaan saattavat olla enemmänkin reaktioita kuin kognition tulosta. Tilanne vaikuttaa yksittäisten sanojen ymmärtämiseen. Kielissä on äänteellisesti toisen sanan kanssa identtisiä, eli homofonisia sanoja [esim. englannin blue, blew], jotka kui-

tenkin tarkoittavat eri asioita. Samalla tavalla äännettävät ja samalla tavalla kirjoitettavat sanat, joiden käännösvastineet eroavat toisistaan vain kontekstin perusteella, ovat niin ikään haasteellisia. Esimerkkinä polysemiasta voidaan tarkastella englannin kielen sanaa [bæŋk] (BANK), jolla voi olla eri internetsanakirjojen mukaan jopa 24 substantiivimerkitystä ja 7 verbimerkitystä. Tämän yksittäisen sanan käännösvastine on erilainen riippuen siitä, puhutaanko pankkitoiminnasta vai maatieteestä, hydrologiasta, ilmailusta vai merenkulusta.

Todellisuudessa lauseiden keskeinen merkityssisältö voidaan välittää kuulijalle usealla eri tavalla. Mustajoki esittää kirjassaan *Mielestä kieleen* (1993) venäläisen lähteen esimerkkiin viitaten, miten esimerkkilauseen sama keskeinen merkityssisältö voidaan välittää ainakin 20:llä erilaisella lauseella. Lauseiden semanttinen syvärakenne säilyy samana, vaikka lauseen ulkoasu saattaa muuttua. Lause voi olla myös monitulkintainen ja sen lopullinen merkitys muodostuu vasta puhujan prosodian välittämänä.

Osa lauseen merkityksen tulkinnasta rakentuu myös kehon kielen vaikutuksesta. Eleilmaisuuksiin kuuluvat esimerkiksi ilmeet ja eleet, kuten vartalon ja käsien asento ja liikkeet, katseen kohdistaminen, erilaiset äännähdykset ja käytettävän äänen sävyt. Porin Prikaatin koulutusmateriaalissa eleiden merkitys on otettu huomioon, sillä materiaaliin sisältyy non-verbaalista kommunikaatiota käsittelevä opetuspaketti, jossa esitellään perusteet kehon kielen ymmärtämiselle (Puolustusvoimat 2014).

Keskustelijoiden välisestä suhteesta ja keskustelutilanteesta riippuu se kielen rekisteri, jolla keskustelua käydään. Rekisterit poikkeavat toisistaan kieliopin, käytettävän sanaston ja lauserakenteen osalta. (Tieteen termipankki 2018.) Rekisterin valintaan vaikuttaa esimerkiksi tilanteen formaalisuus. Keskustelu voi olla jäykän muodollista ja ikään kuin sarja fraaseja tai hyvinkin intiimillä tasolla liikkuvaa tai jotain näiden ääripäiden väliltä. Tulkin käyttäjällä ja tulkilla on oltava niin ikään sama käsitys keskustelun rekisteristä. Sotilastulkkia keskustelussa käyttävän onkin etukäteen keskusteltava tulkin kanssa tulevasta tulkkaustehtävästä niin, että tulkki voi etukäteen valmistautua sekä kuulemaan että itse käyttämään tilanteeseen sopivaa termistöä.

## 6.2. Puheen kulttuurisidonnainen aines tulkkauksessa

Tavanomaisessa puheessamme on mukana paljon kulttuurisidonnaista ainesta, jota kielenkäyttäjät ei välttämättä tule ajatelleeksi, mutta joka tekee sujuvan tulkkauksen

mahdottomaksi. Nämä kulttuurisidonnaiset käsitteet tai -ilmaukset eli realiat ovat sellaisia materiaalisen ja abstraktin maailman käsitteitä, joita toisessa kulttuurissa ei ole. Vastaavalla tavalla keskustelukumppanin puheessa on kulttuurista ainesta, jonka yksiselitteinen tulkkaminen voi olla hankalaa. Oman maailmantietomme perusteella pysymme ainakin osin ymmärtämään joitain toisten kulttuureiden realioita, kuten tsunami tai burka (Tieteen termipankki 2019).

Tietämättä tarkoin kontekstia tulkki saattaa käyttää tulkkauksessaan sanaa, joka on väärä kontekstiin nähden, mutta kuullun sanan täysin oikea käännösvastine jossain toisessa tilanteessa. Sotilaskielessä on lisäksi varsin tavallista, että asioita ja esineitä nimetään sisäiseen käyttöön vakiintuneilla ammattisanoilla ja lyhenteillä, jotka eivät välttämättä avaudu suomalaista sotilaskulttuuria tuntemattomalle, tällöin käsitteen tulkkaminen toiseen kieleen on lähes mahdotonta, ellei tulkilla ole omakohtaista kokemusta sanan merkityksestä.

Ammattikielen ja lyhenteiden ohella tavanomaiseen suomalaiseen sotilaskieleen kuuluvien käsitteiden tulkkaminen tai kääntäminen vieraille kielelle on erittäin haastava tehtävä, koska käännöstehtävän saanut ei välttämättä tunne toisen maan asevoimien koulutusjärjestelmää niin hyvin, että pystyisi käyttämään täysin oikeita ilmauksia. Tilanne muodostuu käytännössä mahdottomaksi, jos toisen maan järjestelmä on täysin toinen, eikä yhteisiä käsitteitä ole. Virkaurallani sain tehtäväksi kääntää joukko-osaston esittelyn venäjäksi. Suoraan suomesta venäjäksi kääntäminen ei onnistunut, koska esimerkiksi käsitettä *joukkotuotanto* ei venäjässä ollut. Käännös onnistui lopulta melko helposti englannin kielisestä joukko-osastoesittelystä, koska mainittujen reaalioiden määrittely yleiskielelle oli jo tehty.

Käyttämämme kieli linkittyy vahvasti omiin kokemuksiimme ja arvomaailmaamme. Samat sanat merkitsevät eri ihmisille eri asioita. (Mustajoki 2018, 51.) Keskusteluun saattaa liittyä konventionaalista ainesta, jonka merkitys poikkeaa sanojen leksikaalisesta merkityksestä. Käytettyjen ilmauksien lopullinen merkitys riippuu siitä kontekstista, jossa keskustelua käydään. Konteksti voi olla kielellinen, jolloin merkitys riippuu lauseyhteyksistä, konteksti voi liittyä puhetilanteeseen tai se voi olla puhujien ammattiin, koulutukseen tai muihin sosiaalisiin tekijöihin liittyvä kulttuurikonteksti. Ammat-

tikieli ja ammatissa käytetty tapa puhua kuuluu läpi kaikessa puheessa. Kokemuksemme perusteella tiedämme, että sotilaat ja siviilit puhuvat asioista käyttäen erilaisia ilmauksia.

Mustajoki esittää näkemyksensä väärinymmärtämisen ja muiden ihmisten välisen viestinnän puutteiden olevan maailman suurimpia ongelmia ja muiden ongelmien olevan mahdollisesti seurausta siitä (Mustajoki 2018, 51).

### 6.3. Tulkkaustehtävä paineen alaisena

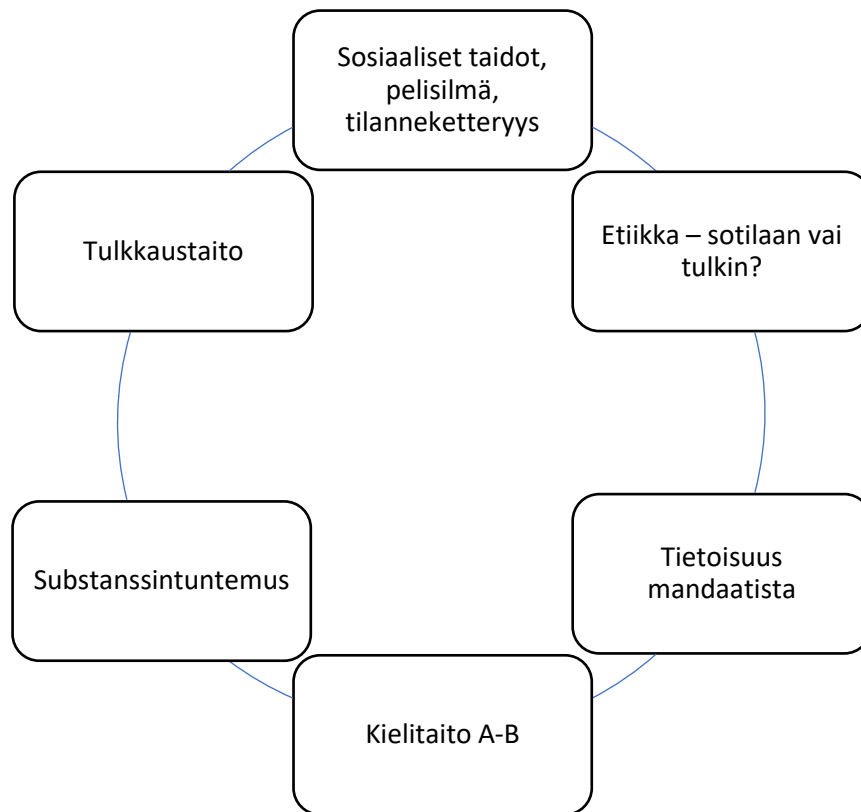
Kuten edellä on esitetty, kulttuurieroista ja kielten rakenne-eroista johtuen sanasanainen tulkkaus on pikemminkin mahdotonta kuin mahdollista; tulkkaus on tulkin versio siitä, mitä hän on kuulemastaan ja näkemästään ymmärtänyt – jotain saattaa jäädä pois, joku osa tai fraasi saattaa kääntyä lähes sanasta sanaan, jotain ehkä tulee lisää.

Tulkkaustilanteessa tulkki pyrkii maksimoimaan sanoman määrän ja tehon sekä itse-suojelun. Samanaikaisesti tulkki pyrkii minimoimaan vaivannäön, häiriötekijät ja mahdollisen tulkkaushäpeän riskin. Erilaisista tilannesidonnaisista syistä johtuen tulkkia saattaa kohdata eräänlainen *jäätyminen*, jolloin mieli ikään kuin hetkellisesti tyhjenee kaikesta, eikä tulkkaustapahtuma lähde ollenkaan käyntiin (Badawieh 2017). Sotilastulkki Omar Al-Kabaisi kuvaa tilannetta lehtihaastattelussa (Al-Kubaisi 2018):

Välillä tulee eri sanoja, sellaisia, joita en ole kuullut ikinä aiemmin. Silloin pitää kysyä heti perään, että mitä tarkoitat tuolla. Välillä pelottaa, jos tulee semmoisia tulkkaustilanteita, jossa keskeisen sanan kohdalla tulee blokki, että en tiedäkään sanoja arabiaksi tai suomeksi. Silloin pelottaa, että mitäköhän tästä tulee. Mutta sitten yritetään vaan kiertää se sana ja toimittaa se eri tavalla.

Harjoittelulla pienennetään jäätyminen riskiä. Kuvatun kaltaisissa tilanteissa tulkilta edellytetään tilanneketteryyttä ja kykyä kiertää hankala asia. Edellä olevan haastatteluesimerkin perusteella voitaneen todeta, ettei sotilastulkkauksessa voida aina soveltaa asioimistulkkauksen periaatteisiin kuuluvaa tulkin velvollisuutta ilmaista selkeästi puhuja. Ohjeistuksen mukaan tulkattavan lauseet tulkataan yksikön ensimmäisessä persoonassa ja tulkin omat puheenvuorot aloitetaan ilmoittamalla puhuja, esimerkiksi *tulkki kysyy*. Tulkkitehtävä limittyy näissä tapauksissa osin asianhoitajan tehtävän kanssa.

Tulkkaustaitoon liittyy muistaminen ja muistetun toistaminen toiselle kielelle, muistiinpanotekniikka sekä tulkkauksen lajien hallinta. Substanssin tuntemus auttaa tulkkaustehtävässä. Substanssitietoisuutta parannetaan perehdyttämällä tulkki tulevaan tulkkaustehtävään. Samalla tulkkille selviää hänen oma mandaattinsa ja oman toimintansa rajat. Tulkin etiikkaa käsitellään jaksossa 7.2. Kuvassa 5 esitetään tulkin toiminnan osa-alueet tulkkaustehtävän aikana.



Kuva 4 Tulkin toiminnan osa-alueet tulkkaustehtävässä.

## 7. Tulkin rooli, tehtävät ja luotettavuus

### 7.1. Rooli käsitteenä

Rooli on yksi sosiologian keskeisimmistä peruskäsitteistä. Roolien avulla sosiologiassa tutkitaan ihmisen käyttäytymistä, minkälaista se on ja minkälaista sen odotetaan olevan erilaisissa tilanteissa. Henkilön kasvuympäristössä noudatettavat tavat vaikuttavat hänen tapansa ajatella ja havainnoida maailmaa ja näiden tapojen voidaan havaita vaikuttavan myös käytettävään kieleen.

Eri tilanteissa henkilöön eli tekijään kohdistuu erilaisia sosiaalisia odotuksia, paineita ja sääntöjä, joita kutsutaan rooliodotuksiksi. Ne velvoittavat henkilöä käyttäytymään

tietyllä tavalla riippuen siitä, missä tehtävässä, tilanteessa tai asemassa henkilö kulloinkin on. Henkilöön kohdistuvat rooliodotukset ovat häneen kohdistuvia sosiaalisia odotuksia. Nämä sosiaaliset odotukset voivat syntyä esimerkiksi virkapuvun myötä; sotilaspuvussa olevan henkilön odotetaan käyttäytyvän kulttuuriin liittyvien rooliodotusten mukaisella tavalla. Vastaavasti virka-asun käyttäminen muuttaa ihmisen tapaa toimia. Sosiaalisissa ryhmissä eri jäsenillä on eri rooleja, eli ryhmissä tapahtuu tällöin roolierikoistumista. (Allardt 1966, 16-18.)

## 7.2. Tulkin roolit

Tulkilla saattaa olla tulkaustehtävänsä aikana useampia rooleja. Goffmanin näkemykseen perustuen tulkki saattaa olla ensisijaisesti viestin *esittäjä* [animator], ja hän jäljittelee varsinaisen puhujan puhetta. Kulttuurisista syistä, ennen varsinaisen tehtävän aloittamista, hänellä saattaa olla rooli *toimeksiantajana* [principal], eli kulttuurikouluttajana tulkattavansa suuntaa. Hän saattaa kertoa miten keskustelutilanteessa tulisi toimia ja miten keskustelu pitäisi aloittaa. Tulkki saattaa myös saada tehtävän toimia keskustelun aloituksen *laatijana* [author]. (Goffman 1981, 144.) Tällöin hän valmistele esimerkiksi keskustelun aloitukseen tarvittavan monologin. Tällainen mahdollisuus tulee esille koulutusmateriaalissa (PORPR 2015, 45), jossa tulkki aloittaa keskustelut esittelemällä joukon yleisellä tasolla ja pienen jutustelun jälkeen esittelee joukon johtajan, jonka jälkeen siirrytään hiljalleen asiakeskusteluun. Tällä tavalla tulkki voi samalla kuulostella vastapuolen tapaa puhua. Snellmanin haastattelema tulkki kertoo (Snellman 2014, 52) tapauksesta, jossa hän, Suomesta palkattu tulkki, oli saanut laatia komentajan ja paikallisen johtohenkilön parin ensimmäisen tapaamisen agendan.

Tekijänä tulkki puolestaan poikkeaa jollakin tavalla tulkattavan puheesta ja tekee omia, alkuperäisestä viestistä poikkeavia tulkkauksratkaisujaan. Esimerkkinä tällaisesta tilanteesta oli jo aiemmin esille tullut presidentti Halosen tulkki, joka lisäsi kohteliaisuuksia isännille päin tulkatessaan ja vähensi niitä tulkatessaan suomeen (Akar 2017). Tällainen eri kulttuurien toimintatapojen huomioon ottaminen on mahdollista vain tulkille, joka tuntee tarkasti kummankin kulttuurin, on perehtynyt aiheeseen ja on saanut valmistautua tapahtumaan huolellisesti. Kuvatussa tapauksessa tulkkauksesta on hyvin todennäköisesti keskusteltu myös presidentin kanssa. Tulkin ja tulkkia käyttävän

tulee olla yksimielisiä siitä, miten puheen osia käsitellään tulkkaustilanteessa. Asema-  
maasta palkatulle tulkille ei liene mahdollista antaa kriisinhallintajoukon äänen käyt-  
töoikeutta, vaan keskustelua johtaa joukon johtaja.

Etiikkaan liittyy tietoisuus siitä, missä roolissa tulkki kokee toimivansa; onko hän  
enemmän sotilas vai tulkki? Nähdessään itsensä stereotyyppisessä tulkin roolissa, saat-  
taa tulkki pyrkiä noudattamaan erilaisia tulkeille laadittuja ammattisääntöjä, jotka ko-  
rostaessaan tulkin neutraalia ja puolueetonta ja vain tulkkaustoimeksiintoon suuntau-  
tuvaa toimintaa saattavat rajoittaa mahdollisuuksia toimia tehokkaasti tiedonhankinta-  
tarkoituksessa. Eettisiä ongelmia saattaa tulla myös tulkin tai kieliavustajan etnisyyden  
ja toimialueella asuvien sukulaisten tai ystävien vaikutuksesta. Kriisinhallintatul-  
kauksessa se, mistä tulkki tai kieliavustaja on rekrytoitu eli ketä tai keitä hän oletetta-  
vasti edustaa, vaikuttanee siihen, millaisia ovat häneen kohdistettavat rooli-  
odotukset. Jos tulkkina on oma upseeri tai sotilas tai muu sotilashenkilö, niin silloin tulkki on  
*meikäläisiä*, jos taas tulkkina on paikalta palkattu, niin silloin tulkki on mahdollisesti  
*heikäläisiä*. Tulkin eettisiä ongelmia voidaan ratkoa esimerkiksi laatimalla sotilastul-  
kin säännöstö, jolloin henkilö voisi jo palvelukseen hakeutuessaan tietää tulkille ase-  
tettavat eettiset vaatimukset.

Tulkin toimijuus on määritelty yhteisöllisessä toiminnassa syntyväksi yksilön identi-  
teettiin ja kulttuurisiin malleihin perustuvaksi toimintavalmiudeksi, joka voi olla sekä  
yksilöllistä että yhteisöllistä (Määttä, Kinnunen & Rautavuoma 2014). Tulkin roolia  
toimijana pyritään säätelemään erilaisilla ammattisäännöillä, esimerkiksi SKTL:n  
tulkin ammattisäännöllä (SKTL, Tulkin ammattisäännöstö) tai oikeustulkin eti-  
kalla (SKTL, Oikeustulkin etiikka 2016). Tulkin on oletettu olevan täysin neutraali,  
osapuolista erillään oleva toimija ja antavan tarkan vastineen viestille lähtökielestä tu-  
lokieleen. Sotilastulkkauksen muiden tulkkauslajien ohjeet eivät välttämättä sovi ai-  
nakaan käytännön tasolla. Kriisinhallinta tehtävässä sotilastulkin tehtävä on välittää  
kommunikaation merkitys kokonaisuutena, ei pelkästään verbaalisen osan sisältämä  
merkitystä.

Tulkin eettisten ohjeiden korostaman tulkin neutraaliuden voi olettaa polveutuvan  
edellä kuvatuista näkemyksistä tulkista ulkopuolisena toimijana. Snellmanin sotilas-  
tulkkien toimijuuteen liittyneessä tutkimuksessa (Snellman 2014, 45) lainataan tulkin  
puheenvuoroa, jossa sotilastulkkinäköinen henkilö toteaa, että ”tulkin tehtävä on

tulkata ja pitää suunsa kiinni”. Samassa yhteydessä toinen haastateltu tulkki esittää, ”ettei tulkki ole kenenkään asian puolestapuhuja”. Näiden näkemysten voidaan nähdä liittyvän muiden tulkkauksen lajien eettisten sääntöjen luomaan idealistiseen kuvaan tulkista.

Varsin perustellusti voidaan kuitenkin ajatella myös toisin. Tulkin toimiessa toisen osapuolen palkkaamana, voidaan olettaa ja myös edellyttää hänen intressiensä olla palkkaajan eli työnantajan puolella. Tämä ei poista vaatimusta tulkkauksen asiallisuudesta eikä neutraaliudesta. Tulkin tehtävänä on välittää merkityksiä ja merkityksiä muodostavat sanojen lisäksi ilmeet ja eleet. Sotilastulkin on välitettävä työnantajalleen myös mahdollisesti tekemiään kulttuurillisia havaintoja. Eräässä poliisille tapahtuneessa tulkkaustilanteessa tulkki huomasi kuultavan kääntävän sormuksensa kivipuolen kämmenen sisään. Tulkki ymmärsi teon merkityksen kokonaisuuden kannalta ja kertoi myöhemmin tapahtumasta ja sen merkityksestä kokonaisuuden kannalta esituskintaa suorittaneelle poliisille. Tällainen toiminta voidaan tulkita eettisten sääntöjen vastaiseksi tai sitten tapaus voidaan nähdä osana keskustelun aikaisten merkitysten välittämistä työnantajalle. Kuten aiemmin on tullut esille, puheen prosodia ja myös non-verbaalinen ilmaisu välittävät merkitystä ja täydentävät verbaalista ilmaisua. Kriisinhallintatehtävässä sotilastulkin tehtävänä tulee olla kommunikation merkityksen välittäminen kokonaisuutena, ei pelkästään verbaalisen osan sisältämää merkitystä.

Vaikka tulkki onkin viestin välitysroolissa ja näyttää keskustelutilanteessa passiiviselta toimijalta, on hänen tekemillään tulkkausratkaisuilla suuri vaikutus kommunikation onnistumiseen. Tulkkaustilanteesta riippuen tulkki voidaan nähdä passiivisena kaikuna tai sitten tulkattavan aktiivisena liittolaisena. Tutkimusten perusteella on ilmeistä, että tulkit itse pitävät itseään passiivisempina kuin mitä he todellisuudessa olivat (Angelelli 2004, 71). Tulkkauksen opetuksen yhteydessä on tullut esille, että terveyden- tai sairaudenhoitotoimenpiteessä avustavat asioimistulkit saattavat sanavalinnoillaan korostaa oireiden vakavuutta (Tenhonen-Lightfoot 2017). Tällöin tulkki saattaa tiedostamattaan kokea olevansa sairastuneen liittolainen, jolloin hän haluaa varmistua, että lääkäri ottaa potilaan oireet kunnolla huomioon. Osaksi kyseessä voi olla vastuun aiheuttama tilanne, jossa tulkki haluaa varmistua, ettei liian hillitystä ilmaisusta johtuen potilas jää vaille tarvitsemaansa hoitoa.



### 7.3. Tulkki ja kieliavustaja

Yleisellä tasolla puhuttaessa käytetään *tulkki*-sanaa henkilöstä, joka tulkkaa lähdekielellä kerrotun sanoman kohdekielelle. Ammattimaisesti toimiva tulkki on tavallisesti saanut tehtävään muodollisen koulutuksen. Tulkin ammattinimike ei Suomessa ole suojattu, joten *tulkki*-nimikettä voi käyttää itsestään kuka tahansa. Viranomaisten tulee virkatehtävissään huolehtia siitä, että tulkin ammattitaito on tehtävään nähden riittävällä tasolla. Asioimistulkin on suoritettava ammattitutkinto opetushallituksen määräyksen 42/011/2006<sup>6</sup> mukaisesti (Opetushallitus 2018a) ja Oikeustulkkierekisteriin merkitsemisen edellytyksenä ovat valtioneuvoston asetuksessa 177/2016<sup>7</sup> määritellyt opinnot.

Varsin usein tulkausta hoitavat henkilöt, joilla ei ole ammatillista koulutusta tehtävään. Tyypillisenä esimerkkinä voidaan nähdä maahanmuuttajataustaisen perheen lapset, jotka osaavat suomea ja toimivat tulkkeina vanhemmilleen tai muille perheenjäsenilleen erilaisissa elämäntilanteissa. Varsinkin sairauden- ja terveydenhoitoon liittyvissä asioissa ammattitaidottoman tulkin käyttö saattaa aiheuttaa vaaratilanteita ja eettisiä ongelmia. Tällaisten henkilöiden tulkausta eivät tyypillisesti ohjaa samanlaiset eettiset tai kodifioidut normit, joista on sovittu ammattikäntämisen ja -tulkkauksen konteksteissa (Pilke, Kolehmainen & Penttilä 2015, 318). Ammatillisen koulutuksen puute ei automaattisesti tarkoita, että tulkki ei osaisi hoitaa tehtäväänsä. Käytännön työn kautta omaksuttu osaamisalue voi olla kuitenkin suppeampi kuin koulutetulla tulkilla. Koulutuksen myötä tulkkina toimivan tietoisuus tehtävän osa-alueista laajenee.

Puolustusvoimien koulutusmateriaalissa tällaista kouluttamatonta tulkkitehtävää hoitavaa henkilöä kutsutaan nimellä kieliavustaja (LA, Language assistant). Kieliavustaja on yleensä paikallinen tai toiminta-alueen läheisyydessä asuva henkilö, jolla on vähintään tehtävään riittävä kielitaito. Tutkimusaineistossa tulkkien englannin puhekielen taitoa kuvataan yleensä hyväksi mutta kielioppi ja kirjoittaminen ei yllä aivan samalle tasolle. Varsinaista koulutukseen perustuvaa tulkaustaitoa ei tavallisesti ole. Kieliavustaja tuntee paikallisen väestön ja kulttuurin ja hänellä saattaa olla hyödyllistä paikallistuntemusta. Paikallisen kieliavustajan luotettavuutta arvioitaessa on huomioi-

<sup>6</sup> [https://www.oph.fi/download/110919\\_asioimistulkki\\_ammattitutkinto.pdf](https://www.oph.fi/download/110919_asioimistulkki_ammattitutkinto.pdf)

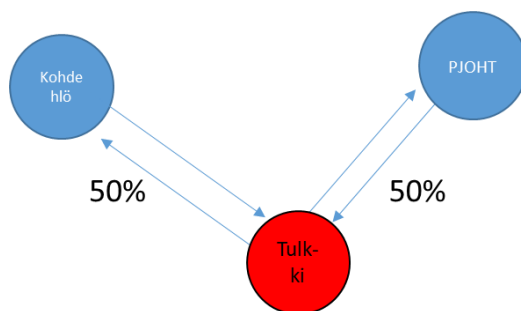
<sup>7</sup> <https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2016/20160177>

tava kieli- ja kulttuuriosaaminen, tulkkaustaito sekä mahdolliset tai todennäköiset kytkökset ympäröivään yhteisöön. Koulutusmateriaalissa (PORPR 2015, 42) varoitetaan luottamasta liikaa paikalliseen tulkkiin ja painotetaan, että lähtökohtaisesti luokiteltua tietoa ei saa päätyä paikalta palkatulle tulkille. Samassa yhteydessä varoitetaan tulkkauksen olevan joskus liian vapaata.

Kielitaito ja tulkkaustaito ovat tärkeitä toiminnan osa-alueita mutta yleistä käsitystä pienemmässä roolissa kokonaisuuden kannalta. Kriisinhallintatehtävissä sotilastulkilta edellytetään tavallisesti suomen, englannin ja paikallisen kielen hallintaa. Paikalta palkatulla tulkilla ei luonnollisesti ole aivan samanlaisia vaatimuksia. Kokenut paikalta palkattu tulkki saattaa toki tuntea paikallisesti käytettävän ammattisanaston paremmin kuin juuri Suomesta saapunut upseeri (Immonen 2016). Tulkilla tulisi olla kulttuurista tietoa ja taitoa sekä lähde- että kohdekulttuurista. Tulkin täytyy ymmärtää kummankin kulttuurin sisäisiä sosiaalisia rakenteita, puheen sävyjä ja vihjauksia. (Tiittula 2012.)

#### 7.4. Tulkin tehtävät

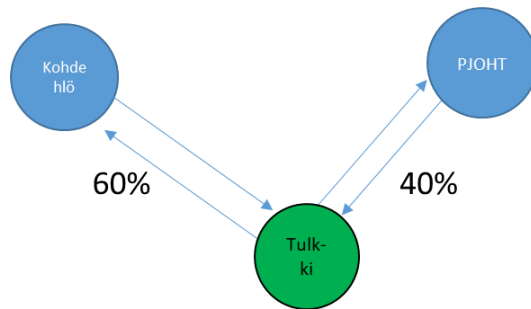
Tulkin tehtävät riippuvat siitä, millä organisaation tasolla tulkki toimii. Tutkimusaineistosta ilmenee paikalta palkatun tulkin toimivan partion mukana lähinnä käännökoneena, jonka tehtävänä on tulkata partion johtajan sanoma. (Hugg 2017a). Kie-liavustaja toimii kummankin keskustelijan suuntaan saman verran. Tulkki ei johda keskustelua vaan toimii johtajan tulkkina.



Kuva 5 Paikalta palkattu tulkki

Paikallistulkkia tulee käyttää ryhmän osana mahdollisimman tehokkaasti varsinkin tiedonhankinnassa, joka koskee paikallisia oloja ja aluetta yleisimminkin. (Hugg 2017a).

Suomesta tulleen sotilastulkin tehtäviin kuuluu tulkkauksen lisäksi kontaktin otto, yhteyden aloittamiskynnyksen madaltaminen sekä lipun näyttö. Sotilastulkille tulee ohjeen mukaan antaa mahdollisuus myös omaan keskusteluun, josta hän pitää johtajan tietoisena ja jonka lopuksi hän liittyy partion johtajan keskusteluun. Tulkki saa enemmän omaa tilaa ja keskusteluajasta suurempi osa saatetaan käydä tulkin ja kohdehenkilön välillä. (Hugg 2017a)



Kuva 6 Suomesta palkattu sotilastulkki

Koulutettu tulkki pitää tulkattavansa jatkuvasti ajan tasalla sen suhteen, miten hän tulkaa ja/tai koordinoi viestiä, eli hän käyttää ns. työjärjestyspuheenvuoroja (Tenhonen-Lightfoot 2018).

Eritasoisissa esikunnissa voivat paikalta palkatut tulkit muodostaa tulkkipoolin, poolissa voi olla 3-5 tulkkeja, joista yksi voi toimia esimiestehtävässä (Kempainen, 2016). Tällaisen tulkkipoolin työnjohtotehtävä voisi sopia hyvin suomalaiselle sotilastulkille. Samalla tulkki harjaantuu paikallisen kielen käyttämisessä ja kulttuurin tuntemuksessa. Liian läheistä suhdetta paikallisiin tulkkeihin tulee turvallisuussyistä välttää.

Usvasalo kertoo (2016) neuvonantajatehtävässä käytössään olleesta tulkkipoolista, jossa oli neljä afgaanitulkkeja, joiden kielitaito oli peräisin koulusta ja kehittynyt aiemmissa työtehtävissä. Näistä tulkeista käytettiin pääsääntöisesti kahta. Mainitun tulkkiryhmän sisäisten kiistojen takia käytössä oli myös toisen neuvonantajaryhmän paikallisia tulkkeja. (Usvasalo 2016.) Tulkkiryhmien sisäiset erimielisyydet saattavat aiheuttaa vakavan turvallisuusriskin. Tulkkipoolista on myös negatiivisia kokemuksia: neuvonantajatehtävässä henkilökohtainen tulkki on merkittävä etu - kaikki kokemukset yhteisestä tulkista tai jonkun toisen tulkin lainaamisesta olivat negatiivisia. (Pihlajamäki, 2016.)

Tulkin tehtävänä oli pääsääntöisesti tulkkausta ja asiakirjojen kääntämistä. Joskus tulkkeja käytettiin paikallishankintojen tekemiseen. (Rekilä 2016). Tulkki toimi myös

kääntäjänä ja teki tekstejä ja opetusaineistoja dariksi (Usvasalo 2016). Jos sama paikalta palkattu tulkki hoitaa aina samanlaisia asioita, saattaa hän alkaa ottaa johtavaa roolia ja vie asioita omien mielihalujensa ja intressiensä mukaan. Jos käytössä on tulkkipooli, on suotavaa kierrättää tulkkeja [näissä tehtävissä] aika ajoin. (Rekilä 2016.)

Neuvonantajatehtävissä palvelevilla on yleensä tulkkinaan kokemuksen myötä rutiinoitunut henkilö, jolla ei ole välttämättä muodollista tulkkikoulutusta. Tulkin tulee pystyä toimimaan myös kulttuurikouluttajana ja neuvomaan oikeasta lähestymistavasta eri tilanteissa. Rekilä (2016) kertoo noin kahdeksan vuotta ISAF<sup>8</sup>:n palveluksessa olleesta juristista, joka oli toiminut suomalaistenkin kanssa useita vuosia ja myös vierailut Suomessa. Tällaisen tulkin merkitys paikallisten tapojen, kulttuurin ja uskonnon asiantuntijana oli elintärkeää.

Tulkin omasta taustasta ja suuresti myös iästä riippuu se, miten hän itse osaa toimia paikallisessa kulttuurissa. Tutkimuksen aikana kahdesta lähteestä kuullussa tapauksessa tulkki oli osallistunut paikallisten isäntien tarjoamaan ruokailuun ja koska ei jaksanut syödä kaikkea tarjottua, oli antanut loppuruoan koiralle. Islamilaisessa kulttuurissa koiraa ei erityisesti arvosteta ja isäntien tarjoaman ruoan antamista koiralle voidaan pitää suurena loukkauksena isäntiä kohtaan. (Hugg, 2017b; Saunamäki, 2016.)

Kulttuurikouluttamisen yleisellä tasolla tulee tapahtua jo Suomessa ja paikallisesti kerataan opittua esimerkiksi kokeneen kieliavustajan johdolla. Kempainen (2016) muistuttaa, että käyttäytymissääntöjen tuntemisen lisäksi esimerkiksi korruptiosta tulee osata kieltäytyä siten, ettei tarjoaja menetä kasvojaan.

Eri henkilöiden persoonallisuuksien tunteminen oli kulttuurin lisäksi tärkeää. (Pihlajamäki 2016). Rekilä kertoo tapauksesta, jossa tulkki oli havainnut keskusteluilmapiiirissä negatiivisen sävyn ja neuvonut neuvonantajaa poistumaan kohteliaasti paikalta. Poistuminen saattoi pelastaa keskustelun osapuolet kasvojen menettämiseltä. (Rekilä 2016.)

---

<sup>8</sup> International Security Assistance Force

### 7.5. Tulkin luotettavuus

Tulkin luotettavuus liittyy osin tulkin kieli- ja tulkkaustaitoon ja toisaalta tulkin lojaaliteettiin. Tulkeilla on yleensä kaikissa operaatioissa keskimääräistä paremmat palkat, jotka aiheuttavat katkeruutta muissa paikallisissa. Palkkaus ei takaa lojaalisuutta, mutta kynnyksellä väärinkäyttöihin kasvaa (Rekilä 2016). Ulkomaisen toimijan lukuun Afganistanissa kieliavustajana työskennellyt englannin kielen professori on ansainnut jopa kymmenkertaisen palkan verrattuna yliopiston maksamaan palkkaan (Sipari 2017). Balkanilla tulkki ansaitsi kaksi kertaa enemmän kuin paikallinen lääkäri (Kemppinen 2016). Siparin esimerkissä ruotsalais-suomalaisen joukon kieliavustajapooli oli 52 henkilöä ja suurempien toimijoiden avustajapoolit olivat vielä suurempia. Sipari näkee paikallistulkkiensa käytössä myös paikalliseen yhteisöön kohdistuvan ongelman: avustettavan maan parhaat voimat ovat poissa yhteiskuntansa kehitystyöstä toimiessaan ulkomaisten toimijoiden tulkkina. (Sipari 2017.) On selvää, että yleiseen tasoon nähden korkealla palkkauksella on vaikutus sekä sosiaalisesti että yhteiskunnallisesti. Operaatioihin osallistuu sotilaallisen ja siviilikriisinhallinnan toimijoiden lisäksi suuri määrä kolmannen sektorin toimijoita. Korkeat palkat houkuttelevat tulkkitehtäviin myös puutteelliset taidot omaavia henkilöitä.

Paikalta palkatulla kieliavustajalla saattaa olla toiminnassaan myös oma agenda, joka saattaa olla oman heimon, suvun tai perheen toimeentulon edistäminen materiaalisesti tai agenda saattaa olla ideologinen. Tiedotusvälineissä uutisoitiin tammikuussa 2019, miten Saksan puolustusvoimissa kieli- ja kulttuuriasiantuntijana työskennelleen afganistanilaistaustaisen 50-vuotiaan miehen epäillään vakoilleen Saksan puolustusvoimia Iranin tiedustelupalvelulle (Kauhanen 2019). Koulutusmateriaalissa (PORPR 2015) huomautetaan kieliavustajien hyvän paikallistuntemuksen saattavan olla myös arveluttavaa, koska kaikki mitä kieliavustaja saa tehtäviensä aikana tietää, voi olla julkista tietoa hetken päästä.

Tutkimusaineistossa todetaan myös, että kieliavustaja saattaa ottaa tulkkausissaan liikaa vapauksia. Munira Rashid (2014, 33, 34) kertoo Diakonia-ammattikorkeakoulun opinnäytteessään, miten Suomessa asioimistulkkeina toimii henkilöitä, jotka eivät osaa tulkkaamiaan kieliä riittävästi eivätkä näin ollen tulkkaa kaikkea. Asiakkaiden kertoman mukaan tulkit vastaavat viranomaiselle asiakkaan puolesta tai ohjaavat asiakasta vastaamaan jollain tavalla. Maahanmuuttoviraston selvityksessä sisäministerille

(MIGRI, 2018a) löydettiin vastaavan kaltaisia epäkohtia tulkkaukseen liittyen. Tulkkausvirheistä ensimmäiseksi oli tullut esille tulkin puutteellinen suomen kielen taito. Migri oli luottanut siihen, että palveluntarjoaja tarjoaa vaaditun osaamisen tason omaavan tulkin. Osa tulkeista käyttäytyi tulkkauksen aikana muuten epäammattimaisesti eikä heitä enää otettu tulkkaustehtäviin. Maahanmuuttovirastossa oli niin ikään syntynyt epäilyksiä, että tulkki on johdatellut tai auttanut hakijaa. (MIGRI 2018a, 20). Epäkohtien takia MIGRI harkitsi revisiotulkkien palkkaamista tarkkailemaan vähintään pistokokeiden omaisesti tulkkien toimintaa (MIGRI 2018a, 23). Mullamaan tutkimuksessa käy ilmi, että tulkeilla on vaikeuksia tulkata puolueettomasti tilanteissa, joissa esimerkiksi esitetään kritiikkiä heidän omaa maataan kohtaan (Mullamaa, 2009, 55).

Tulkkien luotettavuutta ja asennoitumista on aikanaan Balkanin operaatiossa tutkittu laittamalla jokainen pataljoonan tulkeista vuorollaan kuuntelemaan saman paikallisen serbiankielisen radiokanavan uutisia ja kääntämään tärkeimpinä pitämänsä uutiset englanniksi. Käännöksiä verrattiin toisiinsa ja prikaatin esikunnan tulkin käännöksiin. (Kemppinen 2016.) Jos paikallinen kieliavustaja ei ymmärrä kaikkea, mitä hänelle on englanniksi lausuttu, saattaa tulkkaus olla epäjohdonmukainen. Tällöin huonot sanavalinnat ja epävarma esiintyminen saattavat projisoida varsinaiseen puhujaan negatiivisina.

Molemminpuolisen luottamuksen varmistamiseksi todella luottamuksellisiin keskusteluihin pitäisi varata suomalaista asepukea käyttävä tulkki. Musliminaisten kanssa keskusteltaessa tulkin tulisi olla nainen ja mahdollisuuksien mukaan myös keskustelun suomalaisen osapuolen olisi hyvä olla nainen.

## 8. Tulkin käyttäjä

### 8.1. Valmistautuminen tulkkaustehtävään

Onnistunut tulkkaus edellyttää aina yhteistyötä tulkin ja toimeksiantajan välillä ja vaativissa olosuhteissa valmistautuminen on ensiarvoisen tärkeää. Tulkille on kerrottava ennakolta tilanteen edellyttämästä rekisteristä ja tulkin on ymmärrettävä, mikä on keskustelun tarkoitus ja sävy. Kouluttamaton tulkki ei välttämättä osaa ylläpitää ns. pokerinaamaa, vaan paljastaa esimerkiksi hämmästyksensä tai häkellyksensä ilmeillään ja/tai äänellään. Hän voi jättää kiusallisimmat asiat kokonaan tulkkaamatta.

(Tenhonen-Lightfoot, 2018.) Tilanteet voidaan jopa harjoitella, kuten muutakin soti-laallista toimintaa. Väärinkäsityksille alttiissa tulkkausviestinnässä on ensiarvoisen tärkeää, että tulkkaustilanteet käydään läpi mahdollisimman hyvin etukäteen yhdessä tulkin kanssa (tulkki-briefing) ja että tilanteet myös puretaan yhdessä tulkin kanssa tuoreeltaan tulkkauksen jälkeen (debriefing) (Tenhonen-Lightfoot 2018).

Jos tulkin käyttäjä valmistelee puheen kirjallisesti, on huomattava, että valmiiksi kirjoitettu teksti on rakenteeltaan täysin erilaista kuin vapaa, vaikkakin valmisteltu puhe. Paperista luettuun tekstiin on vaikeampi saada luonnollisia painotuksia ja paperista luettuna puhe on nopeampaa kuin normaalipuhe. Kirjalliseksi laaditun tekstin rakenne on yleensä tiivis ja monimutkainen, koska se on alun perin tarkoitettu käsiteltäväksi eri tavalla. (Piehl & Vihonen 2010.) Ennalta kirjoitetun ja paperista luetun puheen tulkkaus on erittäin haastavaa ja onnistuu ainoastaan erittäin hyvin koulutetulta ja kokeneelta tulkilta. Ennakolta valmistautuminen helpottaa tilannetta.

## 8.2. Tulkkaustehtävässä

Tulkin tehtävää voidaan helpottaa muun muassa puhumalla sopivan helposti eli yleiskielisesti ja tavallisia sanoja käyttäen, sopivissa osissa ja sopivan hitaasti. Jos arvelaan, ettei tulkki ymmärrä oikein, kohdistetaan katse tulkkiin ja toistetaan sama asia eri sanoin tai vaihtamalla näkökulmaa. Kouluttamaton tulkki ei välttämättä omaa tulkin identiteettiä eikä näin ollen osaa näytellä tulkin roolia uskottavasti, mikä ilmenee esimerkiksi niin, ettei hän hallitse vaativaa viestintätilannetta. (Tenhonen-Lightfoot 2018.) Luonnollisesti oma rauhallinen käytös tukee tulkin toimintaa. Keskusteluun lähdeittäessä on syytä muistaa sopia oma agenda etukäteen, sillä omakielinen keskustelu toisen osapuolen kuullen saattaa aiheuttaa epäluuloa keskustelun toisessa osapuolella ja lisäksi vastapuolen delegaatiossa voi olla suomea tai englantia ymmärtäviä.

Tulkki ollessa tulkkipoolissa on tehtävään lähdeittäessä otettava se tulkki, joka on saatavana. Tehtävän luonteen mukaisesti olisi pyrittävä ottamaan huomioon avustajan etnisuus ja uskonto. Tulkkaustehtävästä riippuen tulkki saattaa pelätä jotain aluetta tai henkilöä niin, ettei uskalla lähteä tulkkaustehtävään (Sipari 2017). Tulkin etnisuus saattaa vaikuttaa keskusteluihin ainakin sellaisissa tilanteissa, jotka ovat toiselle osa-

puolelle epämieluisia. On esimerkkejä siitä, tällaisissa tilanteissa on keskustelusta kiel-  
täydytty väittämällä tulkin edustavan sellaista etnistä alkuperää, johon ei voida luottaa  
(Hugg 2017b).

Paikalta palkattujen kieliavustajien omat sidosryhmät ovat erittäin vahvat ja voivat olla  
ongelmallisia, koska yhteisön sosiaalinen merkitys on toiminta-alueilla täysin toisen-  
lainen kuin Suomessa. Tulkkaustehtävien aikana myös tulkille kertyy substanssiosaa-  
mista ja luotettu tulkki on oiva kohde vastapuolelle – tulkki tietää paljon ja häntä voi-  
daan kiristää. (Usvasalo 2016.)

Paikalta palkatun tulkin kieliavustajan palvelusturvallisuudesta on pidettävä huolta.  
Jotkut paikalliset suhtautuivat tulkkeihin vääräuskoisten ja ulkomaisten käytyreinä ja  
tästä syystä tulkit pelkäsivät paljon. Myös tämän takia usea tulkki on saanut turvapai-  
kan Saksasta ISAF-operaation loputtua. (Rekilä, 2016.) Turvallisuutta voi uhata myös  
kriisin osapuolen viranomaistaho. Tutkimusaineistoon kuuluvassa kirjoituksessa Bal-  
kanin KFOR<sup>9</sup>-operaatiosta kerrotaan (Soinola 2016), miten tavanomaiseen tapaami-  
seen läheisen kylän uuden papin kanssa liittyi yllättäen mies, joka ryhtyi haastattele-  
maan partion paikalta palkattua tulkkia. Tulkki oli tehnyt töitä suomalaisille jo lähes  
kymmenen vuoden ajan ja hän yritti toimia ohjeistuksensa mukaisesti ja siirtää vastuun  
keskustelusta partion johtajalle. Kun keskustelun siirto viimein onnistui, selvisi, että  
vieras haastatteliija oli todennäköisesti Serbian tiedustelupalvelun edustaja. Tulkki oli  
tapauksen jälkeen ollut huolissaan, koska oli kertonut kyselijälle vahingossa oikean  
kotikylänsä nimen.

Tulkkia ei pitäisi saattaa sellaisiin tilanteisiin, joissa riittävän tasokas tulkkaaminen  
suoraan, ilman ennakkovalmistelua, on mahdotonta. Omalle kohdalleni sattuneessa ta-  
pauksessa olin saanut pyynnöstä käyttööni sen materiaalin, jota oli ollut tarkoitus esi-  
tellä vierailun aikana. Olin tietenkin valmistautunut tulkkaukseen kääntämällä val-  
miiksi koko diaesityksen. Juuri ennen tilaisuuden alkua isäntä ilmoitti esityksen aiheen  
eli siis koko esityksen muuttuneen. Tällainen suhtautuminen tulkkaukseen osoittaa tie-  
tämättömyyttä tulkin tehtävän haasteellisuudesta.

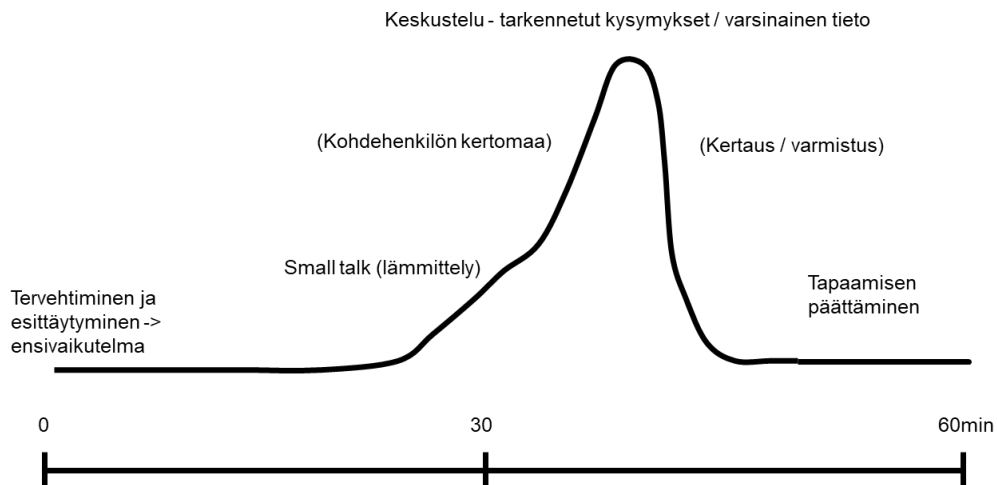
---

<sup>9</sup> Kosovo Force



Tulkkia käyttävän henkilön kannattaa kuunnella paikallisia tulkkeja ja käyttää heidän kanssaan samoja hyväksi havaittuja kannustin- ja motivointikeinoja kuin kotimaassakin. Jos tulkki kokee, että häntä arvostetaan, voidaan häneltä saada hyvinkin osuvia kommentteja ja luonnehdintoja paikallisista vaikuttajista. (Kemppinen 2016.) Tällainen tasa-arvoinen suhtautuminen toiseen osapuoleen saattaa vaikuttaa palvelusturvallisuutta parantavasti.

Tulkin on saatava ruokaa ja juomaa ja pidettävä hengähdystaukoja riittävän usein, jotta tulkkauksen taso säilyy koko keskustelun ajan. Pitempiin tilaisuuksiin on varattava useampia tulkkeja. Tunnin mittainen tulkkaus on varsin raskas rupeama, mutta hyvällä ennakkovalmistautumisella ja harjoittelulla ei ylivoimainen. Kuvassa 9 esitetään tyypillinen tapaamisen rakenne.



Kuva 7 Tapaamisen rakenne

### 8.3. Palaute tehtävän jälkeen

Tulkille tulee antaa jokaisen työtehtävän jälkeen palaute. Palautteen anto on mainittu myös tutkimusaineistossa mutta palautteen sisältöä tai aihetta ei ole niissä täsmennetty. Palaute kannattaa antaa samalla tavalla kuin muillekin joukon jäsenille. Tulkkaus on henkisesti kuormittava tapahtuma jo pelkästään intensiivisen ja keskittymistä edellyttävän toiminnan takia. Lisäkuormitusta saattaa syntyä joko aiheen tai pelottavan tilanteen takia. Tulkin toimintakyvystä on huolehdittava esimerkiksi kierrättämällä tulkkeja mahdollisuuksien mukaan.

## 9. Koulutusmateriaalin tarkastelu

### 9.1. Aineiston yleiskuvaus

Tässä osassa tarkastellaan käyttöön saatua tutkimusmateriaalia tulkkitehtävän kannalta ja myös ajantasaisen kulttuuritiedon kartuttamisen näkökulmasta. Pro gradu -tutkimuksellani on Maavoimien esikunnan lupa (MM26782 15.12.2016), mutta luonnollisesti olen saanut käyttööni ainoastaan rajoitetusti koulutukseen tarkoitettua materiaalia.

Materiaali on pääosin englanninkielistä, koska koulutus on varusmiehille samalla perehdyttämistä toimintaan vieraalla kielellä eli eräänlaista kielikoulutusta ja UNMEM<sup>10</sup>-kurssimateriaali puolestaan on tarkoitettu kansainvälisten kurssien käyttöön. Varusmiehille suunnatun esityksen metatiedoista voidaan havaita, että koulutusmateriaali, jota on esitetty vuonna 2015, on alun perin laadittu 2004 (PORPR 2015) ja sitä on päivitetty ilmeisesti eri oppituntien pitäjien toimesta. Tämän materiaalin sivuista osa on suomenkielisiä. Tällainen täydennystapa saattaa johtaa siihen, että päivittämättä jäävät ne asiat, joihin oppituntin pitäjälle ei ole ollut henkilökohtaista kosketusta. Materiaaleja olisi hyvä tarkastella kokonaisuutena uudelleen aina rotaation päätyttyä ja päivittää vastaamaan sen hetkistä tilannetta. Osa vanhasta materiaalista on joka tapauksessa käytettävissä myös päivitettyyn versioon.

Päivitetty näkemys toiminta-alueen tilanteesta ja väestöstä on tärkeää, koska ilman tarkistettua ja ajantasaista tietoa suhtautuminen vieraaseen kulttuuriin tapahtuu opittujen stereotyyppien perusteella. Kaikkia stereotyyppioita ja yleistyksiä ei ole syytä kumota, koska niiden avulla tapahtuva luokittelu vähentää vieraan kohtaamiseen liittyvää ksenofobiaa ja epävarmuutta. Stereotyyppien avulla voidaan jäsentää maailmaa ja ne auttavat ennakoimaan ja selittämään toisten käytöstä. (Salo-Lee, Malmberg & Halinoja 1996, 17). Stereotyyppinen suhtautuminen vieraaseen täyttää edellä esitetyn tehtävän vain silloin, kun suhtautuminen ymmärretään yleistäväksi. Stereotyyppien synnyttämien mielikuvien ansiosta voimme lähestyä vierasta, koska meillä on jo olemassa mielikuva siitä, millaisia vieraat ovat. Voimakkaasti positiivista tai negatiivista stereotyyppistä luokittelua pitäisi pyrkiä välttämään, koska ihmiset ovat kuitenkin yksilöitä. (Haapaniemi; Moijanen & Muradjan 2003, 17).

---

<sup>10</sup> United Nations Military Experts on Mission

Ulkoministeriö julkaisee matkustustiedotteita, jotka sisältävät pitkän aikavälin tietoa maan tai alueen yleisestä turvallisuustilanteesta. Tiedotteita julkaistaan niistä maista, joissa Suomella on edustusto tai joista edustustot muuten pystyvät hankkimaan luotettavaa tietoa. (Ulkoministeriö 2018). Tietoja päivitetään säännöllisesti. Maahanmuuttovirasto puolestaan julkaisee kuukausittain luettelon maahanmuuttoaiheisista verkkojulkaisuista, joista voi saada ajankohtaista tietoa. Maahanmuuttoviraston maatietopalvelu julkaisee raportteja, joissa tarkennetaan eri maiden sen hetkisiä olosuhteita (MIGRI 2018b). Kuvatun kaltaisista tietolähteistä saatavalla ajantasaisella informaatiolla voidaan saattaa oppituntimateriaali yleisellä tasolla ajan tasalle. Käytännön toimintaa varten ajantasainen tieto tulee rotaationsa päättäneeltä joukolta. Rotaatiosta palaavien tulkkien antama ajantasainen tilannepäivitys rotaatioon lähteville tulkeille on erityisen tärkeää.

Tulkin ja tulkkauksen näkökulmasta materiaaleista ei tule tarpeeksi selkeästi esille tulkin keskeinen rooli keskustelujen onnistumisessa, sillä ilman tulkkia ei keskustelija olisi lainkaan. Kriisinhallintajoukon ja toiminta-alueen paikallisen väestön kesken tapahtuva kommunikointi olisi mahdotonta ilman tulkkia ainakin abstraktilla tasolla. Aineistoon kuuluvassa Tulkin käyttöohjeessa (Hugg 2017a), esitetään yhdellä kuvalla paikallistulkin ja sotilastulkin toiminnan erot. Paikallistulkkia käytetään enemmän tulkkaustyön tekijänä ja sotilastulkille annetaan tehtäviä kontaktin otosta kynnyksen madaltajaan ja edelleen lipun näyttäjään asti. Sotilastulkille annetaan mahdollisuus omaan keskusteluun, jonka jälkeen keskusteluun liitetään muut osalliset. Dialla varoitetaan antamasta paikallistulkin johtaa keskustelua. Dialla on kaksi kuvaa, jotka osoittavat tulkin aktiivisuuden suuntautumista keskustelun aikana. Kuvat on liitetty tämän tutkimuksen kohtaan 7.4. Tulkin tehtävät.

## 9.2. UNMEN Negotiator's checklist

FINCENTin ja NORDEFCON<sup>11</sup> laatima UNMEM Negotiators's checklist on nimensä mukaisesti lyhyt luettelo toimista, joiden avulla neuvottelija voi valmistautua neuvottelutilanteeseen. Lista on 15x20 cm kokoinen ja taitettuna sopii taskuun (FINCENT, UNMEM negotiator's checklist 2016). Taitetun lomakkeen kansisivu on jaettu kol-

---

<sup>11</sup> Nordic Defence Cooperation

meen osaan; *Valmistelu*, *Toteutus* ja *Seuranta*. *Valmistelu*-osa on jaettu kolmeen sarakkeeseen; *Ennen siirtymistä alueelle*, *Alueelle saapumiseen liittyen* ja *Ennen neuvotteluja/sovittelutehtävää*.

*Ennen siirtymistä alueelle* -kohdassa kehoitetaan opettelemaan paikallisen kielen avainfraasit sekä ottamaan selvää etnisistä ja kulttuurisista eroista ja ymmärtämään niitä. Alueelle saapumiseen liittyen kehoitetaan mm. ottamaan selvää paikallisista avainhenkilöistä. Kohdassa *Ennen neuvotteluja/sovittelutehtävää* varsinaisten tehtävään liittyvien kohtien yhteydessä kehoitetaan antamaan tulkeille selonteko heidän rooleistaan. *Toteutus*- ja *Seuranta*-sarakkeissa ei ole tulkkeihin tai tulkin käyttöön liittyviä huomioita. Muistilistan *Toteutus*-sarakkeessa kriisinhallintajoukon edustaja esitetään eräänlaiseksi keskustelun moderaattoriksi, jonka tehtävänä on johdatella neuvottelupahtuma alusta loppuun määrätyn kaavan mukaisesti. Oletuksena lienee ollut, että tulkki on voinut valmistautua tilanteeseen etukäteen. Varsinaisen toteutusvaiheen onnistuminen riippuu paljolti siitä, miten tulkki osaa tehtävänsä tuossa tilanteessa. Tulkin ja esimiehen on valmistauduttava keskusteluun huolellisesti, lyhyt selonteko ei kaikissa tilanteissa riitä. Tilanteesta riippuen keskustelua pitää harjoitella etukäteen (Laakso 2018).

Lomakkeen kääntöpuolella selvitetään *Neuvottelun* (Negotiation) ja *Sovittelun* (Mediation) erot, luetteloidaan tuloksellisen neuvottelijan taidot ja annetaan suuntaviivat tulokselliseen neuvotteluun. Valmistauduttaessa neuvotteluun on syytä ottaa selvää toisen keskusteluosapuolen mahdollisista kiinnostuksen kohteista. Näiden kohteiden havaitsemiseen annetaan muistisäännöksi sotilaille tyypilliseen tapaan kirjainsana: CHEAP BFV (Concerns, Hopes, Expectations, Attitude, Priorities, Beliefs, Fears ja Values).

Neuvottelijan roolihahmolle asetetaan vaatimuksia jopa pukeutumisen ja käytöksen suhteen (FINCENT, UNMEM negotiator's checklist 2016) ja Goffman varoittaa (1971, 226) ”erilaisista tahattomista pikkutoiminnoista”, jotka saattavat saada aikaan asiaankuulumattomia vaikutelmia. Keskustelun välittäjänä toimiva tulkki saattaa omalla epävarmuudellaan aiheuttaa varsinaiseen neuvotteliijaan projisoituvan negatiivisen vaikutelman.

Osallistuin 2016 UNMEM harjoitukseen suomi–englanti-tulkkina. UNMEM-harjoituksessa toiminta keskittyi tehtävärasteille, joiden keskustelujen pitopaikkana olevaan telttaan oli tuotu edellä esitettyä tarkoitusta varten erilaista esineistöä, joka oli tarkoitettu helpottamaan varsinaista neuvottelua edeltävää tutustumisvaihetta. Näitä artefakteja eivät kaikki koulutettavat edes havainneet, eivätkä näin ollen hyödyntäneet.

Tässä harjoituksessa neuvotteluja edeltävä tulkille annettu selonteko oli varsin lyhyt ja lähinnä luettelonomaisesti kerrattuihin turvallisuuteen liittyviin asioihin keskittyvä, eikä keskustelun aiheesta ja sen sävystä annettu tulkille ennakkotietoa. Tulkki oli kuvattu alueella jonkin aikaa asuneeksi henkilöksi, jolloin häneltä olisi voinut saada tietoa neuvottelujen vastapuolesta. Goffman esittääkin, että onnistuneen keskustelun ensimmäisiä edellytyksiä on se, että tunnetaan puhetoveri tarpeeksi hyvin (Goffman 1971, 227). Jotkut ryhmät muistivat antaa tulkin tehtäväksi keskustelun aikana esille tulevien nimien muistiin kirjoituksen. Kokematon ja kouluttamaton paikallistulkki ei itse tällaista tehtävää huomaa ottaa itselleen, ellei siihen erikseen kehoteta. Arabialaisten nimien kirjoitus latinalanaisin kirjaimin on varsin haastavaa, joten keskustelun tekninen tallennus antaisi mahdollisuuden tarkentaa kirjoitusta jälkeinpäin. Aiemmin tässä tutkimuksessa on esitetty havainto, jonka mukaan suomalaisten tulkkien kirjoitetun arabian lukutaitoon on kiinnitettävä huomiota.

UNMEM-checklist on erinomainen työväline asiansa osaavalle ja kokeneelle neuvottelijalle, joka tarvitsee ainoastaan tarkastuslistan ennen tehtävän aloittamista.

### 9.3. Cultural Awareness Practical Approach in UN PSO

Aineisto on luotu PowerPoint-ohjelmalla ja sen tekijä on erittäin kokenut rauhanturva- ja kriisinhallintatehtävien veteraani evl. evp. Lauri Sipari (Sipari 2013). Esityksen alkulauseessa todetaan esityksen tarkoituksena olevan yhteisten kenttäkokemusten välittäminen ja sitä kautta yhteisen ymmärryksen parantaminen tilanteissa, joissa meille vieras käyttäytyminen, vieraat tavat ja tottumukset, kulttuurien moninaisuus ja jopa kulttuurishokki vaikuttavat meihin. Materiaalissa painotetaan epäonnistumisen mahdollisuutta sellaisissa tilanteissa, joissa operaatioiden suunnittelussa ei oteta riittävästi huomioon vastaanottajan sosiaalista ja kulttuurista todellisuutta.

Esityksessä selvitetään varsin perusteellisesti mitä on *kulttuuri* ja esitetään kuvina miten eri tavoin se voi ilmentyä eri puolilla maailmaa. Kulttuurin katsotaan olevan yhteisössä opitun ja jaetun tavan toimia ja käyttäytyä. Kulttuuri opitaan käyttäytymisen, tapojen, käytettävien artefaktien, työkalujen ja teknologian välityksellä. (Sipari 2013, 9). Näkemys kulttuurin sisällöstä vastaa Edward T. Hallin usein käytettyä rinnastusta kulttuurin ja jäävuoren välillä, jossa näkyvä osa on vain pieni osa kokonaisuudesta. Materiaalissa todetaan oman kulttuurisen taustamme vaikuttavan siihen, miten kohtaamme todellisuuden. Omien hyvien aikomusten katsotaan voivan sokeuttaa meidät todellisuudelta silloin, kun tosiasiat ei vastaa odotuksiamme. (Sipari 2013.) Luvussa kolme käsitellään aihetta laajemmin.

Kulttuurienvälisen viestintätilanteen esitetään voivan olla hyvinkin kuormittavan varsinakin, jos osapuolilla ei ole yhteistä kieltä. Viestintätyyli on paitsi yksilöllistä myös kulttuurisidonnaista. Joissain kulttuureissa mennään suoraan asiaan, kun taas toisissa lähestytään jutustelun kautta, katsekontaktien määrä ja pituus vaihtelee ja kehonkielillä on oma merkityksensä viestinnässä. (Sipari 2013, 11, 12.)

Siparin materiaalissa esitetään kustannustehokkuuteenkin liittyvä kysymys siitä, parantaako toisen kulttuurin ymmärtämiseen käytetty panostus vastaavalla tavalla operaatioiden menestymistä. Vastauksena todetaan, ettei toisen kulttuurin ymmärtäminen voi olla sotilasoperaation ensisijainen tekijä vaan se tulee nähdä kykynä olla tietoinen toisen kulttuurin arvoista ja tavoista ja ymmärtää, että se, mikä on meille tuttua ja hyväksyttyä, voi olla epätavallista tai paheksuttavaa toisessa kulttuurissa. (Sipari 2013.) Tällainen toisen kulttuurin ominaisuuksien arvostus ja hyväksyminen näkyy tasa-arvoisena suhtautumisena toiseen osapuoleen ja saattaa vaikuttaa palvelusturvallisuuden parantavasti.

Siparin esityksessä pohditaan kulttuurien sosiaalisten rakenteiden erojen vaikutusta jokapäiväiseen elämään ja kanssakäymiseen, esimerkkeinä käytetään patriarkaalisten ja heimoyhteisöjen järjestelmiä ja verrataan niitä institutionaaliseen yhteiskuntaan. Toisistaan poikkeavilla tavoilla järjestyneiden yhteiskuntien aikakäsitys ja paikalliset tapakulttuurit otetaan esille esimerkkien kautta samoin kuin käsitys kunniasta ja kasvojen säilyttämisestä. Korruptiota käsittelevä osuus tuo esille sen, että Suomen ollessa vähiten korruptoituneiden maiden joukossa kriisinhallintatehtävät puolestaan kohdistuvat maihin, jotka ovat saman taulukon korruptoituneimmassa päässä. Uskontojen

asema yhteiskunnassa tuodaan selkeästi esille ja huomautetaan tarpeesta luoda itselle jonkinlainen uskonnollinen tausta, koska uskonnotonta henkilöä on useissa kulttuureissa mahdotonta edes kuvitella. Vastaavaa tarvetta kuvaavat myös Badawieh (2017) ja Katila (2017).

Kokonaisuudessaan opetusmateriaali on erittäin hyvä kokonaisuus, jolla voidaan herättää kurssilaiset tarkastelemaan muita kulttuureja uudella tavalla.

#### 9.4. Cultural and meeting training

Opetusmateriaali Tapaamiskoulutus\_215\_FINAL (PORPR, 2015) on tehty Libanonissa palvelevan joukon tarpeisiin. Materiaali koostuu 45 kuvasta. Esipuheessa koulutuksen tavoitteeksi asetetaan kulttuuristen näkökohtien huomioiminen keskusteluissa ja kulttuurierojen ymmärtäminen. Yhtenä osa-alueena tuodaan esille tulkkien ja kieliavustajien käytön ohjeistaminen. Metatietojen perusteella materiaali on laadittu 2004 ja sitä on täydennetty eri oppituntien pitäjien toimesta.

Materiaalissa verrataan aluksi suomalaista käyttäytymistyyliä arabialaiseen, osoitetaan joitain vältettäviä käyttäytymismalleja ja ohjataan käyttäytymään sopivalla tavalla. Joitain arabian kielen perusfraaseja, lähinnä tervehtimiseen ja esittäytymiseen liittyviä sanontoja, esitellään luettelomaisesti.

Keskustelun rakenne ja eri toimijoiden roolit esitellään selkeästi, tulkin ja kieliavustajan kohdalla annetaan tehtäväksi vain *translates*. Tervehtimisiä ja esittelyitä käsittelevässä osassa todetaan ensivaikutelman olevan tärkeä, jolloin kulttuuritietoisuus ja edes joidenkin fraasien osaaminen paikallisella kielellä esitetään hyvänä asiana. Millään tavalla ei tuoda esille sitä tosiasiaa, että tulkin tai kieliavustavan olisi hyvä ennakolta opettaa ja harjoituttaa tervehtimiseen liittyviä fraaseja ja opastaa oikeassa käytöksessä. Tehtäväluetteloon voisi sisällyttää myös mainittuihin asioihin perehdyttämisen ja niiden harjoittamisen.

Aineistossa tuodaan esille tarve kevyeen jutusteluun ennen varsinaiseen asiaan siirtymistä. Samoin kuin edellä kuvatussa UNMEM-materiaalissa, tässäkin kehoitetaan tarkkailemaan ympäristöä, jotta löydetään jokin sellainen esine tai asia, josta voidaan saada keskustelu aikaiseksi. Tulkin kannalta pieni jutustelu on hyvä välivaihe ennen varsinaiseen agendaan siirtymistä. Tuon jutustelun aikana tulkin tulisi saada käsitys

puhujan ääntämyksestä ja puhetavasta, jotta varsinainen asian tulkkaaminen alkaa helpommin.

Keskusteluohjeistuksessa huomautetaan mahdollisten muistiinpanojen teon olevan luvanvaraista. Varsinaiset muistiinpanot tapaamisesta tekee joku muu kuin keskustelun vetäjä tai tulkki. Tulkillä on syytä olla omat muistiinpanovälineet ainakin henkilöiden ja paikkojen muistiin merkitsemiseksi arabialaisin kirjaimin.

Sovitun tapaamisen järjestelyistä ohjeistetaan muutamalla suomenkielisellä sivulla. Kohdassa *Valmistelut* mainitaan *tulkin käyttö* ilman selityksiä tai tarkennuksia. Tapaamisen jälkeen keskustellaan tulkin kanssa *nimistä ja paikoista*. Tällä ilmeisesti viitataan siihen, että tulkki tekee muistiinpanot näistä aiheista. Tulkki tulisi ottaa mukaan jo tapaamisen valmisteluun. Tutkimushaastatteluissani tulee esille kieliavustajien paikallistuntemus, jolla voi olla suuri merkitys valmistelun ja itse tilaisuuden onnistumiseen. Tulkki on myös hyvä pitää sopivasta vaiheesta alkaen tietoisena keskustelun agendasta ja käytettävästä rekisteristä, jotta tulkki saa valmistautumisaikaa. Suomalainen sotilastulkki ja toimialueelta palkattu kieliavustaja ovat tässä tilanteessa eri asemassa. Turvallisuussyistä paikalliselle tulkkille ei tulevasta tehtävästä voida kertoa samassa laajuudessa kuin suomalaiselle sotilastulkille.

Oppituntimateriaalin osassa, joka käsittelee paikalta palkatun kieliavustajan käyttöä (PORPR 2015, 17), kieliavustajan tehtävän kerrotaan olevan puhutun fraasin tulkkaus ilman lisäyksiä. Kieliavustajan ei oleteta osallistuvan keskusteluun pois lukien turvallisuuteen vaikuttavat tekijät. Ohjeistus tuntuu perustuvan maallikon kielikäsitteeseen ja maallikon tulkkauskäsitteeseen, eikä siinä huomioida eri kielten ja kulttuurien tapaa toimia.

Asemamaasta palkatun kieliavustajan asema ryhmässä on tärkeä hänen kulttuuritietämyksensä ja paikallisyhteyksiensä takia. Toisaalta samassa yhteydessä korostetaan, ettei näihin kieliavustajiin voida koskaan luottaa täysin, eikä heille saa antaa pääsyä luokiteltuun materiaaliin. Esiin nostetaan ongelma tulkin luotettavuudesta, koska täyttä varmuutta tulkkauksen sisällöstä ei voida saada. Materiaalissa varoitetaan kieliavustajan mahdollisesta omasta agendasta ja siitä, ettei hänen kaikista motiiveistaan olla selvillä. Koulutusmateriaalissa edellytetään, että kieliavustaja saa toimintaansa selkeät säännöt, muistutetaan, että hänen pitää kysyä, jos hän ei ole selvillä puhujan



tarkoituksesta. Tarve kysyä tarkoituksesta kesken tulkkauksen on merkki vajavaisesti suoritetusta valmistelusta. Tulkin pitäisi ymmärtää käsiteltävä asia ainakin pääpiirteissään ennen tulkaustehtävän alkua. Asian esittämistä voidaan harjoitella kuten muutaikin sotilaallista toimintaa. Ohjeissa kehoitetaan antamaan tulkille palautetta tehtävän jälkeen. Selvittämättä jää, millä perusteella palaute voidaan antaa.

Koulutusmateriaalissa kerrotaan tapaamisten kohdehenkilöistä sekä heidän suhteestaan yhteisöön. Melko suuren osan koko materiaalista saa uskontoon ja uskonnollisuuteen liittyvä pohdinta. Lopputulena on jo aiemmin esitetty tarve peitetarina (Badawieh 2017; Katila 2017), jossa riippumatta todellisesta vakaumuksesta kaikkien tulee esittää olevansa jonkun moraaliopin, mieluiten uskonnon, kannattajia. Varsinaisen opetusmateriaalin loppupuolella kerrotaan perheen merkityksestä libanonilaisessa arjessa sekä annetaan ohjeita tervehtimisestä ja suhtautumisesta toiseen sukupuoleen.

Materiaalin viimeisessä osassa kerrotaan kokemuksista kieliavustajien ja tulkkien kanssa työskentelystä. Tulkkien (Interps) ja kieliavustajien (Language Assistants, LA) roolien keskinäiset erot selvitetään varsin perusteellisesti. Aineiston kuvamateriaalista käy esille, että kieliavustaja voi olla selkeästi vanhempi kuin vastikään varusmiespalveluksensa lopettaneet ja kriisinhallintatehtävänsä aloittaneet sotilaat. Ikäero saattaa aiheuttaa johtamisongelmia ja toisaalta nuoret voivat luottaa liikaa isämaiseen tulkkiin.

Materiaalin viimeisillä sivulla annetaan suosituksia kieliavustajan ja tulkin käyttäjälle. Ero paikalta palkatun kieliavustajan ja tulkin välillä tuodaan tässä selkeästi esille. Paikalta palkatulla kieliavustajalla voi olla hyvät suhteet paikallisiin mutta myös oma agenda eikä ammattiosaamisesta ole takeita. Sotilastulkki on selkeämmin oman joukon jäsen, jonka kanssa voidaan sopia tapaamisen läpikäynnistä ja antaa tulkille enemmän vastuuta tilanteen aloituksessa. Keskustelun kuluessa tulkki voi antaa vihjeitä keskustelukumppanin puheenvuoronsa aikana tekemien eleiden merkityksestä. Tapaamisen rutiinit on harjoiteltava, jotta ei vahingossa anneta vastapuolelle vihjeitä omista aikomuksista. Asioiden hoitaminen asepuolueiden kesken, ilman siviilivaatteisia paikallistulkkeja, saattaa olla helpompaa kuin näiden tulkkien kanssa.

### 9.5. Tapaamiskoulutus

Koulutusmateriaalin Tapaamiskoulutus\_miehistö FCR 117 (Hugg 2011) opetustarkoitus on kouluttaa tapaamisen kaava ja puhuttajien roolit sekä harjaannuttaa *smalltalkissa*. Metatietojen perusteella materiaali on luotu useita vuosia sitten ja sitä ilmeisesti päivitetään tarpeen mukaan. Materiaalissa esitetään tapaamisen valmisteluun ja itse tapaamiseen liittyvät yksityiskohdat selkeästi. Kulttuurin ja paikallisten kielten samoin kuin alueellisten avainhenkilöiden tuntemus otetaan esille tiedon keräämisen ja tilannekuvan ylläpidon yhteydessä.

Tärkeimmät keskustelukysymykset ovat samoja kuin tulkin tehtäväänsä varten tarvitsemat perustiedot: What, Where, When, Why, Who. Aineistossa kehoitetaan ottamaan huomioon yleisen tapakulttuurin lisäksi paikalliset tavat keskustelussa sekä vuorovaiikutteisuus. Keskusteluun osallistuvan ryhmän kokoonpano ja tehtävät tulevat selkeästi esille. Tulkin tehtäväksi määritellään: *kääntää*.

Materiaalissa ei tule esille tarve antaa tulkille alustavia tietoja keskustelun tavoitteesta tai sävystä. Tapaamisen rakenne on sama kuin muissakin materiaaleissa ja tulee hyvin esille. Valitettavasti tässäkin materiaalissa ei tule esille se, miten tulkkia valmistetaan tehtävään ja miten tulkkia käytetään keskustelun aikana. Tapaamiskoulutus keskittyy substanssiin eikä ota huomioon sitä, että ilman tulkkia keskustelua ei synny ollenkaan.

Materiaaliin liittyy Word-asiakirja *Henkilöprofiilit FCR 117 (varusmiehet)*, jossa kerrotaan koulustrastien roolihenkilöiden taustat ja annetaan tietoa roolihahmojen toiminnan tueksi.

### 9.6. Key Leader Engagement -toiminta

*Key Leader Engagement (KLE)* koulutusmateriaali on luotu vuonna 2011, mutta metatiedoista eivät ilmene mahdolliset päivitykset. Materiaali on englanninkielinen ja siinä tarkastellaan KLE-toimintaan liittyvää tapaamisen suunnittelua ja valmistautumista siihen. KLE-toiminnalla pyritään vaikuttamaan perusyksikötasalla kontaktien ja suhteiden luomiseksi paikallisen yhteisön vaikutusvaltaisten yksilöiden kanssa. Valmisteluissa painotetaan joustavuutta ja tilanteen mukaista toimintaa. Keskustelun perustietojen hankkiminen esitetään alkaen kiinnostavan henkilön valinnasta ja taustatarkastuksesta aina keskustelun kuljettamiseen asti. Tapaamiseen osallistujien roolit

esitetään ja tulkin tai kieliavustajan tehtäväksi annetaan *Translates*. Valmistauduttaessa KLE-toimintaan on erityisen tärkeää pitää tulkki tietoisena toiminnan tavoitteista ja keinoista.

### 9.7. Käyttäytymismallien analysointi

Non-verbaalista kommunikaatiota kouluttava englanninkielinen PowerPoint-aineisto on luotu 2014 ja sitä on muokattu, eli ilmeisesti kirjoitettu muistiinpanot esittäjää varten, vuonna 2015. Esitys koostuu 25 diasta, jotka on koottu oppituntipaketiksi. Esipuheessa todetaan tavoitteena olevan saada oppilaat ymmärtämään kehon kielen tärkeys ja havaitsemaan kaikkein yleisimmin keskustelussa käytetyt eleet. (Puolustusvoimat 2014.)

Esityksen alussa esitetään sanoman sisällön välittämiseen liittyvät tekijät ja niiden prosenttiosuudet. Esityksen mukaan verbaalinen ilmaisu välittää merkityksestä 10–20 %, prosodia 20–30 % ja kehon kieli 50–60 %. Esityksessä kehoitetaan analysoimaan keskustelukumppanin kehon kieltä, jotta voidaan havaita valheet, ymmärtää kätketyt viestit ja arvioida vastapuolen tuntemuksia. Koulutusmateriaalissa tarkastellaan kinesiikkaan, eli liikkeisiin, asentoihin, eleisiin ja kasvojen ilmeisiin ja katseeseen perustuvaa viestinnän tulkintaa. Koulutusmateriaalissa esitetään kehon kielen olevan suuressa määrin universaalia, spontaania ja tiedostamatonta (Puolustusvoimat 2014) mutta samalla tuodaan aivan oikein esille se, että keskustelutilanne on huomioitava arvioitaessa keskustelukumppanin käyttäytymistä. Non-verbaalinen viestintä samoin kuin puheen paralingvistiset piirteet antavat vihjeitä siitä, miten sanottua pitäisi tulkita mutta kaikessa havainnoinnissa ja tehtäessä tulkintoja pitäisi huomioida kanssakäymisen kulttuurinen konteksti, kokonaistilanne ja keskustelijoiden suhde toisiinsa (HY).

Esityksen muistiinpanoihin on kirjoitettu esitystä täydentäviä huomioita suomeksi. Muistiinpanojen avulla voidaan helposti täydentää oppitunnin aikaista esitystä. Esityksessä kerrotaan useimpien eleiden olevan luonnollisia ja universaaleja. Eleitä on materiaalin mukaan tulkittava klustereina, sillä yksittäisen eleen tulkinta ei johda oikeaan lopputulokseen. Esityksen lopuksi annetaan kirjallisuusviitteitä.

On huomattava, että esimerkkikuvien perusteella materiaali on tehty länsimaisen kulttuurin käyttöön ja huolimatta alussa esitetystä väitteestä eleiden luonnollisuudesta ja

universaalisuudesta, kaikkia esitettyjä eleitä ja niistä tehtäviä päätelmiä ei liene mahdollista siirtää sellaisenaan sovellettavaksi kriisinhallintajoukon toimialueelle.

### 9.8. Tapaamis- ja kulttuurikoulutus, Libanonin tasavalta

Tapaamis- ja kulttuurikoulutukseen Libanonissa tarkoitettu aineisto on alun perin luotu 2004. Oppituntimateriaalin kirjoittaja on palvellut Libanonissa varapäällikkönä ja päällikkönä 2014-2015 ja esitys on päivitetty tuolloin vanhan esityksen pohjalle. Esitys on tarkoitettu oppitunniksi ja siinä on kaikkiaan 58 diaa. Esityksen alussa olevan aikataulun mukaan *Kulttuurikoulutukseen* on varattu yksi tunti, *Kahville* puoli tuntia, *Tapaamiskoulutukselle* tunti, jonka jälkeen annetaan ohjeet rastikoulutuksesta. Materiaali on selkeästi laadittu, tekstin määrä sivuilla on pääosin maltillinen ja kuvituksella tuetaan esitettävää asiaa. Tulkin todetaan olevan ”äärimmäisen hyvä työkalu kulttuurin opetuksessa”. Ensimmäisessä osassa tarkastellaan paikallista kulttuuria ja esitetään yleistä kulttuuritietoa alueelta. Välillä on kahden dian verran käyttäytymisohjeita suomalaisille ja sitten paikallisen kulttuurin esittely jatkuu.

Osassa *Tapaamiskoulutus* esitellään tapaamiseen lähtevät partion kokoonpano. Tapaamispartion kokoonpanossa otetaan huomioon tulkki ja tulkin tehtäviksi kuvataan kääntäminen ja lisäksi hänen tulee kertoa tavatun henkilön käyttämät kiertoilmaisut ja mahdolliset kulttuurisidonnaiset käsieleet ja sanailmaisut. Valmistelujen esittelyn aikana esitetään aiheellisia kysymyksiä tulkista: tunnetaanko tulkki entuudestaan ja tarvitseeko tulkkiä briiffata? Samassa yhteydessä todetaan, että keskustelun toinen osapuoli olettaa suomalaisten olevan tietoisia viime aikojen tapahtumista ja paikallisesta kulttuurista. Tulkin tehtäviin tulisikin liittää myös mainittujen asioiden päivittäminen ennen tehtävään lähtöä.

Tämän jälkeen materiaalissa esitetään tapaamisen rakenne ja keskustelun kulku. Materiaalissa esitetään hyviä huomioita keskustelun etenemisestä mutta ei tuoda esille tulkin roolia keskustelun aloitusvaiheessa. Keskustelu käydään ikään kuin ilman tulkkiä, joka on kovan paineen alaisena tulkatessaan koko ajan, ilman taukoa. Aineistossa kehoitetaan puhumaan asioista, joista keskustelija tietää ennakolta, erikseen mainitaan urheilu, sää, ilmasto, perhe, lapset ja maisemat. Kuvamateriaalista voitaneen päätellä, että keskustelun aihe voidaan ottaa myös esillä olevista tauluista tai koriste-esineistä.

Mahdolliset keskustelun teemat pitäisi sopia myös tulkin kanssa; paikallistulkille täytyy ehkä avata englanninkielisiä termejä ja vastaavasti suomalaisen tulkin on ehkä hie- man kerrattava kohdekielen sanastoa.

Aineiston lopussa tarkastellaan paikallistulkin käyttöä. Näissä dioissa palataan perus- kysymyksiin tulkkauksen luotettavuudesta ja tulkin taustoista. Tulkkaukseen käytettä- vän ajan todetaan olevan pitkä ja sinä aikana pystytään seuraamaan keskustelukump- panin reaktioita. Tulkin tulee kysyä aina ollessaan epävarma, mitä tarkoitetaan. Tulkin sijoittumiseen oman johtajan läheisyyteen kiinnitetään huomiota samoin kuin keskus- telijoiden keskinäiseen sijaintiin. Lopuksi kehotetaan antamaan tulkille palautetta suo- rituksesta, vaikka tulkki saattaakin olla palautteen antajaa kaksi kertaa vanhempi. Jak- son lopuksi todetaan, että ilman tulkkia nimien ja paikkojen oikeinkirjoitus olisi vai- keaa.

Materiaalin lopussa on varsin mittava katsaus uskonnon merkitykseen Libanonissa. Aineistossa haastetaan oppilaita valmistautumaan tungetteleviin kysymyksiin uskon- nosta ja sotilaan henkilökohtaisesta suhtautumisesta uskontoon. Uskonnon todetaan olevan herkkä asia ja myös tässä yhteydessä tuodaan esille se, että jokaisella pitää olla kysyttäessä uskonto, koska uskonnoton on *ei ihminen*.

### 9.9. Aineiston tarkastelun tulokset

Suomen puolustusvoimissa käytössä olevan sotilastulkkaukseen koskevan koulutusmate- riaalin tarkastelun perusteella esitän yhteenvedon, että koulutukseen käytettävien ai- neistojen ajantasaisuus kokonaisuutena olisi selvitettävä. Aineistojen metatietojen pe- rusteella koulutusmateriaalit ovat pohjiltaan jopa 15 vuotta vanhoja, vaikkakin aineis- toja on osin päivitetty. Lopputuloksena on joissain esityksissä sekavalta vaikuttava ko- konaisuus. Ainakin diaesitysten taustat ja muut muotoiluihin vaikuttavat seikat tulisi yhtenäistää ja saattaa nykyaikaiseen muotoon esityksen sisällä. Esitysten rakenteessa tulisi huomioida myös muiden esitysten asiasisältöjen eteneminen. Koulutusmateri- aalin perusosa tulisi ajoittain laatia uudelleen muuttuneiden olosuhteiden mukaisesti, vaikka osa kulttuuriaineesta säilyykin muuttumattomana. Yksittäisten kouluttajien näkemykset ovat arvokkaita kerrottaessa kokemuksista mutta toiminta-alueen iso kuva pitäisi muodostaa laajempien faktojen perusteella.

Sotilastulkiksi voi hakeutua ilman koulutuksen perusteella hankittua ammattipätevyyttä tai osaamista (PORPR Henk 2017). Yleissivistävässä koulutuksessa hankittu englannin ja suomen kielten taito antaa hyvän pohjan ammatillisen kielitaidon kehittämiseksi. Sotilastulkiksi hakeutuva ei ole välttämättä käynyt suomalaista koulujärjestelmää, eikä suomalaista asepalvelusta, joten suomen ja englannin kielen todellinen taito olisi testattava ennen kuin palvelukseenottamispäätös tehdään. Sotilastulkkitapauksessa sotilaallinen ja sotilastekniikkaan liittyvä käsitteistö tulisi osata ennen siirtymistä toimialueelle sekä suomen että englannin kielellä. Tutkimusaineistossa tulkkien englannin puhekielen taitoa kuvataan yleensä hyväksi mutta sen sijaan kielioppi ja kirjoittaminen eivät yllä samalle tasolle.

Sotilastulkiksi rekrytoitavan todellinen kielitaito myös hakeutujan äidinkielellä ja varsinkin tulkkauskielen osalta olisi syytä määritellä ennen tulkin lähettämistä toiminta-alueelle. Suomalaisten tulkkien kirjoitetun arabian lukutaitoon on tämän tutkimuksen havaintojen perusteella kiinnitettävä huomiota. Aiemmin on todettu, että henkilön kielitaidon on oltava varsin korkealla tasolla, jotta hänen on mahdollista toimia aidossa kieliympäristössä ja oppia omaehtoisesti uutta. Tarve ammattisanastoon perehtymiseen ennakoita on ilmeinen. Luvussa 7.5 Tulkin luotettavuus viitataan tapauksiin, että viranomaisseulan läpi tulkkaustehtäviin on päässyt henkilöitä ilman tarvittavaa kielitaitoa ja ammattimaista asennetta.

Toiminnallisen kielitaidon kehittyminen vie vuosia. Tiilikka esittää tutkimuksensa johtopäätöksissä (Tiilikka 2014, 50), ettei lyhyellä aikavälillä ole järkevää kouluttaa uutta kielitaitoa kriisinhallintatehtäviin lähteville. Kielikoulutus kannattanee tämän vuoksi suunnata kaukaisempien tehtäväalueiden paikalliskielen perussanontojen ja kohteliaisuuksien osaamiseen, yhteistoimintaan tulkkien kanssa sekä kulttuurituntemuksen parantamiseen. Venäjää, saksaa, ranskaa ja espanjaa on edelleen syytä opiskella mahdollisia Euroopassa tai Euroopan lähialueilla esiin tulevia rauhanturvatehtäviä silmällä pitäen. Ammattisotilaille annetaan kielikoulutus osana perusopintoja Maanpuolustuskorkeakoulussa.

Neuvonantajaroolissa olevalle suomalaiselle osoitetaan kokenut tulkki, jolla on keskusteluihin tarvittava kielitaito. Joissain tapauksissa tulkin englannin kielen taito substanssiasioissa saattaa olla parempi kuin juuri paikalle tulleella suomalaisella upseerilla (Immonen 2016). Toimittaessa kansainvälisessä esikunnassa on edullista osata

myös muiden toimijoiden kieliä, vaikka lingua francana toimiikin yleensä englanti. Muutama Tiilikan tutkimukseen vastannut oli havainnut saksalaisten englannin taidon olevan heikolla tasolla. Paikallisväestön kanssa toimittaessa luonnollisesti paikallisten kielien osaamisen tarve korostuu. Historiallisista syistä johtuen Afganistanissa saattaa olla hyötyä myös venäjän kielen taidosta (Tiilikka 2014, 32).

Asemamaasta palkatun kieliavustajan asema kriisinhallintajoukossa on tärkeä hänen kulttuuritietämyksensä ja paikallisyhteyksiensä takia. Toisaalta näihin kieliavustajiin ei voida koskaan luottaa täysin, eikä heille saa antaa pääsyä luokiteltuun materiaaliin. Tutkimusaineistossa nostetaan esiin ongelma kieliavustajan ammattitaidosta, koska täyttä varmuutta myöskään tulkkauksen sisällöstä ei voida saada. Materiaalissa varoitetaan kieliavustajan mahdollisesta omasta agendasta ja siitä, ettei hänen kaikista motiiveistaan olla selvillä.

Kriisinhallintajoukon ja toiminta-alueen paikallisen väestön kesken tapahtuva kommunikointi olisi mahdotonta, ainakin abstraktimmalla tasolla, ilman tulkkia. Tulkin ja tulkkauksen näkökulmasta aineistosta ei tule riittävän selkeästi esille tulkin keskeinen rooli keskustelujen onnistumisessa. Korkean kontekstin kulttuureissa saattaa tulkilla olla vaikeuksia kysyä, jos hän ei ole selvillä puhujan tarkoituksesta, tällöin väärän tulkkauksen mahdollisuus on suuri. Asiallisen kommunikoinnin varmistamiseksi tulkin tulisi saada riittävästi aikaa valmistautumiseen.

Koulutusmateriaalissa ei nähdäkseni tule riittävässä määrin esille joukon tehtävään valmistautumisen tarve tulkin ja kieliavustajan kanssa. Koulutusmateriaalissa edellytetään, että kieliavustaja saa selkeät säännöt toimintaansa. Ilman sotilastulkkauksen omia eettisiä ohjeita tulkki saattaa soveltaa toimintaansa esimerkiksi asioimistulkkauksen sääntöjä, jotka eivät nähdäkseni sovellu sovellettaviksi sotilastulkkaukseen. Siviilielämään tarkoitettujen eettisten ohjeiden korostaman neutraaliuden voitaneen olettaa polveutuvan aiemmin tässä tutkimuksessa esitetyistä näkemyksistä tulkista ulkopuolisena toimijana. Kriisinhallinta tehtävässä sotilastulkin tehtävä on välittää kommunikaation merkitys kokonaisuutena, ei pelkästään verbaalisen osan sisältämä merkitys. Epäselvyyksien välttämiseksi olisikin tarkasteltava mahdollisuutta luoda sotilastulkkaukselle omat eettiset säännöt.

Paikallisen kieliavustaja luotettavuuden eri aspektit saattavat olla riittävän valmistautumisen esteenä. Toisaalta ilman asianmukaista valmistautumista ei tulkkaukseen ehkä onnistu parhaalla mahdollisella tavalla, jolloin saatetaan lopulta ajautua suurempiin vaikeuksiin kuin silloin, jos tulkki on saanut valmistautua asianmukaisesti. Käytettäessä suomalaista sotilastulkkeja voidaan valmistautua tilanteisiin paremmin. Tulkkaustehtävään valmistautumiseen liittyen mahdolliset keskustelun teemat pitäisi sopia myöskin tulkin kanssa. Paikallistulkille täytyy ehkä avata englanninkielisiä termejä ja vastaavasti suomalaisen tulkin on ehkä hieman kerrattava kohdekielen sanastoa. Tarve kysyä keskustelun tarkoituksesta tai käytettävästä rekisteristä kesken tulkkauksen on merkki vajavaisesti suoritetusta valmistelusta. Tulkin pitäisi ymmärtää käsiteltävä asia ainakin pääpiirteissään ennen tulkkaustehtävän alkua. Asian esittämistä voidaan harjoitella kuten muutakin sotilaallista toimintaa.

Koulutusmateriaalissa huomioidaan tarve myös toiminta-alueen ajankohtaisten asioiden kouluttamiselle kriisinhallintajoukolle. Paikallisten asioiden seuraaminen ja niistä raportointi on luonteva osa sotilastulkin tehtävää.

## 10. Johtopäätökset

Suomen panos kansainvälisen rauhanturva- ja kriisinhallintatoiminnan alalla jatkuu ja kehittyy myös tulevina vuosina. Maailmantilanteen muuttuessa toiminta saattaa suuntautua uusille kieli- ja kulttuurialueille. Tilanteet voivat muuttua nopeasti.

Suomesta sotilastulkeiksi hakeutuvien kieli ja kulttuuriosaaminen tulisi varmistaa testaamalla. Pelkästään koulutodistuksiin tai hakijan omaan lausuntoon ei pidä luottaa, koska aiemmin esitetyn perusteella kielitaito on hyvin tilannesidonnaista. Tulkkauksen laadun varmistamiseksi on nähdäkseni tehostettava Suomessa asuvien maahanmuuttajataustaisten ja tulkkikoulutuksen saaneiden henkilöiden rekrytointia palvelukseen. Osaamisen kartoittamisessa tulee käyttää revisiotulkkeja, jotta palvelukseen hakeutujien kielitaidosta saadaan oikea kuva. Samalla voidaan ainakin karkealla tasolla selvittää hakijoiden mahdollisen toiminta-alueen kulttuurin tuntemusta. Riippumatta toiminta-alueesta, on tulkeiksi koulutettaville annettava myös ajantasaista toiminta-alueen kulttuuriin keskittyvää koulutusta.



Suomalaisen asepalveluksen suorittaminen on etu ja rekrytointia pitäisikin kehittää varusmiespalvelusta suorittavien eri maahanmuuttajataustan omaavien asevelvollisten joukossa. Sotilastulkkiopinnot voisivat täydentää esimerkiksi taistelijan oman alan erikoiskoulutuskauden opintoja. Varusmiespalveluksen aikana voidaan kouluttaa niitä valmiuksia, joita tulkkaustehtävässä tarvitaan. Samalla voidaan arvioida systemaattisesti henkilöiden kykyä toimia tulkkit tehtävässä ja kriisinhallintajoukon osana. Sopiviksi katsotuille henkilöille voidaan tarjota mahdollisuutta osallistua kriisinhallintatehtäviin. Naistulkkien määrää joukoissa tulisi kasvattaa. Perusratkaisuna voisi olla yleisten oppilaitosten kouluttamien henkilöiden, erityisesti naisten aktiivinen rekrytointi tulkkit tehtäviin, koska perinteisillä operaatioalueilla tarvitaan naistulkkeja naisupseereiden rinnalle tukemaan operaatioiden onnistumista.

Paikalta palkatuista kieliavustajista on suurta hyötyä kansainvälisille kriisinhallintaan osallistuville joukoille. Kieliavustajien ja tulkkien tarve aiheuttaa kilpailutilanteen ja sen myötä suurten palkkioiden tarjoaminen saattaa johtaa epäpätevän henkilöstön pyrkimiseen tehtäviin. Onnistunut tulkkaus edellyttää aina yhteistyötä tulkin tai kieliavustajan ja toimeksiantajan välillä ja vaativissa olosuhteissa asianmukainen valmistautuminen on ensiarvoisen tärkeää. Koulutusta on suunnattava kieliavustajan lisäksi myös tulkin käyttäjille. Erilaisten tulkkaus- ja käännöstoimintojen suunnitteluun ja johtamiseen on paneuduttava huolella. Tulkin käyttöä on syytä harjoitella kaikilla tehtäväteasoilla.

Sotilastulkin tehtävään liittyviin eettisiin kysymyksiin tulisi kiinnittää huomiota. Eri oppilaitoksissa suoritettujen asioimistulkin tutkinnot ja niihin liittyvät eettiset ohjeet on tarkoitettu asioimistulkkauksitilanteisiin, joissa korostuu tulkin neutraali suhtautuminen sekä tulkattavaan asiaan että paikalla oleviin henkilöihin. Kriisinhallintatehtävässä tulkkaustilanne edellyttää, että tulkki seuraa keskustelun toisen osapuolen verbaalisen ilmaisun ohella muuta kommunikaatiota ja välittää kokonaisuuden merkityksen omalle esimiehelleen. Joissain tapauksissa kommunikaation non-verbaaliset elementit voivat korvata puheen kokonaan, mutta näidenkin elementtien merkitys olisi voitava välittää omalle joukolle.

Tutkimushavaintojen perusteella seuraavien tutkimusten aiheita voisivat olla nykyisen rekrytointijärjestelmän tehostaminen, sotilastulkin eettisten ohjeiden laatiminen ja va-

rusmiespalvelusta tai naisten vapaaehtoista asepalvelusta suorittavien maahanmuuttajataustaisten henkilöiden rekrytointi tulkkitehtävään ja kouluttamisen aloittaminen jo palveluksen aikana.

## 11.Lähdeluettelo

### Aineistolähteet

- FINCENT 2016. UNMEM negotiator's checklist. FINCENT NORDEFECO. Julkaisematon materiaali. Kirjoittajalla.
- Hugg, Aki 2011. Tapaamiskoulutus\_miehistö FCR 117. Julkaisematon opetusmateriaali. Kirjoittajalla.
- Hugg, Aki 2017a. Tulkin käyttö. Julkaisematon koulutusmateriaali. Kirjoittajalla.
- Katila, Risto 2017. Uskonto ja kulttuuri kriisinhallinnan näkökulmasta. Julkaisematon opetusmateriaali. Kirjoittajalla.
- Key Leader Engagement 2011. Julkaisematon opetusmateriaali. Kirjoittajalla.
- PORPR 2015. Tapaamiskoulutus\_215\_final. Julkaisematon opetusmateriaali. Kirjoittajalla.
- Puolustusvoimat 2014. Non-verbal communications. Käyttäytymismallien analysointi. Opetusmateriaali. Kirjoittajalla
- Sipari, Lauri 2013. Cultural Awareness Practical Approach in UN PSO. Julkaisematon UNMEM opetusmateriaali. Kirjoittajalla.
- Tapaamis- ja kulttuurikoulutus, Libanonin tasavalta 2017. Julkaisematon opetusmateriaali. Kirjoittajalla.

### Tutkimuskirjallisuus

- Ahokas, Marja 2005. Sosiaalipsykologian klassikkojen esittely. <https://www.avoin.helsinki.fi/oppimateriaalit/sosiaalipsykologia/goffman.htm>. Luettu 4. 3 2017.
- AIIC 2011. How interpreters work. <https://aiic.net/p/4005>. Luettu 12. 8 2018
- Akar, Sylvia, yliopistolehtori. Helsingin yliopisto, Helsinki 6.4.2017. Haastattelija Jari Kähärä. Tallenne kirjoittajan hallussa.
- Al-Kubaisi, Omar 2018. Mitä tapahtuu, kun suomalainen sotilas kohtaa libanonilaisen kyläläisen? Oululainen sotilastulkki kertoo, millaisessa tilanteessa pelottaa. *Ilta-sanomat*. <https://www.is.fi/ulkomaat/art-2000005788159.html>. Luettu 22. 4 2019
- Allardt, Erik 1966. *Sosiologian perusteet*. Helsinki: WSOY.
- Angelelli, Claudia 2004. *Revisiting the Interpreters's Role. A study of conference, court and medical interpreters in Canada, Mexico and the United States*. Amsterdam: John Benjamins.
- Apo, Anu 2018. Suomi toimijana kansainvälisessä kriisinhallinnassa: monta kokkia, hyvä soppa. *Kieli – Kääntäminen – Viestintä – Toimintaympäristö*. Seminaari. IFOR, OIR, UNAMA, ... KRIHAA kaikki! Helsinki. Kirjoittajalla.
- Badawieh, Bassel, sotilastulkki. Porin Prikaati, Säskylä. Haastattelu 10.2.2017. Haastattelijana Jari Kähärä. Tallenne kirjoittajan hallussa.
- Broditsky, Lera 2017. How language shapes the way we think. *TED*. [https://www.ted.com/talks/lera\\_boroditsky\\_how\\_language\\_shapes\\_the\\_way\\_we\\_think#t-44059](https://www.ted.com/talks/lera_boroditsky_how_language_shapes_the_way_we_think#t-44059). Luettu 15.12.2018.

- CMC Finland 2018. Kansainvälinen pelastustoiminta siirtyy Pelastusopistolle. <https://www.cmcfinland.fi/kansainvalinen-pelastustoiminta-siirtyy-pelastusopistolle/>. Luettu 1. 2 2019.
- CMC Finland 2010. Working Papers Vol. 4; No. 1. Finnish Centre of Expertise in Comprehensive Crisis Management. [https://www.cmcfinland.fi/wp-content/uploads/2017/01/WP-2010-1\\_KOVA.pdf](https://www.cmcfinland.fi/wp-content/uploads/2017/01/WP-2010-1_KOVA.pdf). Luettu 23. 3 2017.
- Council of Europe 2018. Common European framework of reference for languages: learning, teaching, assessment companion volume with new descriptors. <https://rm.coe.int/cefr-companion-volume-with-new-descriptors-2018/1680787989>. Luettu 7.4.2019.
- edupoli.fi 2011. Monikulttuurisuus työyhteisössä-projekti. *Kulttuurienvälinen viestintä*. <http://estudio.edupoli.fi/moty/index.asp?bid=111&book=MoTy&id=715&kat=Etusivu>. Luettu 16. 9 2018
- EU Open Data Portal 2016. Special Eurobarometer 386: Europeans and their Languages. [https://data.europa.eu/euodp/data/dataset/S1049\\_77\\_1\\_EBS386](https://data.europa.eu/euodp/data/dataset/S1049_77_1_EBS386). Luettu 15.12.2018.
- Goffman, Erving 1971. *Arkielämän roolit*. Porvoo: WSOY.
- Goffman, Erving 1981. *Forms of Talk*. Philadelphia: University of Pennsylvania.
- Haapaniemi, Mira, Moijanen, Maija & Muradjan, Kirsi 2003. *Tak ili kak?* Helsinki: Suomalais-venäläinen kauppakamari yhdistys ry.
- Hakkarainen, Kai 2006. *Kollektiivinen älykkyys*. *Psykologia*, 389–90.
- Harjanne, Pirjo 2009. Kieli ja kulttuurien välinen viestintä. <https://www.sli-deserve.com/gad/kieli-ja-kulttuurienv-linen-viestint>. Luettu 3.2.2019.
- Hietanen, Kaarina 2001. Tulkkausviestintä ammattina. Teoksessa R. Oittinen & P. Mäkinen (toim.) *Alussa oli käänös* (277–293). Tampere: Vastapaino.
- HS.fi 22. 3 2018. Ulkomaat Hs-analyysi. <https://www.hs.fi/ulkomaat/art-2000005612845.html>. Luettu 9.2.2019.
- Hugg, Aki 2017b. Kapteeni. Porin Prikaati, Säköylä. Keskustelu10. 2 2017.
- Hulkkonen, Heikki. (21. 10 2016). [Henkilökohtainen sähköposti]. Vastaanottaja: Jari Kähärä. Lähetetty 21.10.2016. Luettu 21. 10 2016
- HY. (ei pvm). Nonverbaalinen viestintä. <http://kielijelppi.virtamieli.fi/puheviestinta/nonverbaalinen-viestinta>. Luettu 5. 8 2018.
- HY, Kielikeskus. (ei pvm). CEFR – Eurooppalainen kielitaidon tason viitekehys. Noudettu osoitteesta [https://www.helsinki.fi/sites/default/files/atoms/files/cefr\\_0.pdf](https://www.helsinki.fi/sites/default/files/atoms/files/cefr_0.pdf)
- Immonen, Pertti, eversti. MPKK, Helsinki. Haastattelu 2.8.2016, haastattelijana Jari Kähärä. Tallenne kirjoittajan hallussa.
- Isolahti, Nina 2013. Tulkkauksen tarkkuus rikosoikeudenkäynnissä – saavuttamaton ihanne. Noudettu osoitteesta <http://tampub.uta.fi/bitstream/handle/10024/94867/978-951-44-9329-4.pdf?sequence=1&isAllowed=y>
- Jokinen, Sanna & Tukkiniemi, Hilikka 2008. *Kriittisellä reflektiolla kohti uudistavaa oppimista*. Helsinki: Soveltavan kasvatustieteen laitos. Aineisto kirjoittajan hallussa.
- Jyväskylän yliopisto, Viestintätieteiden laitos. Nonverbaalinen viestintä. <https://www.jyu.fi/viesti/verkkotuotanto/ryhmaviesti/vuorovaikutus/viestinta/nonverbaalinen.html>. Luettu 27. 4 2019.
- Jänis, Marja 2006. *Venäjältä suomeksi ja suomesta venäjäksi*. Helsinki. Aleksanteri-instituutti.
- Kauhanen, A.-L. 15. 1 2019. Helsingin Sanomat. <https://www.hs.fi/ulkomaat/art-2000005966389.html>. Luettu 6. 4 2019.

- Kemppinen, Osmo 2016: Tulkkitarinaa. [Henkilökohtainen sähköpostiviesti]  
Vastaanottaja: Jari Kähärä. Lähetetty 8.9.2016. Luettu 8.9.2016.
- Kolmikanta 2017. Siviilikriisinhallinnan kolmikanta -kokous 5.12.2017. Pöytäkirja.
- Koskela, Mauri 2007. Sotilaallisen kriisinhallinnan koulutus. *Siviili-sotilasyhteistoiminta kansainvälisessä kriisinhallinnassa*. CMC Finland Working Papers 1: 3/2007. Kuopio: Crisis Management Centre Finland.
- Koskela, Mauri 2018. Kriisinhallinnasta vientituote - tavoitteena saada operaatioihin 15 prosenttia naisia. <https://www.iltalehti.fi/kotimaa/a/a4d1311c-d38c-4db5-af17-05c3406b9358>. Luettu 14.4.2019.
- Kouri, Sini 2015. YE-kurssin diplomityö. *Gender-toiminta osana sotilaallista kriisinhallintaa : rekrytointi, koulutus ja operatiivinen toiminta*. Helsinki: MPKK.
- Kääntä, Leila ja Haddington, Pentti 2011. Johdanto multimodaaliseen vuorovaikutukseen. Pentti Haddington & Leila Kääntä (toim) 2011. *Kieli, keho ja vuorovaikutus. Multimodaalinen näkökulma sosiaaliseen vuorovaikutukseen*. Helsinki: SKS. 2011.
- Laakso, Silva 2018. Iltasanomat. <https://www.is.fi/ulkomaat/art-2000005811449.html>. Luettu 26.1.2019
- Manninen-Visuri, Helena 2007. Käytännön kokemuksia kansainvälisestä kriisinhallinnasta. *Siviili-sotilasyhteistoiminta kansainvälisessä kriisinhallinnassa*. CMC Finland Working Papers 1: 3/2007. Kuopio: Crisis Management Centre Finland.
- MIGRI 2018a. Maahanmuuttoviraston selvitys sisäministerille turvapaikkapäätöksentekoon ja -menettelyyn liittyen. Maahanmuuttovirasto. [https://migri.fi/documents/5202425/8701378/Maahanmuuttoviraston+selvitys+sisäministerille+turvapaikkapäätöksentekoon\\_valmis.pdf/0bb0572e-0309-4250-b1f1-45cc9d5f00da/Maahanmuuttoviraston+selvitys+sisäministerille+turvapaikkapäätöksentekoon\\_valmis.pdf.pdf](https://migri.fi/documents/5202425/8701378/Maahanmuuttoviraston+selvitys+sisäministerille+turvapaikkapäätöksentekoon_valmis.pdf/0bb0572e-0309-4250-b1f1-45cc9d5f00da/Maahanmuuttoviraston+selvitys+sisäministerille+turvapaikkapäätöksentekoon_valmis.pdf.pdf). Noudettu 17.6.2018.
- MIGRI 2018b. *Maatietopalvelun raportit*. <https://migri.fi/raportit>. Luettu 15.9.2018.
- Mullamaa, Kristina 2009. *Towards a Dynamic Role Model of Liason Interpreters: self-descriptions of prationers in Estonia*. Teoksessa S. Iatis, *New Voices in Translation Studies*.
- Mustajoki, Arto 1993. *Mielestä kieleen, kontrastiivisen funktionaalisen lauseopin teoriaa*. Helsinki: Yliopistopaino.
- Mustajoki, Arto 2013. *Miksi ihmiset eivät ymmärrä toisiaan?* Risks of miscommunication in various speech genres. <https://375humanistia.helsinki.fi/arto-mustajoki/miksi-ihmiset-eivat-ymmarra-toisiaan>. Luettu 15.12.2018.
- Mustajoki, Arto 2018. *Voiko liika kohteliaisuus olla syynä väärinymmärryksiin?* Teoksessa P. a. 2018, *Diplomaattinen viestintä*. Helsinki: ProCom - Viestinnän ammattilaiset ry.
- Mäkirinne, Jesse 2016. Opinnäytetyö. *Tulkin rooli diplomaattitulkkauksessa*. Helsinki: Helsingin Yliopisto.
- Mättölä, Ali 2012. Afganistan-operaatio kehittää Suomen sotilaallista suorituskykyä. Teoksessa Jari Rantapelkonen, *Taistelukentällä - suomalaisupseerien kokemuksia Afganistanissa*. Helsinki: MPKK Taktiikan laitos.
- Määttä, Simo 2016. *Läsnäoloa ja osallistumista*. [https://www.kotus.fi/nyt/kolumnit/hyvaa\\_virkakielta/hyvaa\\_virkakielta\\_2016/lasnaoloa\\_ja\\_osallistumista.21051.news](https://www.kotus.fi/nyt/kolumnit/hyvaa_virkakielta/hyvaa_virkakielta_2016/lasnaoloa_ja_osallistumista.21051.news). Luettu 18.12.2018.
- Määttä, Simo, Kinnunen, Tuija ja Rautavuoma, Veera 2014. Asioimistulkkauksen toimijuudet. MikaEL. Kääntämisen ja tulkkauksen tutkimuksen symposiumin verkkojulkaisu. [https://www.sktl.fi/@Bin/533370/Määttä\\_Kinnunen\\_Rautavuoma\\_MikaEL2014.pdf](https://www.sktl.fi/@Bin/533370/Määttä_Kinnunen_Rautavuoma_MikaEL2014.pdf). Luettu 2.3.2019

- Nissilä, Leena 2016. *Tavoitteellista suomen kielen oppimista ja opetusta*. Teoksessa M. Eichhorn ja A. Helttunen, *Kotimaana suomen kieli*. Helsinki: Laatusana Oy.
- Okker, Susanna 2017. *Kulttuurienvälinen kompetenssi ja monimuotoiset työyhteisöt*. Ulkoministeriön siirtokoulutus. Helsinki: UM.
- Opetushallitus 2018a. *Asioimistulkkauksen ammattitutkinnon perusteet*. <https://eperusteet.opintopolku.fi/#/fi/esitys/3689870/reformi/tiedot>. Luettu 7.4.2019.
- Opetushallitus 2018b. *Kielten oppimisen, opettamisen ja arvioinnin yhteinen viitekehys*. [https://www.oph.fi/download/193438\\_EVK\\_companion\\_volume\\_tiivistelma.pdf](https://www.oph.fi/download/193438_EVK_companion_volume_tiivistelma.pdf). Luettu 7.4.2019
- Opetushallitus 2018c. *Suomeen sovellettu kuvausasteikko*. [http://www.oph.fi/download/111628\\_kielitaidon\\_tasojen\\_kuvausasteikko.pdf](http://www.oph.fi/download/111628_kielitaidon_tasojen_kuvausasteikko.pdf). Luettu 7.4.2019.
- Peltonen, Sampsa 2015. *Arabimailman ilmiöitä kirjallisuuden kautta*. Luentosarjasta Kääntämisen ja kulttuurin maisemia. Helsingin yliopisto. Tallenne kirjoittajan hallussa.
- Piehl, Aino ja Vihonen, Inka 2010. *Käännetäänkö tekstisi, tulkataanko puheenvuorosi?* Helsinki: Kotimaisten kielten tutkimuskeskus. <http://scripta.kotus.fi/www/verkkajulkaisut/julk22/> Luettu 6.4.2019.
- Pihlajamäki, Tapio 2016. [Henkilökohtainen sähköposti]. Vastaanottaja: Jari Kähärä. Lähetetty 16.8.2016. Luettu 16.8.2016.
- Pilke, Nina, Kolehmainen, Leena ja Penttilä, Esa 2015. *Luonnollinen kääntäminen, kielenvälitys vai ad hoc -tulkkaus?* *Virittäjä*(3), 318. <https://journal.fi/virittaja/article/view/52325>. Luettu 21.4.2019
- PORPR, Henk-os 2017. [Henkilökohtainen sähköposti]. Vastaanottaja: Jari Kähärä. Lähetetty 2.3.2017. Luettu 2.3.2017.
- Puolustusvoimat 2019. *Kansainvälinen toiminta*. Kansainvälinen Kriisinhallinta. <https://puolustusvoimat.fi/kansainvalinen-toiminta/kansainvalinen-kriisinhallinta>. Luettu 6.4.2019.
- Pöhhacker, Franz 2004. *Introducing Interpreting Studies*. Routledge, Lontoo.
- Rantapelkonen, Jari 2012. "Ketju on yhtä vahva kuin sen heikoin lenkki". Teoksessa Jari Rantapelkonen, *Taistelukentällä suomalaisupseerien kokemuksia Afganistanissa*. Helsinki: MPKK Taktiikan Laitos.
- Rantapelkonen, Jari 2012. *Sotilasjohtamisen kokemuksia Kabulin Viestikoulusta*. Teoksessa Jari Rantapelkonen, *Taistelukentällä - suomalaisupseerien kokemuksia Afganistanissa*. Helsinki: MPKK Taktiikan laitos.
- Rashid, Munira 2014. *Opinnäytetyö. Älä tulkkaa tätä*. Viranomaisten ja asiakkaiden mielikuvia tulkin ammattitaidosta.
- Rekilä, Pasi 2016. [Henkilökohtainen sähköposti]. Vastaanottaja: Jari Kähärä. Lähetetty 17.8.2016. Luettu 17.8.2016
- Salo-Lee, Liisa, Malmberg, Raija & Halinoja, Raimo 1996. *Me ja muut: Kulttuurienvälinen viestintä*. Helsinki: YLE-opetuspalvelut.
- Sandström, Valtteri 2015. *Opinnäyte. Kokemuksia avainhenkilöihin vaikuttamisesta ISAF- ja UNIFIL-operaatioissa - haasteita, mahdollisuuksia ja onnistumisen edellytyksiä*. Noudettu osoitteesta <http://urn.fi/URN:NBN:fi-fe2015092914207>
- Saunamäki, Pekka, kapteeni, evp. Haastattelu 25.8.2016, haastattelijana Jari Kähärä. Tallenne kirjoittajan hallussa.
- Schroderus, Jukka-Pekka 2018. *Kriisinhallinnasta vientituote - tavoitteena saada operaatioihin 15 prosenttia naisia*. <https://www.iltalehti.fi/kotimaa/a/a4d1311c-d38c-4db5-af17-05c3406b9358>. Luettu 14.4.2019.
- Sipari, Lauri. (2017). [Henkilökohtainen sähköposti]. Vastaanottaja: Jari Kähärä. Lähetetty 10. 1.2017. Luettu 10.1.2017

- Sisäministeriö 2018. [https://intermin.fi/artikkeli/-/asset\\_publisher/kriisinhallintakeskus-siirtyy-paakaupunkiseudulle-ja-pelastuskoulutus-keskitetaan-kuopioon](https://intermin.fi/artikkeli/-/asset_publisher/kriisinhallintakeskus-siirtyy-paakaupunkiseudulle-ja-pelastuskoulutus-keskitetaan-kuopioon). Luettu 6.4.2018
- SKTL. (2016). Oikeustulkin etiikka. <https://www.sktl.fi/@Bin/952493/Oikeustulk.16.pdf>. Luettu 11. 5 2017.
- SKTL. (ei pvm). Tulkin ammattisäännöstö. <https://www.sktl.fi/@Bin/33666/tulkin+ammattisäännöstö.pdf>. Luettu 12. 1 2019.
- Snellman, Pekka 2011. Opinnäyte. Käännös- ja tulkkaustoiminnan järjestelyt monikansallisissa kriisinhallintaoperaatioissa. Helsinki: MPKK.
- Snellman, Pekka 2014. Opinnäyte. The agency of military interpreters in Finnish crisis management operations. Tampere: University of Tampere.
- Soinola, Juha. (2016). [Henkilökohtainen sähköposti]. Vastaanottaja: Jari Kähärä. Lähetetty 13.7.2016. Luettu 13.7.2016.
- Tenhonen-Lightfoot, Erja 2018. Valetulkin tunnistaminen ja toimivan kriha-tulkkaus-tunnusmerkit. Kieli – Kääntäminen – Viestintä – Toimintaympäristö. Seminaari. IFOR, OIR, UNAMA, ... KRIHAA kaikki! Helsinki. Aineisto kirjoittajan hallussa.
- Tenhonen-Lightfoot, Erja. (ei pvm). Luentomateriaali 2015. Aineisto kirjoittajan hallussa.
- Tieteen termipankki 2018. Kielitiede. <http://www.tieteentermipankki.fi/wiki/Kielitiede:rekisteri>. Luettu 1.10.2018.
- Tieteen termipankki 2019. Käännöstiede: kulttuurisidonnainen ilmaisu. [https://tieteentermipankki.fi/wiki/Käännöstiede:kulttuurisidonnainen ilmaisu](https://tieteentermipankki.fi/wiki/Käännöstiede:kulttuurisidonnainen_ilmaisu). Luettu 6.1.2019.
- Tiilikka, Jari 2014. EU-kurssin opinnäytetyö. Kriisinhallinta tehtävissä palvelevien suomalaisten upseerien kielitaito. Noudettu osoitteesta <http://urn.fi/URN:NBN:fi-fe2014070132024>.
- Tiilikka, Ulla 1992. Keskustelun periaatteista kohteliaisuuteen. Uusia näkökulmia virkakirjeiden ongelmiin. Kielikello (3). <https://www.kielikello.fi/-/keskustelun-periaatteista-kohteliaisuuteen-uuksia-nakokulmia-virkakirjeiden-ongelmiin>. Luettu 3.3.2019.
- Tiittula, Liisa 2012. Johdatusta kääntämiseen ja käännöstieteeseen. Aineisto kirjoittajan hallussa.
- Ulkoministeriö 2018. Matkustustiedotteet. <https://um.fi/matkustustiedotteet-a-o>. Luettu 1. 9 2018.
- Ulkoministeriö 2019. Kriisinhallinta. Sotilaallinen kriisin hallinta: [https://um.fi/kriisinhallinta#Sotilaallinen\\_kriisinhallinta](https://um.fi/kriisinhallinta#Sotilaallinen_kriisinhallinta). Luettu 6. 4 2019.
- Ulkoministeriö, Poliittinen osasto 2017. Rauhanturvaajan eksistentiaalisia ongelmia: Miksi Suomi osallistuu sotilaalliseen kriisinhallintaan. Helsinki. Kirjoittajalla.
- Usvasalo, Unto 2016. [Henkilökohtainen sähköposti]. Vastaanottaja: Jari Kähärä. Lähetetty 5.9.2016. Luettu 5.9.2016.
- Valtioneuvosto 2016. Suomalainen rauhanturvaaminen 60 vuotta. [http://valtioneuvosto.fi/artikkeli/-/asset\\_publisher/suomalainen-rauhanturvaaminen-60-vuotta](http://valtioneuvosto.fi/artikkeli/-/asset_publisher/suomalainen-rauhanturvaaminen-60-vuotta). Luettu 5. 5 2017.
- YK 1945. YHDISTYNEIDEN KANSAKUNTIEN PERUSKIRJA: <https://www.un-ric.org/fi/perustietoa-yksta/13>

ХЕЛЬСИНКСКИЙ УНИВЕРСИТЕТ

# Переводчик в миссиях по урегулированию кризисов

Яри Кяхяря  
Дипломная работа на соискание степени магистра  
Гуманитарный факультет  
Отделение языков  
Кафедра русского языка и перевода  
Хельсинкский университет  
Май 2019



## Оглавление

1	Введение .....	1
2	Финляндия – страна с большим опытом урегулирования кризисов	3
3	Мультимодальное взаимодействие .....	5
4	Устный военный перевод.....	6
5	Выводы и предложения.....	7
	Список литературы .....	1

## 1 Введение

Урегулирование кризисов направлено на создание стабильности, уменьшение человеческих страданий и создание условий для развития кризисных зон. Одновременно существует стремление к предотвращению расширения конфликтов.

Деятельность, связанная с урегулированием кризисов, необходима более, чем раньше, не только в традиционных миротворческих операциях на Ближнем Востоке и в Южной Азии, но и в Европе, о чем свидетельствует ситуация на Балканском полуострове и в Украине.

В регионах новых операций появляются новые языки и новые культуры, и Оборонительным силам Финляндии приходится нанимать квалифицированных переводчиков для военных нужд.

В данном исследовании рассматривается деятельность переводчиков в ходе операций по поддержанию мира и урегулированию кризисов, а также делается попытка создать основы для реформирования мышления о подготовке переводчиков. Новое мышление необходимо при попытке реформирования профессиональной этики переводчика, принятой в различных сферах перевода. Эти правила пытаются применять и к военным переводчикам.

Исследование касается деятельности военных переводчиков, посредников среди местного населения и военных, пользующихся услугами переводчиков. Кроме того, в работе рассматривается организация языковых услуг в рамках миротворческих задач, а также роль переводчиков, их понимание мультимодальной коммуникации и знание культурных обычаев как необходимые условия для содействия успешной коммуникации.

Отправной точкой исследования является положение о том, что перевод этнокультурных особенностей коммуникативного поведения так же важен, как и перевод слова. Соответственно, особенности военного перевода являются неотъемлемой частью деятельности переводчика.

Цель данного исследования – рассмотреть язык и культуру как неотъемлемую часть урегулирования кризисной деятельности, в которой требуются сознательно приобретённые навыки. Такие навыки включают себя, по крайней мере, понимание взаимозависимости языка и культуры, выявление различий между словами и их значениями, устный перевод как событие, проблемы, с которыми сталкивается переводчик, и ответственность лиц, пользующихся услугами переводчика.

В данной работе был поставлен следующий исследовательский вопрос: какие знания, умения и навыки необходимы переводчику и лицу, пользующемуся услугами переводчика, чтобы качество перевода соответствовало желаемому уровню.

В данном исследовании рассматриваются вопросы, связанные с межкультурной коммуникацией, языком и культурой, а также обучением военных подразделений урегулирования кризисов и особенно военных переводчиков.

Материал исследования включает в себя учебные материалы Оборонительных сил, научно-исследовательские работы Академии национальной обороны и дипломные работы в сфере перевода из других учебных заведений, документы Миграционной службы и интервью. В качестве материала использовались также интернет-сайт Оборонительных сил Финляндии, учебный материал UNMEM<sup>12</sup>, лекционный материал университета Хельсинки и газетные статьи.

Материалы Министерства иностранных дел играют важную роль при рассмотрении необходимости урегулирования кризисов и для развития общества Финляндии.

---

<sup>12</sup> United Nations Military Experts on Mission Course

Материал исследовался с этнографической и феноmenoграфической точек зрения. Этнографическая точка зрения основывается на моем опыте службы в Оборонительных силах и опыте работы переводчиком. Феноmenoграфическая точка зрения сформирована по результатам интервью с военными и инструкторами, работавшими с переводчиками. Основываясь на полученных результатах, будет дан обзор деятельности военных переводчиков и будут описаны потребности её развития.

## 2 Финляндия – страна с большим опытом урегулирования кризисов

Деятельность по урегулированию кризисов состоит из трёх основных составляющих:

- 1) Военное вмешательство по поддержанию безопасности;
- 2) Стабилизация ситуации, в результате чего становится возможным установить правовую систему и управление;
- 3) Стабилизация ситуации, восстановление и развитие общества.

Время проведения вышеуказанных действий и то, выполняют ли эти задачи международные организации или национальные субъекты, будет зависеть от конкретного случая, и их всегда следует рассматривать как отдельные вопросы (Аро 2018; Manninen-Visuri 2007).

Урегулирование кризисов может представлять собой превентивную политическую деятельность, управление кризисной ситуацией с целью прекратить насилие, сначала посредством операции по урегулированию кризисов, а затем миротворческой операции. Одновременно оно может представлять собой посредничество в достижении мира, восстановление общества и урегулирование гражданского кризиса, а также дальнейшее сотрудничество.

Урегулирование кризисов можно рассматривать как континуум или выбор необходимых мер. Целью всеобъемлющего урегулирования кризисов является улучшение координации, обмена и сотрудничества между различными участниками

и привлечение местных участников к достижению общей цели (Аро 2018). Урегулирование кризисов направлено на создание стабильности, уменьшение человеческих страданий и создание условий для развития кризисных зон. Одновременно существует стремление к предотвращению расширения конфликтов. В мире, где страны сильно зависят друг от друга, последствия кризисов являются далеко идущими. (Ulkoministeriö 2019).

Финляндия участвует в миротворческих операциях ООН и в военном урегулировании кризисов ещё с 1956 года (Puolustusvoimat 2019). За это время десятки тысяч финнов выступили в качестве миротворцев в миссиях ООН по всему миру.

Операции по урегулированию кризисов по-прежнему сосредоточены в традиционных регионах, в частности, на Ближнем Востоке и в Африке, однако другие кризисные зоны в Европе, на Балканском полуострове и в Украине также нельзя игнорировать. По своему характеру операции становятся всё более разнообразными и сложными.

Сегодня операции по урегулированию кризисов направлены на страны, где из-за религиозных, культурных и особенно патриархальных традиций мужчины часто занимают главенствующее положение при решении проблем.

Особенно в исламских странах предоставление ключевой роли женщинам может потенциально создавать конфликтные ситуации. Следует, однако, отметить, что почти во всем мире более 50 % населения составляют женщины, и они имеют внешне невидимое влияние в своих общинах.

При организации урегулирования кризисов теряется связь с половиной населения, если женщины не принимаются во внимание. Это наблюдается особенно в тех культурах, где подчёркиваются гендерные различия между женщинами и мужчинами.

Чтобы приобрести иную точку зрения на актуальные проблемы и влиять на общественные вопросы одновременно разными путями, необходимо приложить усилия для увеличения количества женщин-офицеров и женщин-переводчиков в операциях по урегулированию кризисов.

За реализацию операций отвечают ООН, ОБСЕ и региональные организации, такие как НАТО и Европейский союз, а также страны, участвующие в операциях и выступающие в качестве ведущих стран.

Ключевым условием для достижения целей операции является сохранение и развитие работоспособности военнослужащих в сфере языка и культуры (Snellman 2014, 1).

В Оборонительных силах Финляндии хорошо понимают важность знания культуры и особенностей невербального общения в социально-культурных отношениях (Tiilikka 2014, 2).

Задачи переводчиков, нанятых в Финляндии, включают в себя устный перевод, а также изучение культуры и этнокультурных особенностей поведения в экспрессивных речевых ситуациях.

Доверие и взаимопонимание между войсками и местными жителями очень важны. Чем дальше отстоят друг от друга культурные конвенции, тем важнее становится понимание культурных различий.

### 3 Мультиmodalное взаимодействие

В последние десятилетия исследования социального взаимодействия сосредотачиваются на мультиmodalных формах и методах общения, прежде всего на том, как используются разные типы коммуникации, жесты и выражение лица в общении между людьми.

В разных обстоятельствах собеседники охотно меняют своё поведение, чтобы им было легче понять друг друга. (Kääntä 2011,11.)

Помимо речи, важным средством общения являются жесты тела и выражение лица. Они отражают неосознанные мысли говорящего. Важным элементом общения между людьми является понятие этнокультурного стиля коммуникации.

#### 4 Устный военный перевод

Перевод является формой коммуникации, при которой используются как минимум два языка. Военный перевод является видом специального перевода оперативного назначения. Военный перевод также является подвидом перевода переговоров.

Военный переводчик — это в первую очередь военный, имеющий специальные знания и подготовку. По нашему мнению, переводчик не обязан хранить тайну в отношении своих войск — напротив, он должен обо всем информировать командира. В этом случае при военном переводе невозможно соблюдать общие для переводчиков правила.

Залогом успешного перевода является сотрудничество между переводчиком и принципалом. В сложных условиях предварительная подготовка имеет первостепенное значение. Переводчик должен быть заранее осведомлён о тематике, требуемой в определённой ситуации и ему необходимо понимать цель и тон разговора. Это можно практиковать, как и любые другие военные действия.

В ситуациях устного перевода, где возможно недопонимание, первостепенное значение имеет необходимость предварительного разбора этих ситуаций с переводчиком (брифинг переводчика). Непосредственно после устного перевода эти ситуации также рассматриваются вместе с переводчиком (дебрифинг) (Tenhonen-Lightfoot 2018).

Лицу, пользующемуся услугами переводчика, рекомендуется прислушаться к местным переводчикам и использовать с ними такие же полезные методы стимулирования и мотивации, как на родине. Когда переводчик чувствует, что его ценят, он может сделать меткие комментарии и дать информативную характеристику местным влиятельным персонам. (Kemppinen, 2016)

## 5 Выводы и предложения

Данное исследование показывает, что, независимо от происхождения нанимаемых в Финляндии военных переводчиков, языковые навыки и культурная компетенция должны находиться на высоком уровне. Молодой человек, иммигрировавший в страну, необязательно в достаточной мере знает культурные конвенции региона, в котором проводится военная операция.

Знание английского и финского языков, приобретённые в ходе получения общего образования, являются хорошей основой для развития профессиональных языковых навыков. Претендент на должность военного переводчика необязательно проходит через финскую школьную систему и не служит в Оборонительных силах Финляндии, поэтому уровень знания финского и английского должен быть проверен до решения о приёме переводчика на работу.

Если речь идёт о военном переводчике, он должен знать финскую и английскую военную терминологию до переезда в регион деятельности. Аналогичная потребность в ознакомлении с профессиональной терминологией относится к его родному языку.

Положение переводчика, нанятого в стране пребывания, важно из-за его культурных знаний и местных связей. С другой стороны, этим ассистентам нельзя полностью доверять, и им не следует предоставлять доступ к секретным материалам.

В материале исследования подчёркивается также вопрос о профессионализме посредника среди местного населения, потому что полная достоверность о содержании устного перевода невозможна.

В материале рассматривается возможный побудительный мотив посредника среди местного населения и тот факт, что не все его мотивы могут быть ясны.

Учебный материал исходит из положения, что посредник среди местного населения получает чёткие правила для выполнения работы. В культурах с высоким



контекстом у переводчика могут возникнуть трудности, связанные с постановкой уточняющих вопросов, если ему неизвестно намерение говорящего, и в этом случае существует большая вероятность неправильного толкования.

Если разнообразить подготовку военных переводчиков занятиями по культурным вопросам, можно добиться значительного развития их культурной компетенции и дальнейшего оперативного потенциала.

Переработка профессиональных правил военного переводчика возможна в сотрудничестве между миротворческими войсками, специалистами по устному переводу и опытными военными переводчиками.

Новые профессиональные правила военного переводчика также помогут военным, пользующимся услугами переводчиков, лучше понимать трудности, возникающие в процессе перевода.

## Список литературы

- Apo, Anu 2018: *Suomi toimijana kansainvälisessä kriisinhallinnassa: monta kokkia, hyvä soppa*. Luento 15.11.2018 Ulkoministeriön käännösalan seminaarissa Kieli – Kääntäminen – Viestintä – Toimintaympäristö.
- Kemppinen, Osmo 2016: Tulkkitarinaa. [Henkilökohtainen sähköpostiviesti] Vastaanottaja: Jari Kähärä. Lähetetty 8.9.2016. Luettu 8.9.2016
- Kääntä, Leila ja Haddington, Pentti 2011. Johdanto multimodaaliseen vuorovaikutukseen. Pentti Haddington, Leila Kääntä (toim) 2011. *Kieli, keho ja vuorovaikutus. Multimodaalinen näkökulma sosiaaliseen vuorovaikutukseen*. Helsinki: SKS. 2011.
- Manninen-Visuri, Helena. (2007). *Käytännön kokemuksia kansainvälisestä kriisinhallinnasta*. Kuopio: Crisis Management Centre Finland.
- Snellman, Pekka 2014: *The Agency of Military Interpreters in Finnish Crisis Management Operations*. Pro gradu -tutkielma, Tampereen yliopisto Kieli-, käännös- ja kirjallisuustieteiden yksikkö. Käännöstiede (englanti) 2014.
- Tenhonen-Lightfoot, Erja 2018: ”Valetulkin” tunnistaminen ja toimivan kriihattulkkauksen tunnusmerkit. Luento 15.11.2018 Ulkoministeriön käännösalan seminaarissa Kieli – Kääntäminen – Viestintä – Toimintaympäristö.
- Tiilikka, Jari 2014: *Kriisinhallintatehtävissä palvelevien suomalaisten upseerien kielitaito*. MPKK Julkaisun pysyvä osoite on <http://urn.fi/URN:NBN:fi-fe2014070132024>
- Ulkoministeriö. 6. 4 2019. Sotilaallinen kriisinhallinta: [https://um.fi/kriisinhallinta#Sotilaallinen\\_kriisinhallinta](https://um.fi/kriisinhallinta#Sotilaallinen_kriisinhallinta). Luettu 6. 4. 2019.